

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKÇEDE BİR DİL İÇİ ÇEVİRİ ÖRNEĞİ HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN
“SON ARZU” ROMANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem ÜÇÜNCÜ

EYLÜL - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKÇEDE BİR DİL İÇİ ÇEVİRİ ÖRNEĞİ HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN
“SON ARZU” ROMANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem ÜÇÜNCÜ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muzaffer UZUN

EYLÜL - 2024

TRABZON

ONAY

İrem ÜÇÜNCÜ tarafından hazırlanan “Türkçede Bir Dil İçi Çeviri Örneği Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Son Arzu Romanı” adlı bu çalışma 21.10.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Muzaffer UZUN	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Çiğdem USTA	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ümit HUNUTLU	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

İrem ÜÇÜNCÜ
16.09.2024

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Hüseyin Rahmi GÜRPINAR'ın *Son Arzu* adlı romanının 1920 yılında yapılan ilk baskısı ve 1984 yılında dil içi çevirisi yapılan beşinci baskısı karşılaştırılarak ek, kelime, kelime grubu ve cümle düzeyinde metne yapılan müdahaleler belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma önsöz, içindekiler, kısaltmalar, grafik ve tablo bilgisinin ardından özet, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. *Son Arzu* romanının baskıları karşılaştırılarak ulaşılan veriler değiştirme, ekleme, çıkarma ve söz dizimi düzeyinde yapılan müdahaleler olmak üzere dört başlıkta değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda dildeki değişim hakkında yorum yapma imkânına ulaşılmıştır. Çalışma sonuç, kaynakça ve ek bölümü ile tamamlanmıştır.

Çalışma süreci boyunca yardımlarını esirgemeyen, beni her konuda aydınlatan danışman hocam Doç. Dr. Muzaffer UZUN'a, çalışmama değerli görüş ve önerileri ile katkı sağlayan Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR'a şükranlarımı sunarım.

Eylül, 2024

İrem ÜÇÜNCÜ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİL İÇİ ÇEVİRİ	4-24
1.1. Dil İçi Çeviri ve İlgili Diğer Adlandırmalar.....	6
1.2. Türk Edebiyatında Dil İçi Çeviri.....	11
1.3. Dil İçi Çeviride Uygulanan Yöntemler	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR, SON ARZU VE DİL İÇİ ÇEVİRİ	25-74
2.1. Edebî Hayatı.....	26
2.1.1. Eserleri	29
2.1.2. <i>Son Arzu</i> Romanı Yayın Bilgileri	32
2.1.3. <i>Son Arzu</i> Romanının Konusu ve Karakterleri	33
2.2. <i>Son Arzu</i> Romanının 1920-1984 Baskılarının Karşılaştırmalı İncelemesi	34
2.2.1. Değişiklikler.....	36
2.2.1.1. Eklerin Değiştirilmesi.....	36
2.2.1.2. Kelimelerin Değiştirilmesi.....	38
2.2.1.2.1. Arapça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişiklikler	38
2.2.1.2.1.1. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime ile Karşılanması	38

2.2.1.2.1.2. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime Grupları ile Karşılanması	39
2.2.1.2.1.3. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	40
2.2.1.2.1.4. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Bir Başka Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	41
2.2.1.2.1.5. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	43
2.2.1.2.1.6. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Sırpça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	43
2.2.1.2.1.7. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Rumca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	44
2.2.1.2.1.8. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin İtalyanca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	45
2.2.1.2.1.9. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Soğdca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	45
2.2.1.2.2. Farsça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiş-tirmeler	46
2.2.1.2.2.1. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime ile Karşılanması	46
2.2.1.2.2.2. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime Grupları ile Karşılanması	48
2.2.1.2.2.3. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	49
2.2.1.2.2.4. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Bir Başka Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	49
2.2.1.2.2.5. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	50
2.2.1.2.3. Türkçe Kelimelerde Yapılan Değiş-tirmeler	51
2.2.1.2.3.1. Türkçe Kelimenin Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	51
2.2.1.2.3.2. Türkçe Kelimenin Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	52
2.2.1.2.3.3. Türkçe Kelimenin Bir Başka Türkçe Kelime ile Karşılanması	52
2.2.1.2.3.4. Türkçe Kelimenin Rumca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	53
2.2.1.2.4. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiş-tirmeler	54
2.2.1.2.4.1. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	55
2.2.1.2.4.2. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması	55

2.2.1.2.4.3. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime ile Karşılanması	55
2.2.1.2.4.4. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime Grupları ile Karşılanması	56
2.2.1.2.4.5. Fransızca Kökenli Alıntının Bir Başka Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması.....	56
2.2.1.2.4.6. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Rumca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması.....	57
2.2.1.2.5. İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiş-tirmeler.....	57
2.2.1.2.5.1. İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime ile Karşılanması	58
2.2.1.2.5.2. İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimenin Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması.....	58
2.2.1.3. Kelime Grubu Düzeyinde Değiş-tirmeler	59
2.2.1.4. Cümle Değiş-tirme	60
2.2.2. Eklemeler	61
2.2.2.1. Ek Ekleme.....	61
2.2.2.2. Kelime Ekleme	61
2.2.2.3. Kelime Grubu Ekleme	63
2.2.2.4. Cümle Ekleme	64
2.2.3. Çıkarmalar	64
2.2.3.1. Ek çıkarma	65
2.2.3.2. Kelime Çıkarma.....	65
2.2.3.3. Kelime Grubu Çıkarma.....	66
2.2.3.4. Cümle Çıkarma	67
2.2.3.5. Paragraf Çıkarma	67
2.2.4. Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahaleler	68
2.2.4.1. Bölme.....	69
2.2.4.2. Kısaltma.....	70
2.2.4.3. Unsurların Yerinin Değiş-tirilmesi	72
2.2.4.4. Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Tamlamalar ile Değiş-tirilmesi	72
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	75
KAYNAKÇA	81
EKLER.....	87
ÖZGEÇMİŞ.....	94

ÖZET

Türk edebiyatında yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan dil içi çeviri; lehçe içi ve lehçeler arasında oluşan farklılıkları ortadan kaldırmak, yazar ve okuyucu arasında artan dilsel mesafenin en aza indirilip metnin okuyucu tarafından anlaşılabilirliğini artırmak için metne yazar, yayınevi ya da resmî kurumlar tarafından yapılan bir müdahale şeklidir.

Bu çalışmada, dil içi çeviri faaliyetinin Türk edebiyatındaki yerini belirlemek, kavramı tartışmalı yönleri ile ele almak ve seçilen bir eserde yapılan değişimin şekil ve düzeyini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 26 Şubat 1334/1916 yılında Heybeliada'da tamamlanmış *Son Arzu* romanının Âti gazetesinde tefrika edilip 1338/1920 yılında İbrahim Hilmi Bey tarafından Orhaniye Matbaasında kitap hâline getirilen birinci baskısı ile 1984 yılında Atlas Kitabevi tarafından yayımlanan beşinci baskısı karşılaştırılmış, dilde meydana gelen değişimin düzeyi, dil içi çevirmenin metne müdahaleleri belirlenmeye çalışılmıştır. İnceleme sonucunda tespit edilen farklılıklar; *değiştirme*, *ekleme*, *çıkarma* ve *söz dizimi düzeyinde yapılan müdahaleler* ana başlıkları altında, *ek*, *kelime*, *kelime grubu*, *cümle* düzeyinde metinde gerçekleştirilen değiştirmeler örnekleri ile sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil İçi Çeviri, Dil Reformu, Değiştirme, Ekleme, Çıkarma

ABSTRACT

Intralingual translation, which has emerged as a new field of study in Turkish literature, is a form of intervention made by the author, publishing house or official institutions in order to eliminate the differences within and between dialects, to minimize the increasing linguistic distance between the author and the reader and to increase the comprehensibility of the text by the reader.

This study aims to determine the place of intralingual translation in Turkish literature, to discuss the concept with its controversial aspects and to determine the form and level of the modification made in a selected work. In this direction, the first edition of the novel *Son Arzu*, which was completed in Heybeliada on February 26, 1334/1916, was compared with the fifth edition published by Atlas Bookstore in 1984, which was published by İbrahim Hilmi Bey in Orhaniye Printing House in 1338/1920, and the level of change in the language and the interventions of the translator in the text were tried to be determined. The differences identified as a result of the analysis are presented and interpreted under the main headings of changes, additions, deletions and interventions at the syntactic level, with examples of changes made to the text at the level of affix, word, word group and sentence.

Keywords: Intralingual Translation, Language Reform, Replacement, Addition, Extraction

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	<i>Son Arzu</i> Romanının Yayın Bilgileri.....	32

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Arapça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiş­ tirmelerin Oranı	46
2	Farsça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiş­ tirmelerin Oranı	50
3	Türkçe Kelimelerde Yapılan Değiş­ tirmelerin Oranı	54
4	Fransızca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiş­ tirmelerin Oranı	57
5	İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiş­ tirmelerin Oranı	59
6	Metinde Yapılan Ek, Kelime, Kelime Grubu ve Cümle Düzeyindeki Değiş­ tirmelerin Oranı	60
7	Metne Eklenen Türkçe ve Alıntı Kelimelerin Oranı.....	63
8	Metinden Çıkarılan Türkçe ve Alıntı Kelimelerin Oranı.....	66
9	Metnin Dil İçi Çevirisinde Değiş­ tirilen Arapça ve Farsça Tamlamaların Oranı	74
10	Söz Dizimine Yapılan Müdahaleler.....	74
11	Metne Değiş­ tirme, Ekleme, Çıkarma ve Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahalenin Oranı	75

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
KT	: Kâmûs-ı Türkî
TS	: Türkçe Sözlük
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
örn.	: Örnek
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzerleri

GİRİŞ

“Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öge ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge” (Aksan; 2020: 55), insanlar arasında bildirişimi sağlayan en temel araç olarak tanımlanan dil, aynı zamanda kişinin bakış açısını, dünya görüşünü belirleyen; düşüncenin oluşması, mayalanmasını sağlayan en önemli etkenlerden biridir (Özdemir; 1973: 106). Dil; duygu, düşüncelerin dile getirilerek iletişimin sağlanmasında ve toplumsal düzenin tesisinde birincil belirleyicilerdendir. Bir toplumun dünyaya bakış açısı, olayları ve nesneleri anlamlandırması o toplumun kullandığı dilde kendini gösterir. Bu sebeple topluma ait dil malzemesi incelendiğinde o toplum ile ilgili birçok kanıya varılabilir.

Toplumun ve bireyin gelişimine bağlı olarak birçok alanda değişim yaşanırken dilin durağan olması beklenemez. Dil, içinde yer aldığı kültürel devinime ayak uydurur ve yaşanan kültürel değişimin yansımaları dilde karşılık bulur (Gökberk, 1997: 74). Kimi araştırmacılar “ortak dil içinde dallanmanın, kaynak dilden çeşitli dillerin çıkışının, bir dilden değişik lehçelerin meydana gelişinin” dilde değişime yol açtığını söylerken kimileri “dilini öğrenilişi sırasındaki olayların, bireysel ayrılıkların” değişimin nedeni olduğunu ifade etmektedirler (İmer, 1976: 12-13). Dilde değişme ve gelişme faaliyetini sosyal ve toplumsal, ihtiyaçlara ve etkilenmelere bağlı olarak söz varlığının çeşitli yönlerden incelendiği dil biliminin konularından biri olarak değerlendiren Zülfıkar (2021: 50)’a göre değişme ve gelişmenin temelinde çağdaşlaşma ve yeniliğe özlem yer almaktadır. Akay (2007: 3), dildeki değişimlerin nedenleri ve biçimi üzerinde durduğu çalışmasında dildeki değişimin nedenleri ile ilgili ortak bir görüşün olmadığını ve birçok dil bilimcinin dilin iç yapısı ile dil dışı sosyal faktörlerin değişimde önemli rol oynadığı görüşünde olmasına rağmen bu faktörlerden hangisinin önemli ve ağırlıklı olduğunun tartışılmaya devam ettiğini dile getirmiştir. Karşılıklı kurallar bütününden oluşan anlam ve ses yapılarının özelliklerini dikkate alan değişim süreci, çeşitli sonuçlar ve farklı etkiler yaratabilir. Ortaya çıkan bu etkiler ile *değişim*, ses ve dizgi yapısından başlayarak, dilin her cümlesini etkileyerek metinlerin değişimlerine kadar ilerler ve çoğu kez bu etki fark edilmez (Akay, 2007: 4). “Dil Değişiminin Dilsel ve Toplumsal Nedenleri” adlı çalışmasında dilde meydana gelen değişimleri üç ana grupta toplayan Akay (2007: 4), dildeki değişimin dilsel ve sosyal yönüne işaret etmektedir:

1. Dil bilgisi özelliği; yani ses bilimsel, biçim bilimsel ve söz dizimsel değişim. (Gerçekleşen değişim dilin kendi sisteminden kaynaklanmaktadır.)

2. Anlamsal ve sözlüksel değişim. (Toplumsal değişim isteği doğrudan veya dolaylı bir şekilde burada görülür.)
3. Dil ve lehçe karışımı.

Toplumda meydana gelen değişim ve gelişimin dile yansıması olarak değerlendirilen değişim süreci dilin sözcük, yapı, cümle, yazım kuralı gibi birçok özelliğinde kendini gösterir (Uslu, 2024: 398). Dilde, doğal olarak meydana gelen ses, yapı, söz dizimi ve anlam değişiklikleri *değişme* olarak tanımlanırken *gelişme* kavramı yeni kavramların ortaya çıkışıyla dilin söz varlığında olan değişimler, eskilerin yok olması, yerli ve yabancı yeni öğeler ile yeni türetmelerin ortaya çıkmasını kapsar¹ (İmer, 1976: 11-12). Dilin değişme özelliğini ilk ele alan isim Alman dil bilimci Humboldt, dili bir yapıt olarak değil, bir etkinlik olarak değerlendirmiştir. Humboldt'a göre dil tamamlanmış bir eser (ergon) değildir. Sürekli değişen ve gelişimine devam eden bir faaliyettir (energia) (Frey, 1997'den aktaran: Uslu 2024: 398). Gökberk (1997: 74), *dünyanın değişmesi* ile *dilin değişmesi* arasında zorunlu bir bağlantının bulunduğunu göstermeyi amaçladığı çalışmasında dilin, onu kullanan birey ve bulunduğu tarihî döneme göre değiştiğini ifade eder. Ona göre toplumun bir bölümü dilde hiçbir değişiklik yapmadan kullanan, gelenekle geçmişi saklayan bireylerden, bir bölümü ise dili sadece saklamakla yetinmeyip değişiklik yapan yaratıcı bireylerden oluşur.

Her millet, sosyal yapısına bağlı olarak değişme ve değişebilme gücüne sahiptir. Toplumsal düzeyde yaşanan her türlü gelişim ve değişim, sosyal, canlı bir varlık, toplumun bir parçası olarak tanımlanan dilde zamanla etkisini gösterir. Bu sebeple dildeki ekler, dil bilgisi öğeleri ve kelimeler tarihî süreç içerisinde eskir, eskiyenlerin yerine yenileri alınır (Korkmaz, 1972: 97). Dilde değişim kendiliğinden ya da insan müdahalesi ile gerçekleşir. Dildeki bu durum evrim ve devrim kavramları ile açıklanabilmektedir. Kendi kendine değişmeyi *doğal gelişme* veya *evrim* kavramları ile ifade eden Korkmaz (1972: 97-98), *evrim* kavramını Osmanlı Türkçesinde *tekâmül*, *devrim* kavramını ise *inkılap* kavramına karşılık olarak kullandığını belirtmiş ve dilin yüzyıllar boyunca kendi kendine değişip gelişmesini evrim, daha kısa sürede insan eli ile değiştirilip gelişmesi olayını da *devrim* olarak tanımlamıştır.

Toplumdaki sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik gelişmeler, dilde meydana gelen değişimlerde belirleyicidir. Bu değişim sonucu metin ve modern okuyucu arasında oluşan mesafeyi azaltmak ve anlaşılabilirliği sağlamak için metne müdahale etme ihtiyacı ortaya çıkar ve okuyucuya ulaşabilmesi için metne yazarı, yayınevi ya da resmî kurumlar tarafından müdahale edilir. Türk edebiyatında dil reformunun ardından dilde sadeleşmeyi sağlamak amacıyla metne yapılan müdahaleler ile zamanla

¹ Dil bilim araştırmacıları dilin değiştiği ve geliştiği yönünde ortak bir görüşe sahip olmalarına rağmen gelişme ve değişme kavramlarını farklı şekillerde ifade etmektedirler. Örneğin; A. Dauzat “evolutions du langage”, A. Meillet “developpement des langues”, J.Marouzeau “evolution de la langue” kavramlarını kullanarak dilde değişmeyi ifade etmektedirler. (İmer, 1976:12).

lehçe içinde gerçekleşen farklılıkları ortadan kaldırmak amaçlanır. Bu da *dil içi çevirinin* bir parçası olarak tanımlanır.

Çalışmanın “Dil İçi Çeviri” adlı birinci bölümünde; Türkiye’de *aktarma, sadeleştirme* kavramları ile de sunulan *dil içi çeviri* kavramı, yapılan çalışmalar, kullanılan yöntemler ulaşılan veriler ışığında tanımlanmıştır. Ayrıca *dil içi çeviri* kavramı, tartışmalı yönleri ile ele alınarak Türk edebiyatında *dil içi çevirinin* yeri ve kullanılan yöntemler örneklerle somutlaştırılarak anlatılmıştır.

“Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Son Arzu* ve Dil İçi Çeviri” adlı ikinci bölümde; II. Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet Dönemi’nde yaşayıp Türk edebiyatında birçok esere imzasını atmış Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın hayatı ve eserleri tanıtılmış, *dil içi çeviri* kapsamında ele alınan *Son Arzu* adlı romanının nüshaları hakkında bilgi verilerek romanın özeti sunulmuştur. Ardından bu bölümde dilde meydana gelen değişimin düzeyini belirlemek amacıyla çalışmaya kaynaklık eden *Son Arzu* romanının 1338/1920 yılında İbrahim Hilmi Bey tarafından Orhaniye matbaasında kitap hâline getirilerek yayımlanan birinci baskısı ile 1984 yılında Atlas kitabevi tarafından yayımlanan beşinci baskısı karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda tespit edilen farklılıklar *Değiştirme, Ekleme, Çıkarma* ve *Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahaleler* alt başlıkları ile verilmiş, *Değiştirmeler* başlığı altında *Eklerin Değiştirilmesi, Kelimelerin Değiştirilmesi, Kelime Grubu Düzeyinde Yapılan Değiştirmeler* ve *Cümle Değiştirme* incelenmiştir. *Kelimelerin Değiştirilmesi* başlığı *Arapça, Farsça, Türkçe, Fransızca* ve *İtalyanca* kökenli kelimelerde meydana gelen değiştirmeler olarak tasnif edilmiştir. *Eklemeler* başlığı altında; *ek, kelime, kelime grubu* ve *cümle* düzeyinde meydana gelen eklemeler, *Çıkarmalar* başlığı altında; *ek, kelime, kelime grubu, cümle* ve *paragraf* düzeyinde meydana gelen çıkarmalar, *Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahaleler* başlığında ise metnin biçimsel özelliklerinde meydana gelen değiştirmeler tespit edilmiştir. *Son Arzu* romanının tespit edilen ilk baskısı ile 1984 yılında Atlas Kitabevi tarafından yayımlanan beşinci baskısının karşılaştırılması sonucunda ulaşılan veriler tasnif edilmiş ve seçilen örnekler üzerinden izah edilmiştir.

Sonuç bölümünde, elde edilen veriler doğrultusunda metne yapılan müdahalenin boyutları anlatılmıştır. Metne yapılan müdahalenin uygunluğu eserin yayımlandığı yıl bağlamında tartışılarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİL İÇİ ÇEVİRİ

Sürekli bir gelişim ve değişim içerisinde olan dil, nesilden nesile çeşitli nedenlere bağlı olarak farklılaşır. “Bazı sözcükler göndergenin (referent) yok olmasıyla kullanımdan kalkar, bazı sözcükler ise anlam kaymasına uğrar ve söz varlığına yeni sesler eklenir” (Sav, 2003: 148). Bu tabii akışın yanında siyasi, sosyal, kültürel hayattaki radikal değişimlerin özellikle reform düzeyinde dile yapılan müdahalelerin üretilen metinlere yansması olacaktır. Üretildiği tarihsel sürecin, sosyal çevrenin ve kültürün ürünü olan ve bu sebeple hem yazıldığı dönem hem de inşa edenden izler taşıyan temel iletişim birimi metinler, hedeflenen dönemin anlayışı ve dili ile yeniden yorumlanabilir.

Metinlere yansıyan ve gözlemlenebilen bu süreç *dil içi çeviri* kavramı ile yeni bir çalışma alanını doğurmuştur. *Dil içi çeviri* kavramını dile getiren ilk isim Rus biçimci Roman Jakobson²’dır. Jakobson 1959 yılında yazdığı “On Linguistic Aspects of Translation” adlı makalesinde *dil içi çeviri* kavramını, “dilsel göstergelerin, aynı dildeki diğer göstergeler kullanılarak yorumlanması” olarak tanımlamıştır (Jakobson, 1959’dan aktaran: Bal ve Kırca, 2021: 65). Jakobson, dilsel bir göstergenin yorumlanmasında az çok eş anlamlılıktan yararlanan veya dolaylı anlatımla açılanarak yapılan bir çeviri işlemini vurgulamaktadır (Demircioğlu ve Gençtürk-Demircioğlu, 2022: 154). Dilde anlamın göstergeler aracılığıyla oluştuğunu, gösteren (signum) olmadan gösterilen (signatum) olamayacağını ifade eden Jakobson, dilsel göstergeyi yorumlarken üç farklı yol izlenebileceğini dile getirir. Dilin, aynı dilin diğer göstergelerine, başka bir dile veya farklı, dilsel olmayan semboller sistemine çevrilebileceğini belirten Jakobson, bu üç tür çeviri için farklı isimler önerir (Jakobson, 1959’dan aktaran: Bal ve Kırca, 2021: 65):

1. *Dil içi çeviri* ya da yeniden sözcikleme (rewording): Dilsel göstergelerin, aynı dildeki diğer göstergeler kullanılarak yorumlanmasıdır.
2. Diller arası çeviri ya da bildiğimiz anlamda çeviri (translation proper): Dilsel göstergelerin diğer bir dil kullanılarak yorumlanmasıdır.
3. Göstergeler arası çeviri ya da işlev değişimi (transmutation): Dilsel göstergelerin, dilsel olmayan gösterge sistemlerinin göstergeleri kullanılarak yorumlanmasıdır.

² Roman Jakobson (1896-1982), Rus biçimcilerinin önde gelen isimleri arasında kabul edilmektedir. Saussure’ün dil ve dilde anlamın oluşturulması konularında getirdiği sistemli çalışmaları takip etmiştir. Saussure’ün dili göstergeler bütünü olarak tanımlamasının Jakobson’ın bu yazısının temelini oluşturduğu anlaşılmaktadır (Munday, 2016’dan aktaran: Bal ve Kırca, 2021: 64).

Jakobson'un ortaya koyduğu sınıflandırma geliştirilmeye çalışılmış, bazı araştırmacılar tarafından da *dil içi çeviriyi* çeviri bilime dâhil etmesinden dolayı eleştirilmiştir. Theo Hermans, bu tasnifi yeteri kadar kapsayıcı bulmadığı için Gideon Toury, Jacques Derrida gibi araştırmacıların görüşlerini dikkate alarak Jakobson'un kendi içinde tutarsız olduğunu ifade etmiştir (Hermans, 1995'ten aktaran: Erbil, 2022: 22).

Henrik Gottlieb Jakobson'un sınıflandırmasını daha kapsamlı hâle getirerek genişletilmiş bir sınıflandırma ortaya koymuştur (Gottlieb, 2005'ten aktaran: Erbil, 2022: 22):

1) Göstergeler Arası Çeviri

- a- Dil İçi Çeviri (örn. Türkçe bir dizinin işitme engelliler için Türkçe alt yazı ile desteklenmesi)
- b- Diller Arası Çeviri (örn. İngilizce bir dizinin Türkçe alt yazı ile desteklenmesi)

2) Göstergeler İçi Çeviri

- a- Dil İçi Çeviri (örn. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir eserin günümüz Türkçesi ile sadeleştirilerek yazılması)
- b- Diller Arası Çeviri (örn. İngilizce bir romanın Türkçeye aktarılması)

Dil içi çeviriyi bir çeviri faaliyeti olarak kabul etmeyen Brian Mossop, yeniden sözcüklemenin diller arası çeviriye benzemediğini belirtmiş ve bu uygulamaya başka bir isim verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Mossop *intralingual translation* kavramının yerine metni yeni bir yere taşıma anlamına gelen *cislation* kavramını önermiştir (Mossop, 2016'dan aktaran: Erbil, 2022: 23).

Dil içi çevirinin çeviri bilim alanında değerlendirilmesi gerektiğini düşünen araştırmacılar ise Jakobson'un tasnifinde diller arası çeviriyi gerçek çeviri olarak nitelendirmesi ve dil içi ile göstergeler arası çeviriyi diller arası çevirinin bir alt dalı olarak ifade etmesine karşı çıkmışlar, *zaman*, *mekân*, *kültür* gibi pek çok farklılıktan dolayı aynı dil içerisinde yapılan aktarmanın çeviride önemli bir yere sahip olduğunu dile getirmişlerdir (Erbil, 2022: 23).

“Dil İçi Çeviriye Tanımsal Bir Yaklaşım Denemesi (Intralingual Translation: An Attempt at Description)” adlı çalışmasında *dil içi çeviri* kavramını tanımlayıp örneklendiren Zethsen, ‘deneme (attempt)’ ifadesine vurgu yaparak sahada kavram ile ilgili yeteri kadar bilgi olmadığını, bu sebeple çalışmasının subjektif olduğunu dile getirir. Zethsen, *dil içi çevirinin* diller arası çevirinin gölgesinde kalması ve *dil içi çeviriyi* gerektirecek dilsel bir değişimin meydana gelmemiş olmasından dolayı Batı edebiyatında çok yaygın olmadığını vurgular (Zethsen, 2009'dan aktaran: İslamoğlu, 2015: 159). *Dil içi çeviri* “Batı’da daha çok sadeleştirme veya eski metinleri modern dile aktarma, uzmanlık

gerektiren metinleri günlük dile aktarma, çocuklar için özetleme, sözlü kültürü yazıya çevirme ve işitme engelliler için alt yazı ekleme şeklinde incelenmiştir” (Erbil, 2022: 25).

Çeviri işleminin kaynak metni sadece kültürün dilsel kodlarına aktarma işlemi olmadığını belirten Vermeer, dili kültürün bir parçası olarak kabul ettiğimizde kaynak metni erek kültürün koşullarına göre yeniden yazmamız gerektiğini ve kültürlerarası iletişimi sağlayacak bir uzmana ihtiyaç olduğunu dile getirir (Vermeer, 2004’ten aktaran: Avcı Solmaz, 2020: 707). Çeviri eylemine kültür aktarımı noktasından bakıldığında Vermeer, *diller arası çeviri* yapan çevirmenleri “kültürler arası iletişim uzmanı” şeklinde adlandırmıştır. Bunun üzerine Avcı Solmaz (2020: 707-708), “bir kültürün ve dilin içindeki engellerin aşılmasını ve dizge içindeki iletişimin sürdürülmesini sağlayan eylemciler olarak” *dil içi çevirmenlere* “kültür içi iletişim uzmanı” rolünü yüklemiştir.

Henrik Gottlieb, *dil içi çeviriyi* sebeplerine göre; *art süremlili çeviri*, *lehçe odaklı çeviri*, *dil kullanımı biçimi odaklı dil içi çeviri* ve *harf çeviri odaklı dil içi çeviri* olmak üzere dört bölümde inceler. *Art süremlili çeviri*, aynı dilin farklı tarihsel aşamaları arasında gerçekleşen çeviri; *lehçe odaklı çeviri*, aynı dilin coğrafi, sosyal ve kuşaklar arası değişkenleri sebebiyle gerçekleşen çeviri; *dil kullanımı biçimi odaklı dil içi çeviri*, konuşmadan yazmaya geçiş ya da tam tersi bir sebeple gerçekleşen çeviri ve *harf çeviri odaklı dil içi çeviri* ise alfabe değişikliği sebebiyle gerçekleşen çeviri olarak tanımlanır (Gottlieb, 2005’ten aktaran: Canlı, 2019: 78). Gottlieb’in bu sınıflandırması Türk edebiyatındaki bütün metne müdahale çalışmalarını içermediğinden *dil içi çeviri* çalışmalarının nedenlerini tam olarak karşılamamaktadır. Çünkü Türk edebiyatındaki metne müdahale örnekleri Gottlieb’in sınıflandırmasındaki sebeplere ek olarak farklı nedenlerden dolayı da gerçekleşmektedir.

1.1. Dil İçi Çeviri ve İlgili Diğer Adlandırmalar

Türk edebiyatında metne müdahale genellikle “*dil içi çeviri*, aktarma, sadeleştirme, günümüz Türkçesine çevirme, yeniden yazım, Türkçeleştirme, güncelleme, revizyon” kavramları ile ifade edilmektedir. Metne müdahale işlemi farklı hedef kitleler için yapılmasına rağmen müdahalenin amacı bir noktada benzerlik göstermektedir. Buna rağmen araştırmacılar tarafından kullanılacak terim konusunda bir fikir birliği yoktur.

Batı’da “Intralingual Translation” olarak ifade edilen *dil içi çeviri* kavramı, çeviri ve çeviri bilim alanında yapılan çalışmalar için kullanılmaktadır. Türkiye’de ise bazı dil bilimciler bu terim yerine “aktarma” terimini kullanmayı tercih etmektedirler. Batı’da çeviri kavramı diller arası ve dil içi olmak üzere bütün çeviri faaliyetleri için kullanılırken Türkiye terminolojisinde çeviri kavramı bir dilden başka bir dile yapılan faaliyetleri kapsamaktadır. Görülen bu farklı yaklaşım Türkçe Sözlük’e de yansımıştır. *Aktarmak* kelimesi “bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak” olarak (Akalin vd. 2009: 61) *çeviri* kelimesi ise 1. “Bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme.” 2. “Bir dilden başka bir dile çevrilmiş yazı veya kitap, tercüme.” olarak sözlükte yer almıştır (Akalin vd.

2009: 419). İki farklı dil arasında çeviri işlemini gerçekleştiren kişi için *çevirmen*, aynı dil içinde dönüşümü sağlayan kişi için de *aktaran* veya *aktarıcı* kelimeleri kullanılmaktadır.

Çeviri ve *aktarma* kavramlarının genel hatlarıyla sınırları çizilememiş olmasına rağmen bu kavramlar kimi zaman birbirine benzer anlamlarda düşünülmüştür. “Çeviri” terimi yerine “tercüme” terimini kullanmayı tercih eden İlker (1996: 554) tercümenin farklı iki dil arasında yapılan bir uygulama olduğunu belirtmiş ve bunu “dilin dünyasının, öbür dilin dünyasına taşınması” olarak ifade etmiştir. Lehçeden lehçeye aktarmanın ise tercüme olarak ifade edilemeyeceğini belirtmesine rağmen leksik ve semantik bakımdan tercümeyle yaklaşan yönleri olduğunu savunmuştur. İlker (1996: 554)’e göre aktarmada temel amaç “Türk dilinin bütünlüğü çerçevesinde farklı özellikleri en aza indirerek hem bedîî hem de edebî açıdan sağlam yeni bir metin ortaya çıkarmaktır.”

Eker (2012: 29), *çeviri* ve *aktarma* kavramları arasında anlamsal bir farkın olduğunu ve bu farkın “dil ve lehçe” kavramlarıyla ilgili olduğunu ileri sürer. Eker’in vurguladığı dil ve lehçe bağlantısına Karadoğan (2004: 9) “aynı dilin farklı lehçelerine dayanan yazılı dillerinin metinlerini birinden diğerine çevirmek” olarak açıklamış, “konuşmayı bir lehçeden diğer bir lehçeye nakletme” işi için de *aktarma* teriminin kullanılabileceğini ifade etmiştir. Karadoğan (2004) Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesinden şiir, hikâye, roman, masal, halk hikâyesi gibi farklı türlerde yazılmış metinlerdeki aktarma sorunlarını incelemiş, Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında yapılan işlemi *aktarma* olarak adlandırmıştır.

Tarihî bir metni güncelleştirme, sadeleştirme ve dönüştürmeyi *aktarma* olarak kabul eden Eker (2017: 90)’e göre bir metni, hedef kitlenin eğitim, yaş, cinsiyet, dil vb. özelliklerini gözetenek dönüştürmek, bir bakıma *yeniden ifade etmek* olarak adlandırılabilir. Eker (2012: 126), Eski Türkiye Türkçesi dönemi eserlerinden olan *Battalnâme*, *Dânişmendnâme*, *Fetihnâme* ve *Tevârih-i Âl-i Osman*’daki deyimlerin Türkiye Türkçesi ile yazılmış hâlini karşılaştırmış, eserlerin Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile yazılmış hâlini aktarma olarak adlandırmış ve lehçe içi dönüştürme faaliyetini aktarmanın bir kolu olarak ifade etmiştir.

Araştırmacıların konu hakkındaki benzer ifadelerine rağmen uygulamanın adlandırılmasında farklılık görülür. Musaoğlu (2003: 2), *çeviri* ve *aktarma* kavramlarını *sözlüksel*, *dil bilimsel*, *söz dizimsel* ve *metin dil bilimsel* olarak farklılık gösteren dil-aktarım süreçleri ve sonuçları olarak ifade eder. *Çeviri* kavramını “yabancı dillerden Türkçeye ve Türkçeden yabancı dillere sözlü veya yazılı metin aktarımı” olarak tanımlar. “Türk yazı dillerine ait çeşitli metinlerin yazı dilleri arası ve dönemler arası aktarımının ise *çeviri* olmadığını, “sadece bir aktarma” olduğunu belirtir (2003:1). Uygulanan işlemin *aktarma* olduğunu savunan Musaoğlu (2003), çalışmasında Azerbaycan Şairi Mirza Alekber Sabir’i örnek verir:

“Osmanlıcadan tercüme türke” – bunu bilmem,

Gerçek yazıyor genceli, yainki henekdir (şakadır),

Mümkün iki dil bir-birine tercüme, amma

“Osmanlıcadan tercüme türke” ne demektir? (Sabir, 1992’ten aktaran: Musaoğlu, 2003: 2).

Musaoğlu (2003), Sabir’in bu dizelerini örnek vererek Türkçeden Türkçeye yapılan metin aktarmalarının *çeviri* olarak adlandırılmayacağını savunur.

Aktarma kavramını kullanmayı tercih edenlere karşılık çalışmalarında *çeviri* kavramını kullananlar da vardır. Emine Yılmaz, Çuvaşçadan çevirdiği iki bin doksan yedi dizelik öykü-şiir türünden bir eser olan “Narspi³” de ve “Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri, Çuvaşça-Türkçe/ Türkçe-Çuvaşça Sözlük⁴” adlı çalışmasında uyguladığı işlemi “Türkçe Çeviri” olarak ifade etmektedir. Süer Eker ise Talat Tekin danışmanlığında “ Kazakça Bir Hikâye: Songı Tasil Metin-Çeviri-Dizin”⁵ adlı yüksek lisans tezinde Kiril harfli orijinal metni esas alarak Kazakçadan Türkiye Türkçesine çevirmiştir. Burada uygulanan işlem yazar tarafından *çeviri* olarak adlandırılmıştır.

Verilen tanımlardan yola çıkarak *aktarma* terimini kullanan araştırmacıların aslında iki farklı dil arasında değil aynı dilin farklı lehçeleri arasında uygulanan bir işlem olduğunu vurguladıkları görülmektedir. Karadoğan (2004: 9)’ın “aynı dilin farklı lehçelerine dayanan yazı dillerinin metinlerini birinden diğerine çevirmek” olarak tanımladığı *aktarma* kavramı bu düşünceyi destekler niteliktedir. Burada *aktarma* kavramıyla vurgulanmak istenen diller arasında uygulanan bir dönüşüm değil, *dil içinde* uygulanan bir dönüşüm faaliyetidir.

Özlem Berk (2005: 140) “metnin herkesin anlayabileceği bir biçimde basitleştirilerek yeniden yazılması ve eski dildeki bir eserin güncelleştirilmesi” uygulamasını *dil içi çeviri* olarak adlandırmıştır. Berk (2005) çalışmasında *dil içi çeviri* uygulamasına örnek olarak Halit Ziya Uşaklıgil’in *Mai ve Siyah* adlı romanının *yeniden yazımlarını* ele almıştır. Türk edebiyatında yeniden yazılan eserlerde *çeviri* ve *çevirmen* ifadesi bulunmamaktadır. Bu basımlar *sadeleştirilmiş, düzenlenmiş, Türkçeleştirilmiş, yeniden basıma hazırlanmış* ifadeleriyle okurla buluşmaktadır (Berk, 2005: 139). Berk’de bu durumu dikkate alarak *yeniden yazım* kavramını kullanmayı tercih etmiştir.

Benzer şekilde Kaya (2019: 253) da tarihî lehçelerden çağdaş lehçelere ve çağdaş lehçeler arasında yapılan işlemi *dil içi çeviri* olarak adlandırır. Kaya (2019: 254)’ ya göre Türk edebiyatında

³ Yılmaz, Emine (2004), **Narspi** (Kiril harfli metin, Yazıçevrimi, Türkçeye Çevrimi, Sözlük-Dizin), Türk Dili Tarihinin Temel Sorunları 3, Öncü Yayınları, Ankara.

⁴ Ceylan, Emine (1996), **Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri, Çuvaşça-Türkçe/ Türkçe-Çuvaşça Sözlük**, (Kiril harfli metin, Yazıçevrimi, Türkçeye Çevrimi, Kökenbilimsel Sözlük-Dizin, Çuvaşça-Türkçe Sözlük, Türkçe-Çuvaşça Sözlük), Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 10, Simurg, Ankara.

⁵ Eker, Süer (1989), **Kazakça Bir Hikâye: Songı Tasil Metin-Çeviri-Dizin**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

üzerinde yeterince durulmayan bir alan olan *dil içi çevirinin* normal bir çeviriden farkı yoktur. Kaya (2019) *dil içi çeviri* sorunlarına değindiği çalışmasında Eski Uygur Türkçesi eserlerinden *Altun Yaruk*'tan alınmış örnek cümleler ile Türkçe *dil içi çeviri* sorunlarına çözüm önerileri getirmiştir. Eski Uygur Türkçesinden günümüz Türkiye Türkçesine yapılan bu işlemi *dil içi çeviri* olarak adlandırmıştır.

Doğan (2011a: 3), Arap veya Latin harfleriyle yazılmış bir eserin “dili eskidiği, kelimeleri anlaşılmadığı, okuyucuya ulaşamadığı” için düzenlenip yeniden yayımlanması işlemini *dil içi çeviri* olarak adlandırır ve günümüzde en fazla tercih edilen *dil içi çeviri* yönteminin *sadeleştirme* olduğunu ifade eder. Doğan (2011a), çalışmasında Mehmet Rauf'un *Eylül* romanının 1901 tarihli birinci baskısı ile 1925 tarihli üçüncü baskısını karşılaştırmış, sadeleştirilen eserdeki değişiklikleri tespit etmiştir. 1925 tarihli baskıda gerçekleştirilen işlem, Doğan tarafından *dil içi çeviri* olarak adlandırılmıştır.

Dil içi çevirinin, asıl çeviri olarak görülen diller arası çeviri kadar dikkat çekmediğini fakat sık başvurulanan bir çeviri türü olduğunu belirten Berk (2005: 140), *dil içi çeviriye* verilebilecek en iyi örneklerin başında uzmanlık diliyle yazılmış bir metnin herkesin anlayabileceği bir biçimde basitleştirilerek yeniden yazılması ve eski dildeki bir eserin güncelleştirilmesi olduğunu ifade eder. Ayrıca Berk (2005: 146)'e göre diller arası çeviriden farklı olarak *dil içi çeviri*, sürekli olarak asıl metnin tehdidi altındadır. Diller arası çeviride çevirmen, asıl metne ancak yaklaşmayı umarken özgün metni yürütmenin imkânsız bir iş olduğunu düşünür. Buna rağmen aynı dil içinde gerçekleştirilen çevirilerde durum çok farklıdır. *Dil içi çevirilerde* özdeş yeniden üretimlerin yapılabileceğine inanılır. Belki de böyle bir anlayışla, ele alınan eserlerin çevirileri, “çeviri” adıyla değil de “sadeleştirme”, “düzenleme” gibi başka başlıklarla yayımlanabileceği düşünülmektedir (Berk, 2005: 146).

Yazar (2020: 169)'a göre Türkiye'de *dil içi çeviri* kavramı, Osmanlı Türkçesi ile yazılan metinlerin güncel Türkçeye aktarımı bağlamında “sadeleştirme”, “günümüz Türkçesine aktarma/çevirme” vb. ifadelerle kullanılmaktadır. Bu yönüyle *dil içi çevirinin* Osmanlı tercüme geleneğinde farklı şekillerde görünüm kazanmış olduğunu dile getirmektedir. Yazar, “Osmanlı Döneminde Dil İçİ Çeviri Olgusu” başlıklı proje kapsamında 2019 yılında sunduğu “Osmanlı Dönemi Yazma Kültüründe İstinsah Sürecinin Dil İçİ Çeviriye Evrilmesi” başlıklı sunumunda Osmanlı döneminde yapılan bazı yazınsal üretimlerin *dil içi çeviri* bağlamında okunabileceğini ileri sürüp bu üretimleri, tespit ettiği malzemeye göre şu şekilde tasnif etmiştir:

1. Müstakil/Doğrudan Dil İçi Çeviri Faaliyetleri

- a. Lehçeler arası gerçekleşen dil içi çeviriler
- b. Aynı lehçenin farklı dönemleri arasında gerçekleşen dil içi çeviriler
 - i. Nesirden nazma aktarma
 - ii. Nazımdan nesre aktarma
 - iii. Dil güncellemesi amaçlı yeniden yazımlar
 - iv. Islâh⁶, telhis⁷ gibi telif türleriyle oluşan yeniden yazımlar

2. Dolaylı Dil İçi Çeviri Faaliyetleri

- a. İnşâ türü müstakil metinlerdeki bazı manzum bölümler
- b. İstinsâh⁸ sürecinde oluşan güncelleme ya da yeniden yazımlar

Türkiye’deki dil içi çeviri faaliyetinin uygulama alanlarına geniş bir açıdan bakan Erbil (2020: 12-11), dil içi çeviriyi şu şekilde tasnif etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir:

A. Sözden Söze Dil İçi Çeviri: “Lehçe ve Ağızlar Arası Dil İçi Çeviri, Lehçe ve Ağızdan Standart Türkçeye Dil İçi Çeviri.”

B. Sözden Yazıya Dil İçi Çeviri: “Altyazı Olarak Dil İçi Çeviri (İşitme Engelliler İçin Altyazı, Eğitim Amaçlı Altyazı), Konuşmaların Not Edildiği Mesleki Dil İçi Çeviri (Zabıt Katiplerinin Yazdıkları Kararlar, Toplantı Raporları, Karakolda Verilen İfadeler vb.)”

C. Yazıdan Yazıya Dil İçi Çeviri: “Lehçeler Arası ve Lehçeler İçi Dil İçi Çeviri, Günümüz Türkçesine Aktarma Olarak Dil İçi Çeviri (Klasik Türk Edebiyatı Ürünlerinin Günümüz Türkçesine Aktarımı, Tanzimat Dönemi Edebiyatı Ürünlerinin Günümüz Türkçesine Aktarımı, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı Ürünlerinin Günümüz Türkçesine Aktarımı), Özetleme Olarak Dil İçi Çeviri (Klasik Türk Edebiyatı Ürünlerinin Osmanlı Türkçesi İle Özetlenmesi, Klasik Türk Edebiyatı Ürünlerinin Günümüz Türkçesi İle Özetlenmesi, Tanzimat Dönemi Edebiyatı Ürünlerinin Günümüz Türkçesi İle Özetlenmesi, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı Ürünlerinin Günümüz Türkçesi İle Özetlenmesi, Batı Edebiyatı Ürünlerinin Çevirilerinin Osmanlı Türkçesi İle Özetlenmesi, Batı Edebiyatı Ürünlerinin Çevirilerinin Günümüz Türkçesi İle Özetlenmesi, Doğu Edebiyatı Ürünlerinin Çevirilerinin Osmanlı Türkçesi İle Özetlenmesi, Doğu Edebiyatı Ürünlerinin Çevirilerinin Günümüz Türkçesi İle Özetlenmesi), Sadeleştirme Olarak Dil İçi Çeviri (Harf İnkılabından Önceki Metinlerde Sadeleştirme, Harf İnkılabından Sonraki Metinlerde Sadeleştirme, Batı Klasiklerinin Çevirilerini Sadeleştirme), Özel Alana Yönelik Dil İçi Çeviri, İstinsah Metinleri Olarak Dil İçi Çeviri, Editör ve Yayınevi Etkinliği Açısından Dil İçi Çeviri, Öz-çeviri Olarak Dil İçi Çeviri, Transkripsiyon, Türler

⁶ “İyi hale koyma, iyileştirme, düzeltme” (Devellioğlu, 2015: 457).

⁷ “Özetleme, hülâsa etme, uzun bir yazıyı kısaltma” (Devellioğlu, 2015: 1247).

⁸ “Nüshasını çıkarma, bir sûretini çıkarma, kopya etme” (Devellioğlu, 2015: 530).

İç Dil İç Çeviri (Mensurdan Mensura Dil İç Çeviri, Manzumdan Manzuma Dil İç Çeviri), Türler Arası Dil İç Çeviri (Mensurdan Manzuma, Manzumdan Mensura, Tiyatrodan Romana), Edisyon Kritik (Klasik Türk Edebiyatı Ürünlerinin Edisyon Kritiği, Tanzimat ve Sonrası Edebî Ürünlerin Edisyon Kritiği).”

Türk edebiyatında benzer çalışmaların incelenmesi sonucunda *dil içi çeviri* ve *aktarma* kavramının sınırlarının henüz kesin bir şekilde çizilmediği, araştırmacıların benzer amaçlara hizmet etmesi ve ortak yönleri bulunmasına rağmen kavram seçiminde net bir görüşü olmadığı görülür. Her ne kadar kavram seçiminde ortak bir görüş olmasa bile *dil içi çeviri* veya *aktarma* kavramının bilimsel bir şekilde ele alınması ve çeviri, çeviri bilim ve aktarma ilişkisi ile bu kavramların farklarının kuramsal bir çerçevede ortaya konması gerekir (Eker, 2015: 38).

1.2. Türk Edebiyatında Dil İç Çeviri

Dilsel/kültürel göstergelerin zamanla başkalaşması ve ihtiyaçlarının gelişmesiyle ortaya çıkan *dil içi çeviri* (Demircioğlu ve Gençtürk-Demircioğlu, 2022: 166), kaynak metin ile modern okuyucu arasında meydana gelen dilsel mesafenin kapatılmasını, geçmiş ile gelecek arasındaki mesafenin en aza indirilerek anlaşılabilirliğin sağlanmasını amaçlar. Bu yönüyle *dil içi çeviri* “geleceğe ulaşmanın anahtarı” olarak görülür (İslamoğlu, 2015: 159). Çeviri uygulamasının en temel amaçlarından birinin anlaşılabilirliği sağlamak olduğunu belirten Esmâ Erbil⁹ (2022: 199), aynı zamanda form/biçim, üslup veya hacim değişikliği gibi nedenlerle de *dil içi çeviriye* başvurulabileceğini dile getirir.

Zaman içerisinde Arap harfleriyle yazılmış modern Osmanlı edebiyatı metinleriyle “ara”mızdaki mesafe artmakta, sürekli oluş hâlindeki bir dilin içerisinden ve değişik zaman dilimlerinden “asıl” metne bakıldığında dilsel perspektif ve dilin eş zamanlı koordinatları sürekli değişmektedir (Altuğ, 2017: 91). Dilin zaman içinde değişimi, dilin farklı dönemleri arasında güncelleme ihtiyacını doğurur. Türk edebiyatındaki *dil içi çeviriler* bu güncelleme ihtiyacının bir sonucudur ve bu yolla eski metinlerin dilinin sadeleştirilip yeni kuşaklar tarafından anlaşılması amaçlanır (Berk, 2005: 141). Eski dilde yazılmış bir metni günümüz Türkçesine çevirmek ya da sadeleştirmek bir anlamda “yapıtı yaşama tutundurma” olarak ifade edilebilir (Uluşahin, 2020: 433).

⁹ Esmâ Erbil, bahsi geçen *dil içi çevirinin* nedenleriyle ilgili olan çalışmalar için faydalanılabilecek şu kaynakları örnek vermiştir: *Dil içi çeviride* anlaşılabilirlik konusunu ele alan çalışma: Hilla Karas (2020), “Intelligibility and the reception of translations”, *Perspectives*, 20(1), 24-42. Kaynak eserin formunu değiştirmek maksadı ile kaleme alınan *dil içi çeviri* örneği: Sezer Özyaşar Şakar (2005), Birgivi Muhammed Efendi’nin Manzum Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili metin-dil inceleme-sözlük), Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Kaynak eserin üslubunu değiştirmek maksadı ile kaleme alınan *dil içi çeviri* örneği: Tuncay Bülbül (2012), “Ramazan-zâde Abdünnâfi İffet Efendi ve Kitab-ı Nâfi’u’l-Âsâr Nevbâve-i Simâru’l-Esmâr adlı eseri”, *Turkish Studies*, 7(1), 447-6091. Eserin özetlenerek hacmini değiştirmek maksadıyla yapılan *dil içi çeviri* örneği: Arzu Atik (2012), “Bir Hulasa Denemesi: Cevrî ve Selimnâme’si”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8(8), 21-36.

Dil içi çeviri faaliyetlerinde yazarın değişen dil anlayışı, yayınevlerinin tercihleri ve dönemin ideolojisinin yanında metnin hitap ettiği yaş grubu ile ilgili pedagojik sebepler, sömürgeciliğin yaşandığı bölgelerde dilin bir manipülasyon aracı olarak kullanılması da etkili olmuştur (Kansu, Yetkiner ve Yetkin, Karakoç, 2015: 198).

Türk edebiyatında dilde sadeleşme yolundaki girişimler Tanzimat Dönemi'nde yoğunluk kazanmıştır. Tanzimat Dönemi, toplumda bozulan düzeni yeniden kurmak, düşünce hayatında uygarlıklara ayak uydurmak amacıyla doğmuş bir harekettir. Bu dönemde dilin sadeleşmesi için ilk girişimleri başlatan Reşit Paşa'nın çalışmaları dikkat çekicidir. Reşit Paşa eğitimin halk arasında yaygın hâle gelmesi için fen ve sanat konulu kitapların herkesin anlayabileceği bir dilde yazılması gereği üzerinde durmuştur (Levend, 2010: 80-81). 19. yüzyılda başlayan bu Batılaşma sürecinde dilin sadeleşmesi meselesi üzerinde durulmuş; batı tarzında tiyatro, roman, makale, gazete gibi yeni türlerin gelişmesi nesir dilini de etkilemiştir. Bu türler geniş halk kitlelerine hitap ettikleri için kullanılan dilin de güncellenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde nesir dilinde halk tarafından bilinmeyen yabancı kökenli kelimelerden uzak durulmaya çalışılmış, terkipler azaltılıp cümleler kısaltılarak bugünkü nesir üslubunun oturması için çalışmalar yapılmıştır (Ercilasun, 2017: 464). Servet-i Fünun Dönemi'nde ise sadeleşme süreci durmuş, halktan kopuk, ağır ve anlaşılamayan kelime ve terkiplerden oluşan dil yeniden hâkim olmuştur. Servet-i Fünun Dönemi ve 20. yüzyılın başlarında Fecr-i Âtî Dönemi'nde görülen bu ağır ve anlaşılamayan dil; 1911'de Ömer Seyfeddin ve Ali Canip'in başlattığı "Yeni Lisan" hareketi ile son bulmuştur (Ercilasun, 2017: 465).

Meşrutiyet Dönemi'nde bilinçli bir şekilde yapılmaya başlayan dildeki sadeleşme çabaları *Türk Derneği*'nin girişimleri, *Genç Kalemler*'in fikirleri, *Türk Yurdu*, *Halka Doğru* ve *Türk Sözü* dergilerinin çalışmaları ile güç kazanmıştır (Levend, 2010: 300). Ömer Seyfettin'in *Genç Kalemler* dergisinde "Yeni Lisan" başlığı ile yazdığı yazılarda Divân Edebiyatı ve Servet-i Fünun Edebiyatının dilini eleştirmesi; halka, konuşma diline dayanan sade ve terkiplerden arınmış bir dil önermesi, dilde sadeleşmeyi savunan aydınların gayretleri sonucunda istenen değişim gerçekleşebilmiştir (Ercilasun, 2017: 465).

1928 yılında Harf İnkılabı'nın gerçekleşmesi, 1932 yılında da Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması dil reformunun gerçekleşmesi için uygun zemini hazırlamıştır. Dil reformu ile dilde sadeleşme bilinçli ve sistemli bir şekilde yapılmaya başlanmış ve toplumun ihtiyaçlarına karşılık verebilecek, yeni bir dil anlayışı ortaya çıkmıştır. Türk edebiyatında özellikle dil reformunun ardından metinlerin diline yapılacak olan söz konusu müdahale *dil içi çeviri* uygulamasını gündeme getirmiştir. Dil reformu ve *dil içi çevirinin* ilişkisine dikkat çeken Berk (2005: 141), "Türk dilinin sadeleşmesi ve yabancı öğelerden arındırılması çabalarının Türkiye'deki *dil içi çeviri* uygulamalarıyla yakından ilgili olduğunu ve bu çalışmaların Türk Dil Devrimi ile neticelendiğini dile getirmektedir.

20. yüzyıl Türk edebiyatında *dil içi çevirilerin* yapılmasının temel nedeni “dilın yaşlanması ve yeni nesiller için metinlerin basitleştirilmesi” ihtiyacıdır. Bu görüş Türk dil reformu ile yakından ilişkilidir. Türk dil reformu ile dilin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması amaçlanmıştır. Bu reform bir dil değişimi olduğu gibi aynı zamanda çeşitli ideolojik sebepleri de barındırmaktadır (Berk Albachten, 2013: 258). *Dil içi çeviri* çalışmaları her ne kadar dil değişimi ve dil reformuna bağlansa da Cumhuriyet Dönemi’nde yazılan bazı eserlerin *dil içi çevirilerinin* yapılması dilin yenilenme ihtiyacından değil ideolojik sebeplerden dolayı da olabilmektedir. Örneğin Cumhuriyet Dönemi’nde Oğuz Atay tarafından kaleme alınan kısa öykünün *dil içi çevirilerinin* yapılması bu metinlerin “arkaik” dilinden dolayı değil, yazarın üslubuna veya içeriğine müdahaleyi meşrulaştırabilecek bir siyasi gündem ile açıklanabilir (Berk, 2015: 172). Uzun (2023: 364-386) çalışmasında Oğuz Atay’ın “Demiryolu Hikâyecileri Bir Rüya” adlı hikâyesinin yazarın kaleminden çıkmış şekli ve 1978 yılında metne müdahale edilerek Türk Dili Dergisinde yayımlanmış şeklini *dil içi çeviri* anlayışı doğrultusunda incelemiştir. Çalışmada metne yapılan müdahaleler değiştirme, ekleme, çıkarma başlıkları altında değerlendirilmiş ve dergi editörleri tarafından metne yapılan müdahalenin *dil içi çeviri* anlayışının dışına çıktığı ifade edilmiştir.

Benzer bir müdahale örneği olarak Reşat Nuri Güntekin’in *Çalıkuşu* romanından bahsedilebilir. Reşat Nuri Güntekin’in *Çalıkuşu* adlı romanının *dil içi çevirisinin* yapılmasında ideolojik nedenler etkili olmuştur. Romanın ilk baskısı 1922 yılında yapılmıştır. 1937 yılında roman yazarı olan Reşat Nuri Güntekin tarafından, içerik ve üslubunda birtakım değişiklikler yapılarak yeniden yayımlanmıştır. Reşat Nuri, romanında kullandığı dil sade bir dil olmasına rağmen aradan geçen on beş-on altı yıl içerisinde Türk dilinde değişen kelimeleri göz önünde bulundurmuş ve gereken sadeleştirmeyi yapmıştır. Fakat bu sadeleştirme romanın yeniden yazılmasını gerektirecek düzeyde değildir (Abir, 2012: 21). Özalp (1999: 32), Reşat Nuri’nin bu değişikliği yapmasındaki amacını şu şekilde dile getirmiştir: “Bizce, operasyonun gerçek amacı, biçimsel bir değişiklik değil, siyasal otoritenin “dirijizm”inden kaynaklanan tamamen ideolojik bir yeniden yapılandırma. Biçimsel değişiklik, bu amaca ulaşmayı kolaylaştırmaya, biraz da kamufle etmeye yönelik bir düzenleme yalnızca”. Özalp’in açıklamaları sonucunda metinde yapılan değişikliğin tamamen ideolojik sebepli olduğu anlaşılmaktadır.

Doğan (2011a: 4), Türk edebiyatında bilinen ilk *dil içi çeviri* olarak *Kitâb-ı Güzîde* ve *Kâbûsnâme* adlı eserleri örnek göstermektedir. *Kitâb-ı Güzîde*, İslam dininin esaslarını anlatan mensur bir “akâid” kitabıdır. *Güzîde*, *Güzîde Kitâbı*, *Kitâb-ı Güzîde*, *Akâidü’l-İslam*, *Elfaz-ı Muhal* gibi adlarla tanınmaktadır. Ebu Naşr bin Tâhir bin Muhammed es-Serahsî tarafından yazılan eser 14. yüzyılda Muhammed bin Balî tarafından Eski Oğuz Türkçesine aktarılmıştır (Buran, 2011: 25). Muhammed bin Balî aktardığı eserde “olğa bolğa ‘ibâretince bezemişler (2-b/10) diledüm kim bu laîf ve şerîf ve faşîh ve rûşen Türkiye döndürem (Ahmet Buran nüshası)” ifadesine yer vererek “olgo-bolga ibaretince” yazılan eserin, “Ruşen Türkiye, açık anlaşılır Türkçeye yani Oğuz Türkçesine” çevirdiğini ifade etmiştir (Buran, 2011: 26). Muhammed bin Balî “döndür-” fiilini

bilinçli olarak *aktarma/uyarlama* anlamında kullanmıştır. Bu duruma değinen Seyfullah Türkmen (2011) çalışmasına “Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarımı Örneği Kitâb-ı Güzîde” adını vererek *Kitâb-ı Güzîde*’yi Türk lehçeleri arasında ilk *metin aktarımı* olarak değerlendirmiştir (Buran, 2011: 26). Fars edebiyatı eserlerinden biri olan *Kâbûsnâme* ise 1082 yılında Emîr Unsuru’l-Ma’âlî Keykâvus bin İskender bin Kâbûs bin Veşmgîr tarafından oğlu Gilân Şah için kaleme alınmıştır (Doğan, 2011b: 39). Eserin Eski Anadolu Türkçesi döneminde yapılan en meşhur çevirisi Sultan II. Murad isteği üzerine Mercûmek Ahmed b. İlyas tarafından 1431-32 yılında yapılmıştır (Doğan, 2011b: 46-47). Mercûmek Ahmed bizzat Sultan II. Murad’ın isteğiyle *tercûme* ettiğini eserde şu şekilde dile getirmiştir:

Gördüm ki Sultan Murad Han elinde bir kitap tutar. Bu zaif hastadil ol âli-cenabdan ne kitaptır deyu istida ettim. Ol lafz-ı şekerbarından Kabusname’dir deyu cevap verdi ve ayıttı ki hoş kitaptır ve içinde çok faideler ve nasihatlar vardır; ama Fârsî dilinedir. Bir kişi Türkiye tercüme etmiş, velî ruşen değil, açık söylememiş. Eyle olsa hikâyetinden halâvet bulmazız dedi. Velâkin bir kimse olsa ki bu kitabı açık tercüme etse, tâ ki mefhumundan gönüller haz alsın. Pes bu zaif ikdam ettim, buyurursanız ben kemine tercüme edeyin deyince ol pâk-nazarlu padişah senin ne haddindir demedi... Şöyle ki bir lafzı aralayıp geçmedim, belki aklım erdiğince bazı müşkilce elfazın dahı bast ile şerh ettim, tâ ki mütalaa kılıp okuyanlar mânasından haz alalar ve bu zaifi hayır dua ile analar (Gökyay, 2007: 19-20).

Nazmizâde Murtazâ 1117’de Bağdat Valisi Hasan Paşa’nın isteği üzerine Mercûmek Ahmed’in *Kâbûsnâme* çevirisini o günün diline göre yeniden kaleme almıştır. Doğan (2011a: 4)’a göre “Bu yeni bir tercüme değildir. Mercûmek Ahmed tarafından yapılan çevirinin dilinin gözden geçirilip güncellenmiş hâlidir. Mercûmek Ahmed’in uyguladığı diller arası çeviri, Nazmizâde Murtaza’nın uyguladığı ise *dil içi çeviridir*.”

Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi tarafından kaleme alınan *Mirkatü’l-Cihad* adlı eser de ilk *dil içi çeviri* çalışmaları arasında yer almaktadır. Mustafa Âlî Efendi, Arif Ali tarafından tertip edilen *Danışmendname* nüshasını Niksar’da bulmuştur. Arif Efendi *Danışmendname*’nin ilk yazarı değildir. O, bu nüshayı, Selçuklu Hükümdarı II. Keykavus’un isteği üzerine halk arasındaki rivayetleri toplayarak eseri yazıya geçiren ilk isim olan Mevlânâ İbni Âlâ’nın eserinden telif etmiştir. Âlî, İbni Âlâ’nın metni, “doğru rivayetlerle” fakat “karışık Türkî lisan”la yazdığını ileri sürmüş ve Sultan I. Murat, bu eseri, Tokat Kalesi dizdarı Arif Ali’ye nazım bölümleri de ekleterek yeniden düzenletmiştir. Âlî, kendi zamanına kadar iki kere telif edilen *Danışmendname*’yi efsanelerden arındırarak kendi zamanının diline çevirmek istemiş ve *Mirkatü’l-Cihad* adıyla yeniden tertip etmiştir (Akar, 2014: 75).

19. yüzyıl edebiyatında da *dil içi çeviriler* mevcuttur (Berk Albachten, 2013: 257). Özlem Berk Albachten “Intralingual Translation as ‘Modernization’ of the Language: The Turkish Case” başlıklı makalesinde 19. yüzyıl Osmanlı edebiyatında *dil içi çevirilerin* varlığına dikkat çekerek *Kelile ve Dimne*’nin Ali Çelebi tarafından 16. yüzyılda yazılan Türkçe versiyonu ile *Humayunname*’nin

Ahmet Mithat Efendi tarafından *dil içi çevirisi* yapılan *Hulâsa-i Humayunname*'yi örnek olarak göstermektedir (Berk, 2013: 257).

Arkaik ve eski metinlerin dilinin güncellenmesi için yapılan *dil içi çeviri* uygulaması özellikle 1928 yılında gerçekleştirilen dil reformundan sonra yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Tülay Gençtürk Demircioğlu, *dil içi çevirisini* yaptığı *Levâih-i Hayat*'ın giriş bölümünde *sadeleştirme* ve *basitleştirme* kavramları yerine *dil içi çeviri* kavramını kullanmaktadır. Berk (2013: 258), Demircioğlu'nun *dil içi çeviri* kavramını eski metinlerin güncellenmesi anlamında kullanan belki de ilk bilim insanı olabileceğini dile getirmektedir. Tülay Gençtürk Demircioğlu (2005), daha sonra yine Fatma Aliye'nin *Enin* romanının *dil içi çevirisini* yapmış ve eserin giriş kısmında "Arap harfli 'Enin' romanının çeviri yazısını, Arap harfli metin ve dil içi çevirisiyle günümüz okurlarına, edebiyat tarihçilerine, edebiyat ve kadın araştırmacılarına sunmaktan mutluluk duyarız." ibaresine yer vermiştir. Erbil (2022: 26)'e göre Demircioğlu'nun bu çalışmasından sonra araştırmacılar *sadeleştirme*, *günümüz Türkçesine aktarma*, *özetleme* gibi uygulamaları *dil içi çeviri* olarak adlandırmışlardır.

Doğan (2011a: 2)'a göre "Eski Türk Edebiyatı alanında yapılan divan ve mesnevi gibi metin neşirlerinin günümüz Türkçesine aktarılması" *dil içi çeviri* çalışmalarına dâhildir. Divan Edebiyatı şiirleri günümüz Türkçesine aktarılırken *dil içi çeviri* yöntemlerinden istifade edilir. Divan şiirlerine *dil içi çeviri* yöntemini uygulayarak günümüz okurlarına ulaştırmayı hedefleyen çalışmalar arasında Ahmet Necdet Sözer (1995)'in "Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi" adlı çalışması örnek gösterilebilir. Sözer, şiirleri "yeni kuşaklara veya bugünün genç insanına düz anlamını içeren açıklamalı metinlerle değil, bugünün diliyle yine şiir olarak aruz vezni dışında, kafiye, redif ve beyitlerin söz dizimi özellikleri büyük ölçüde korunarak" ele aldığını dile getirmektedir (Sözer, 1995'ten aktaran: Dilçin, 2011: 230). Sözer, çalışmasında uyguladığı *dil içi çeviri* yöntemini "divan şiirini bugünün diliyle yeniden şiir olarak kurma veya kurgulama" olarak ifade etmekte ve dilimizde ilk kez uygulandığını söylemektedir (Sözer, 1995'ten aktaran: Dilçin, 2011: 230). Sözer'in Eski Türk Edebiyatına dair yapmış olduğu *dil içi çevirilerin* yanında ayrıca bazı divan şairlerinin gazel ya da başka nazım biçimiyle oluşturulmuş şiirleri Gülten Akın, Ülkü Tamer, İlhan Berk, Seyhan Erözçelik, Enis Batur, Mehmet Taner, Ebubekir Eroğlu gibi şairler tarafından "Yeniden Söylenen Gazeller" başlığı ile Kitap-ı Lık Dergisi'nin bazı sayılarında yayımlanmıştır (Dilçin, 2011: 231).

Abdülhak Hamit, Ahmet Haşim, Mehmet Akif, Necip Fazıl, Oktay Rifat, Fazıl Hüsni Dağlarca, Halit Ziya, Mehmet Rauf ve Fakir Baykurt eserlerine müdahale ederek güncelleyen isimlerdendir (Apaydın, 1997: 43-45). Türk edebiyatında kendi eserine müdahale ederek sadeleştiren ilk yazar Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Servet-i Fünun Dönemi'nde ağır ve süslü bir dil kullanan Halit Ziya, Arapça ve Farsça kökenli sözcükleri, tamlamaları ve dil bilgisel unsurları dilden atmanın imkânsız olduğu ve bulunacak Türkçe karşılıkların söz konusu anlamları ifade etmekte yetersiz olacağı düşüncesindeydi. Dolayısıyla sadeleştirme hareketine karşı çıkmıştır (Berk, 2005: 144). Halit

Ziya daha sonraları bu düşüncesini değiştirerek Servet-i Fünun'da yazdığı bir makalesinde sadeleştirmenin nasıl yapılması gerektiğini izah eder ve sadeleştirme kavramını, “Türkçe’de eş anlamlısı bulunan yabancı sözcüklerin bırakılarak yeni alınacak sözcüklerin Türkçe olmasına dikkat edilerek yapılmalıdır” şeklinde ifade eder (Berk, 2005: 144).

Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah* adlı romanının 1942 tarihli basımında “Birkaç Söz” başlıklı önsözde “...Eser eski hâlinde mevcut olmakta devam ediyor, eğer ona genç nesil de rağbet edecekse yeni yazı ile basılması bir zaruret demek oluyor, bu takdirde de sadeleşmesine şiddetle lüzum var; madem ki yeni nesle mahsus olacaktır, lisanını onun kabul edebileceği bir şekle sokmak teşebbüsün tabi’i bir icabı demektir” (Uşaklıgil, 1942: V,VI), ifadelerine yer vererek romanında sadeleştirme yapmasının gerekçesini izah etmiştir.

Kendi eserini sadeleştiren diğer bir yazar da Mehmet Rauf’tur. Mehmet Rauf’un *Eylül* adlı romanının birinci baskısı 1901 yılında yapılmıştır. Daha sonra 1925 yılında üçüncü baskı Mehmet Rauf tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır. *Eylül* romanının 1901 tarihli birinci baskısı ile 1925 tarihli üçüncü baskısı karşılaştırıldığında Mehmet Rauf’un eski harfli 1925 tarihli üçüncü baskıda yaklaşık üç yüz değişiklik yaptığı ve değişikliklerin çoğunun *çıkarma* işlemi olduğu görülmüştür. Bu uygulama ile Mehmet Rauf, metnin tamamına yansıyan bir müdahaleden ziyade üslup ve ifade bakımından gerekli gördüğü yerleri *değiştirme*, *ekleme* ve *çıkarma* uygulamaları ile yeniden düzenlemiştir (Doğan, 2011a: 1-21).

Dil içi çeviri etkinliği sadece roman türüyle sınırlı kalmamış, şiir türündeki eserlerin de *dil içi çevirileri* yapılmıştır. Şiir türünün *dil içi çevirisini* yapanlar arasında ilk akla gelen isimler; Cem Dilçin, Asım Bezirci, Ahmet Muhip Dırnas, İlhan Berk ve Şevket Rado’dur (İslamoğlu, 2015: 171).

Şevket Rado, Ahmet Haşim’in *O Belde* adlı şiirinin *dil içi çevirisini* yapmıştır. Rado, *O Belde*’nin Türk edebiyatı için değerli bir eser olduğunu, fakat şiirin dilini günümüz Türkçesinden uzak gördüğü için okur tarafından anlaşılmasının zorlaştığını dile getirmiştir. Bu durumda şiirin tanınan fakat tarihe gömülmüş bir eser olarak anılmasının önüne geçmek için *dil içi çevirisini* yaptığını vurgulamıştır. Şiirin *dil içi çevirisini* yaparken ahengi bozmadan, birtakım kelimeleri dönüştürerek günümüz Türkçesine aktarmıştır (Oral, 2008: 126). Şevket Rado *O Belde* şiirinde uyguladığı *dil içi çeviri* ile ilgili 1973 yılında yayımlanan *Hayat Tarih Mecmuası*’nın 6. sayısında bilgi vermektedir. Haluk Oral’da *Şiir Hikâyeleri* adlı eserinde “O Belde İçin Bir Sadeleştirme Çabası” bölümünde Rado’nun uyguladığı *dil içi çeviri*yi ele almaktadır (2008: 123-135).

Asım Bezirci¹⁰ ve Ahmet Muhip Dıranas¹¹ Türk edebiyatında şiir türünde *dil içi çeviri* uygulamasını yapan yazarlar arasındadır. Bezirci'nin Tefvik Fikret ve Ahmet Haşim, Dıranas'ın ise Tefvik Fikret'in şiirlerindeki uygulamaları *dil içi çeviri* örnekleridir (Öztürk, 2009: 361). Tefvik Fikret'in şiirlerinin *dil içi çevirilerini* yapan diğer bir isim de A. Kadir'dir. A. Kadir, Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste*'sinden kırk şiirlik bir seçki yaparak bunu "Bugünün Diliyle Tefvik Fikret" adıyla yayımlamıştır¹². A. Kadir bu çalışmasıyla ilgili Asım Bezirci ile arasında geçen görüşmede, yaptığı bu çevirilerin "gelişigüzel, iş olsun" diye yapılmadığını, şiirleri yenileştirmeyi amaçladığını, günlerce şiirler üzerine çalıştığını ve çeviriyi yaparken bazen dizelerin yerlerini değiştirdiğini, dizeleri kırdığını ve bazen de tekrarlardan yararlandığını belirtmiştir (Kadir, 2014: 28-29).

Asım Bezirci'nin "Niçin Fikret'in yalnızca dilini Türkçeleştirmekle yetinmeyip de şiirlerini yeniden yazmaya giriştiniz? sorusu üzerine A. Kadir şu cevabı vermiştir:

Dilini Türkçeleştirip şiirin yapısında ufak tefek değişikliklerde yetindiklerim olmadı değil. Ama denk düştü de oldu. Yoksa çoğu şiirleri yeniden yaptım, yani kolay işi bırakıp zor işi başarmaya çalıştım. Şiirlerin yalnız dilini Türkçeleştirseydim, bu hiçbir şey kazandırmazdı bize. Şiirlerin anlamını bilmeyenlere anlamını öğretirdi o kadar. Oysa benim işim bu değil. Benim işim, şiirin taptaze özünü alıp, bu özü o kaskatı kılıfından soyup yepyeni bir ağızla söylemektir. Yoksa satırı olduğu gibi bırakıp, anlaşılabilir bir sözcük yerine, anlaşılır bir sözcük oturtmakla yetinmek, işi ciddi tutmamaktır bence (Kadir, 2014: 28-29).

A. Kadir'in, Asım Bezirci'nin sorusuna verdiği bu cevap onun çeviri anlayışının sadece kelime düzeyinde kalmadığı, çevirisini yaptığı ürüne yeni bir yorum kattığını göstermektedir.

Modern Türk şiirinde yapılan *dil içi çevirilerin* yanı sıra Osmanlı Dönemi şairlerinin de şiirlerinin *dil içi çevirileri* yapılarak yayımlanmıştır. Bu duruma İlhan Berk'in Neşatî'nin "bile" redifli gazeline yapmış olduğu *dil içi çeviri* örnek gösterilebilir. İlhan Berk yaptığı *dil içi çevirilere* *Kitap-lık* dergisinde "Yeniden Söylenen Gazeller" başlığı altında yer vermiştir. (Öztürk, 2009: 367).

Furkan Öztürk (2009: 365)'ün aktardığına göre Abdülganî Senî Yurtman 1934 yılında Namık Kemal'in *Hürriyet Kasidesi*'nin *dil içi çevirisini* yapmıştır. Saadettin Nüzhet Ergun¹³ de çalışmasında, Namık Kemal'in biyografisi ve şiirlerinden seçmelerin yanı sıra *Hürriyet Kasidesi*'nin *dil içi çevirisini* yapmıştır.

¹⁰ Fikret, Tefvik (1984), **Rübâb-ı Şikeste [Kırık Saz]**, Bütün Şiirleri 1-2, (Bugünkü Dile Çeviriler, Sözlükler ve Notlarla), haz. Asım Bezirci, Can Yayınları, İstanbul.

¹¹ Fikret, Tefvik (1975), **Kırık Saz [Rübâb-ı Şikeste]**, Seçilmiş Şiirler, Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

¹² Kadir, A. 2014, **Bugünün Diliyle Tefvik Fikret**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

¹³ Ergun, Saadettin Nüzhet (1936), **Türk Şairleri**, 1, 221-223, İstanbul.

Kendi eserine müdahale eden şairler arasında yer alan Edip Cansever, *Nerde Antigone* adlı eserinde değişiklikler yaparak yeniden yayımlamıştır. Cemal Süreyya bu durum karşısındaki eleştirisini şöyle dile getirmiştir:

Edip Cansever, benim şiirim değil mi, üzerinde istediğim gibi "tasarruf hakkım var, diyerek bir sürü yeni imge, yeni olanak, yeni dize eklemişti o kitaptaki şiirlere. Üç yıl olmuş. Bugüne dek yazmadım. Edip iyi arkadaşım. (...) Ama, bence burda büyük bir yanlışlık var. Nihan kalmaması gereken bir hakikat söz konusu. Whitman'ın kendini ilgilendiriyordu. Anday'ınki daha çok Anday'ı. Ama Edip' inki çok kişiyle ilgili bir sorun. Ayrıca bütün bir kuşak tartışmasına ilişkin. Bugünkü imgeyi; çok kişinin ya da başka kişilerin de payı olan birikmiş şiirsel ögeyi sanki otuz yıl önce o bulmuş... Sözgelimi otuz yıl önce öyle bir sözcük yok. Ya da kullanımı yok. Olmaz öyle şey (Süreyya, 1993'ten aktaran: Apaydın, 1997:45).

Dil içi çeviri çalışmaları kurumlar tarafından da yapılmaktadır. Türk Dil Kurumu *dil içi çeviri* yapan kurumlara örnek gösterilebilir. Türk Dil Kurumu yayın yönetmeni Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali önderliğinde Hüseyin Rahmi Gürpınar¹⁴ ve Mehmet Rauf¹⁵'un seçilen eserlerinin ilk baskıları esas alınarak *dil içi çevirileri* yapılmıştır. Resmî kurumlar tarafından da gerçekleştirilebilen *dil içi çevirilere* Gazi Mustafa Kemal'in *Nutuk* adlı eseri örnek verilebilir. *Nutuk*'un ilk çevirisi 1963 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yapılmıştır.

İlkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki öğrenciler için ders kitaplarında okutulacak metinlerin seçiminde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından birtakım hususlar dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede derslerde okutulacak metinlerin sahip olması gereken özellikler, ihtiyaç duyulduğunda metinlere nasıl müdahale edilip ne türden sadeleştirme yöntemi kullanılması gerektiği öğretim programında ifade edilmiştir¹⁶.

Süreli yayınlarda yayımlanan fakat günümüze ulaşamamış romanları okuyucular ile buluşturmak amacıyla TÜBİTAK destekli "Türk Edebiyatında Tefrika Roman Tarihi (1831-1928)"¹⁷ adlı bir proje yapılmış ve projenin sonunda bir Tefrika Dizisi yayımlanmıştır. Proje 2014-2017 yılları

¹⁴ *Şipsevdi, Tebessüm-i Elem, Ölüm Bir Kurtuluş mudur?, Deli Filozof, Cehennemlik, Tutuşmuş Gönüller, Toraman, Mürebbiye, Muhabbet Tilsimi, Kuşruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Kesik Baş-Zabıta Romanı, Hayattan Sahifeler, Hakk'a Sığındık, Gulyabani, Gönül Bir Yel Değirmenidir Sevda Öğütür, Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?, Eşkiya İninde, Cadı, Ben Deli miyim?, Ayna, Şeytan İşi, Mezarından Kalkan Şehit, Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?, Dirilen İskelet, Billur Kalp, Son Arzu, Nimetşinas, İffet, Efsuncu Baba, Can Pazarı, Utanmaz Adam, Bir Muadele-i Sevda, Namuslu Kokotlar, Tesadüf, Kaderin Cilvesi, Kokotlar Mektebi, Metres, İnsan Önce Maymun muydu?, Sevda Peşinde, Hikâyeler, Oyunlar, Edebiyat Eleştirileri.*

¹⁵ *Ferdâ-yı Garâm, Menekşe, Genç Kız Kalbi, Eylül, Böğürtlen.*

¹⁶ Metinlere yapılacak olan müdahalenin belirtildiği maddeler: 20. madde: "Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1 / 2'si bütün hâlinde alınmalıdır. Şiirlerin bütün hâlinde alınması esastır. Şiir dışında bütün hâlinde alınan metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler varsa -metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla bir cümle, cümlelerin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla beş kelime- çıkarılmalıdır." 21. madde: "Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1 / 3'ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz." 22. madde: "Her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde beşini geçmemelidir." (MEB, 2006: 56)

¹⁷ Detaylı bilgi için bk. <https://ereasearch.ozyegin.edu.tr/xmlui/handle/10679/888>.

arasında Ali Serdar, Reyhan Tutumlu ve uzman akademisyenlerin katılımıyla yürütülmüştür. Proje sürecinde 302 adet süreli yayın incelenmiş ve sonucunda 569 adet telif, 784 adet çeviri romana ulaşılmış ve “Tefrika Dizisi” olarak yayına hazırlanmıştır (Serdar, 2017: 275-282).

Özlem Berk 2013-2014 yılları arasında yürüttüğü BAP projesi kapsamında Hüseyin Rahmi’nin *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* ve Halide Edip Adıvar’ın *Sinekli Bakkal* adlı romanının *dil içi çevirilerinin* karşılaştırmalı incelemesini yapmıştır. Berk (2015: 174) projenin detaylarını şu şekilde anlatmıştır: “Karşılaştırmalı ön çalışma *Sinekli Bakkal*’ın iki *dil içi çevirisine* ve *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*’ın dört *dil içi çevirisine* odaklanmaktadır. Projenin ikinci aşaması, *dil içi çeviriler* üreten editörler ve yayıncılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ile bunların kültürel, sosyal ve tarihsel bağlamları arasındaki bağlantıları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.”

Fatih Altuğ, 2014 yılında Recaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* adlı romanını eleştirel basım ve sadeleştirilmiş basım olarak yayımlamıştır. Altuğ, “temel klasik eser olarak kabul edilen metinlerin eleştirel basımlarının hazırlanması gerektiğine dikkat çekmiş ve eleştirel basımın sadece nüsha farklarını tespitle kalmadığını, açıklamalı notlarla metnin bağlamını bugün de yeniden kurarak ufuk açıcı imkânlar sunduğunu” belirtmiştir¹⁸. Altuğ’un bu projesi hem geçmiş zamana ait bir metnin okuyucuya erişimini sağlaması hem de Türk edebiyatında yapılacak olan projeler için örnek alınacak bir çalışma olması bakımından değerlidir.

Günümüze kadar yapılan *dil içi çeviri* çalışmaları ağırlıklı olarak edebî metinler üzerinedir. Bunun yanı sıra bilimsel ve tarihî metinlerinde *dil içi çevirilerinin* yapıldığı görülmektedir. Bilimsel metinler ile ilgili çalışmalar genellikle “yazıya aktarma, inceleme ve dizin” çalışmalarından oluşmaktadır¹⁹ (Murad, 2022: 320). Bir hukuk metni olarak kabul edebileceğimiz Anayasa metnlerinin diline ve eğitim amacıyla kullanılan ders kitaplarının diline de müdahale edilmektedir. Bunlar ilkökul, ortaokul ve lise düzeyi ders kitaplarındaki metinler olabileceği gibi farklı bir alan üzerine yazılmış bir kitapta olabilmektedir. Bu duruma Özkul ve Şatırer (2020)’in çalışmasına konu olan yönetim kitapları örnek olarak verilebilir.

1.3. Dil İçi Çeviride Uygulanan Yöntemler

Türkçenin farklı dönem ve lehçelerinde oluşturulan edebî ürünler, *dil içi çeviri* uygulaması ile yeni nesillere ve araştırmacılara ulaştırılmaktadır. Bununla birlikte “sadeleştirme, nesre çevirme, günümüz Türkçesine aktarma/çevirme/uyarlama, basitleştirme” şeklinde “adı konularak” uygulaması yapılan faaliyetlerin genel olarak teorisi, nasıl yapıldığı veya yapılması gerektiği

¹⁸ <https://t24.com.tr/k24/yazi/konusmalar-dilici-ceviri1.1152>

¹⁹ Murad, Sibel (2022), “*Tarihî Tıp Metinlerinin Dil içi çevirisine Dair Bazı Tespit ve Teklifler*” adlı çalışmada günümüz Türkçesine aktarılmış, sadeleştirilmiş tarihî tıp metinlerin *dil içi çevirileri* üzerinde durmuştur.

hakkında bir kanı yoktur. Bu sebeple *dil içi çeviri* uygulamasının bir usule bağlanamaması sorunu da dikkat çekmektedir (Kaçar, 2022: 122).

Doğan (2011a: 3), Türk edebiyatında en fazla tercih edilen *dil içi çeviri* yönteminin *sadeleştirme* olduğunu ancak bu işlemin hangi ölçülerle, nasıl ve kimler tarafından yapılacağı konusu hakkında bir fikir birliği olmadığını ve bu durumun tartışma konusu hâline geldiğini belirtmektedir²⁰. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Arap harfleriyle veya Latin harfleriyle yazılmış bir eseri “dili eskidiği, kelimeleri anlaşılmadığı, okuyucuya ulaşamadığı” gibi gerekçelerle yeniden yayımlama işlemini *dil içi çeviri* olarak adlandırabileceğimizi belirten Doğan (2022: 374), *dil içi çeviri* uygulamasında farklı yöntemlerin varlığından söz etmektedir. *Dil içi çeviride* kullanılan bu yöntemleri “paralel metinler hâlinde hem özgün metnin çeviri yazısının hem sadeleştirilmiş metnin verilmesi ya da ‘eski dilli’ metnin üzerine parantez içerisinde veya dipnotlarda kelime karşılıklarının verilmesi” olarak sıralamaktadır.

İslamoğlu (2015: 163), “yalnızca kelimelerin günümüz ifadelerine dönüştürülmesi, yöresel ağzın yoğun olduğu metinlerde bu ibarelerin değiştirilmesi, metnin bir bütün olarak algılanıp yeniden aktarılması, karmaşık ya da zor cümlelerin düzenlenmesi, ağdalı söylemlerin ve söz sanatlarının- bilhassa şiirlerde- azaltılması, dilin ve anlatımın basitleştirilmesi” gibi yöntemlerle *dil içi çeviri* yapılabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda *dil içi çeviri* bir metnin yalnız kelime olarak değil kimi zaman doku, ritim gibi üslup bağlamında da dönüşümünü gerektirir.

Tarihî metinlerin günümüz okurları tarafından anlaşılması, özgün bir metnin ders kitabında yer almadan önce hedef sınıf düzeyi için *sadeleştirilmesi* ve Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler için metinlere müdahale edilmektedir. Bu farklı okur kitleleri için yapılan metne müdahale işlemi literatürde “dil içi çeviri, aktarma, sadeleştirme, yeniden yazım, gözden geçirme, metin değiştirim, metin revizyonu” gibi kavramlarla karşılanmaktadır. Hedef kitleler ve yapılan işlemin adlandırılmasında farklılık olmasına rağmen ortak nokta, okurların anlama düzeyini artırmaktır. İşlemde hedeflenen amaç ortak olduğu için uygulanan yöntemlerde benzerlik göstermektedir.

Kullanılan yöntemlerle ilgili çeşitlilik olmasına rağmen Faigley ve Witte’nin 1981’de geliştirdikleri revizyon taksonomisi en detaylı taksonomi olarak kabul görmüştür²¹. Faigley ve Witte

²⁰ Türk edebiyatında sadeleştirilmiş metinler ve bu metinlere ilişkin görüşler için şu çalışmalara bakılabilir:

Sınar, Alev (2008), “Edebi Eserlerin Sadeleştirilerek Yeniden Yayımlı Üzerine Uygulanmalı Bir Örnek: Nesl-i Ahîr”, **Bilig**, 46, 133- 152.

Polat, Nazım (1991), “Sadeleştirme Problemi ve Bir Örnek”, **Türk Edebiyatı**, 212, 28-30.

²¹ Araştırmacılar tarafından farklı revizyon önerileri sunulmuştur. Sommers metin revizyonu için “*çıkarma, değiştirme, yer değiştirme, yeniden düzenleme*” olmak üzere dört çeşit revizyon işlemi önermiş ve bu işlemlerin “*kelime, kelime grubu, cümle ve ana fikir*” seviyesinde gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir (Alamargot ve Chanquoy, 2001’den aktaran: Bayraktar ve Durukan, 2016: 1359).

revizyonun hem söz dizimsel hem de anlamsal yönünü dikkate alarak yüzey yapı değişikliklerini, biçimsel ve anlamı koruyan; anlamsal değişiklikleri ise küçük yapı ya da büyük yapı şeklinde kategorilere ayırmışlardır (Alamargot ve Chanquoy, 2001: 99).

Faigley ve Witte'nin revizyon taksonomisine göre anlamı koruyan yüzeysel değişiklikler ile anlamı değiştiren küçük yapı ve büyük yapıdaki düzeltmelerde yapılan işlemler aynıdır. Fakat metindeki derinlik düzeyleri değişiklik gösterebilir (Alamargot ve Chanquoy, 2001: 101). Yüzey yapı değişimleri; biçimsel değişiklikler ve anlamı koruyan değişiklikler olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Biçimsel değişiklikler metinde kontrol edilerek düzeltilmesi gereken değişiklikleri ifade etmektedir. Bu biçimsel değişiklikler *imla, zaman, kip, kısaltma ve noktalamada* yapılan değişikliklerdir. Anlam ile ilgili olanlar ise metindeki kavramların anlamını değiştirmeden başka kelimelerle ifade edilen değişikliklerdir. Anlamı koruyan değişiklikler kendi içerisinde *ekleme, çıkarma, değiştirme, yer değiştirme, bölme ve birleştirme* olarak alt kategorilere ayrılmaktadır. *Ekleme* işlemi ile metinde anlam korunarak yüzey yapının gelişip zenginleşmesi sağlanırken *çıkarma* işlemi ile okuyucunun anlamakta zorlandığı kelime ya da kelime grubu metinden çıkartılır. *Değiştirme*, anlaşılması zor kelimelerin yerine aynı anlamı taşıyan kelimelerin getirilmesidir. *Yer değiştirme* işlemi, bir kelime grubu ya da cümlelin yeniden düzenlenmesidir. Devrik yapıdaki bir cümlelin kurallı hâle getirilmesi *yer değiştirme* işlemine örnek verilebilir. Uzun bir metnin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için birden fazla parçaya ayırma, *bölme* işlemi olarak tanımlanır. *Birleştirme* işlemi ise bölme işleminin tam tersidir. Bu işlemde iki ya da daha fazla parça tek parça hâline getirilir. Yüzey yapıda meydana gelen değişimler metnin tümünde küçük değişiklikler ortaya çıkarmaktadır. Metne dayalı küçük yapı ile büyük yapıda meydana gelen değişimler ise metinde köklü değişimlere neden olmaktadır. Metne dayalı değişimler anlamı koruyan değişikliklerin aksine metnin genel düşüncesinde de değişiklik yapabilmektedir (Faigley ve Witte, 1981'den aktaran: Bayraktar ve Durukan, 2016: 1360).

Çeviri uygulamasında kültürel unsurlara dikkat çeken Peter Newmark²² kültürel unsurların çevirisinde izlenebilecek yöntemlere kitabında değinir. Bunlar arasında *aktarım, kültürel eşdeğerini kullanma, işlevsel çeviri* (neutralization, functional equivalent), *sözcüğü sözcüğüne çeviri, çıkarma, yerlileştirme, çift mısra kullanma, kabul gören standart çeviri yapma, not veya dipnot kullanmak* gibi

Monahan, Sommers'in kategorilerine dört boyut daha ekleyerek değiştirmiştir. Bunlar (Alamargot ve Chanquoy, 2001'den aktaran: Bayraktar ve Durukan, 2016: 1359):

1. Metnin taslağı ya da son kopyası gibi revizyonun yapıldığı an,
2. Revizyonun dilsel düzeydeki (kelime, kelime grubu, cümlecik, cümle, paragraf ya da metnin tamamında),
3. Düzeltme aşaması (ekleme, silme, yeniden düzenleme, yerleştirme),
4. Düzeltmenin amacı (metnin görsel sunumu, yazım, biçim, vurgu, bilgi tamamlayıcı unsurlar).

²² Newmark, Peter (1988), *Textbook of Translation*, Oxford: Pergamon Press.

açıklama/açıklama yollarına gitme, *ekleme*, *uyarlama*, *turnak işareti kullanma* gibi belirticilerden yararlanma şeklinde yöntemler bulunur (Newmark, 1988'den aktaran: Taş, 2017: 6).

Metne müdahaleyi konu alan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların *dil içi çeviri*, *aktarma*, *sadeleştirme*, *günümüz Türkçesine çevirme*, *metin değiştirim* olarak farklı adlandırılmasına rağmen amaçları ortak olması sebebiyle uygulanan yöntemler benzerlik göstermektedir. Çalışmalarda kullanılan yöntemlerin incelenmesi bize metne müdahale yöntemleri hakkında bilgi vermektedir. Literatürdeki çalışmaları incelemek yöntemlerin belirlenmesinde fayda sağlayacağı için burada ayrıca alanda öne çıkmış yazarların metinlerine yapılan müdahalenin boyutları ve ilgili metinlerde kullanılan *dil içi çeviri yöntemlerine* yer verilmiştir.

Halit Ziya, *Mai ve Siyah* romanında kendi yaptığı sadeleştirme işleminde uyguladığı yöntemleri “Terkipleri, menus olmayan kelimeleri, ağır cümleleri bugünün zevkine uydurmak istedim. Üsluba, ibarelerin inşa tarzına, velhasıl eserin bünyesine asla dokunmadım. Aksine hareket, kitabı esas mahiyetinden soymak olurdu.” şeklinde izah etmiştir (Berk, 2005: 144). Kendi eserini sadeleştiren Halit Ziya, kahramanların kendi şivesinde kullandıkları ifade ve tamlamalarda bir değişiklik yapmamıştır. Sadeleştirme işlemini yaparken “eski” sözcükleri ve kullanımları “yeni” Türkçeye çevirmiş fakat metne sözcük ya da dipnot gibi metin dışı açıklamalar eklememiştir (Berk, 2005: 145) Daha sonra Halit Ziya’nın *Mai ve Siyah* adlı romanı Şemsettin Kutlu tarafından *düzenlenmiş* hâliyle yayımlanmıştır. Kutlu, eseri düzenlerken uyguladığı yöntemleri esere yazdığı önsözde açıklamıştır. Berk (2005: 145), Kutlu’nun uyguladığı bu yöntemleri şu şekilde özetlemiştir: “Uşaklıgil’in ‘çetrefil’ paragraf ve cümleleri düzenlenmiş, ancak bu yapılırken yazarın biçiminin bozulmadığı iddia edilmiştir. Bu tür düzenlemelerden biri, yazarın eseri kaleme aldığı dönemdeki yazım normlarına uygun olarak kullandığı ‘gidildi, yapıldı, edildi...’ gibi edilgen yapıların ‘gittim, yaptım, ettim...’ gibi etken hâle getirilmesidir.” Berk (2005: 145), Kutlu’nun düzelttiği cümlelerin paragraf kullanılarak yapıldığını ve metin dışı bilgileri gerekli gördüğü için bu bilgilerin bir kısmını (Ş.K.) harflerinin kullanıldığı dipnotlarla bir kısmını ise metnin içinde parantez ile verdiğini dile getirmiş ve ayrıca Kutlu’nun çevirdiği eserin sonuna bir sözlük eklediğini ifade etmiştir.

Berk (2005: 146), yine *Mai ve Siyah*’ın Özgür Yayınları tarafından yapılan basımında uygulanan yöntemleri şu şekilde izah etmiştir: “sadeleştirilen/çevrilen sözcükler, esere yapılan ekleme ve açıklamalar metnin içinde köşeli parantezle ya da dipnotlarla verilmiştir. Parantez içlerinde sözcüklerin düz anlamlarından çok metnin akıcılığının bozulmaması amacıyla yan anlamları verilmiştir. Daha uzun açıklamalar ise dipnotlara bırakılmıştır.”

Doğan (2011a) çalışmasında *Eylül* romanının 1901 tarihli basımı ile 1925 tarihli basımını karşılaştırarak Mehmet Rauf’un yaptığı sadeleştirmenin ölçüsünü tespit etmiştir. Doğan (2011a), çalışmasında Mehmet Rauf’un eserini sadeleştirmek için kelimelerde, kelime gruplarında ve cümlelerde *değiştirme*, *ekleme* ve *çıkarma* yöntemlerine başvurduğunu, Mehmet Rauf’un Halit Ziya

gibi sadeleştirme yaparken “kelime ya da kelime kökeni” bağlamında yaklaşmadığını, kelimeleri fazla değiştirmeden altmış civarında Farsça tamlamayı Türkçeleştirdiğini tespit etmiştir. Doğan (2011a: 17-20), Mehmet Rauf’un Halit Ziya gibi büyük, köklü bir *sadeleştirme/dil içi çeviri* yapmadığı, daha çok üslup ve ifade bakımından aksadığını düşündüğü yerleri *değiştirme, ekleme* veya *çıkarma* yoluyla gözden geçirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Fakir Baykurt’da kendi eserine bizzat müdahale eden yazarlardandır. Köy yaşamını konu alan romanı *Irazca’nın Dirliği*’nde hem içerik hem de üslup düzeyinde değişiklik yapması roman tekniği bakımından fark oluşturmıştır. Üslup düzeyinde yapılan değişikliklerde: “Bir kelime ya da kelime grubunun yerine bir başkasının konulması, cümlelere yeni kelimeler eklenmesi, metinde eksiltme yapılması, var olan cümlelerin yapılarının değiştirilmesi, metne yeni cümlelerin eklenmesi, diyaloglarda standart Türkçeye dönülmesi” yöntemlerini uygulamıştır (Apaydın, 1997: 41-67).

Demircioğlu ve Gençtürk-Demircioğlu (2022: 168) çalışmalarında, Osmanlı Türkçesiyle yazılan romanların bugüne taşınırken geçmiş ile şimdi arasında nasıl bir ideolojik tutum, amaç, yöntem ve işlev farkının olduğunu açıklamak için Recaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* adlı romanının farklı dönemlerde Latin harfleriyle üretilen çeviri versiyonlarını ele almışlardır. Bu bağlamda 2020 yılında eserin güncel çevirisini hazırlayan Ceyda Yüksel’in mevcut eserleri karşılaştırması sonucunda üç farklı *dil içi çeviri* stratejisiyle Cumhuriyet Dönemi sonrasına iletildiği sonucuna ulaşılır. Bu stratejiler; “tam bir sadeleştirme sonucunda sadece içeriğe odaklanan, yazarın üslubunun yansıtılmasından taviz veren yayınlar, özgün metnin korunması amacıyla, metne müdahale etmeden yalnızca bilinmeyen sözcük, tamlama ve yabancı sözcüklerin anlamlarını köşeli parantez içinde gösteren yayınlar, özgün metni sunmak ve anlaşılır olmak amacıyla eser ile çevirisinin ayrı bir kitap şeklinde hazırlandığı yayınlar” olarak sıralanabilir (Yüksel, 2020’den aktaran: Demircioğlu ve Gençtürk-Demircioğlu, 2022: 168).

Mustafa Durmuş (2013: 392), çalışmasında *dil içi çeviriyi, metin değiştirim* kavramı içinde değerlendirmekte, *metin değiştirimini* kaynak metin ile bu metinde yapılan dil bilimsel değişiklik sonucunda oluşan hedef metin arasındaki ilişki şeklinde belirtmektedir. “Bu doğrultuda kaynak metne bazı sözcüksel ve/veya söz dizimsel eklemeler yapılarak, kaynak metinden belirtilen düzeylerde bazı dilsel yapılar çıkarılarak ve kaynak metindeki yapıların hedef metin okuyucusunun nitelik ve beklentilerine uygun olan eş veya yakın değerli dilsel yapılarla değiştirilerek” metinde *değiştirim* işlemi gerçekleştirilir (Durmuş, 2013: 392). *Değiştirimin* dil bilimsel süreçleri incelendiğinde sözcüksel ve söz dizimsel işlemlerin birlikte yapıldığı ve *metin değiştirim* türlerinin²³

²³ Günay (2017: 138), *özetleme* işlemini metni yeniden yazma olarak ifade eder. Biçim olarak özgün, içerik olarak asıl metne bağlı bir anlatım biçimidir. Durmuş (2013: 398) ise metin *özetlemeyi* sadece en önemli olanları koruyup metin içeriğindeki bilgileri çok büyük ölçüde/keskin bir şekilde azaltmayı amaçladığını ifade eder. Durmuş (2013: 399)’a göre *kısaltma* işleminin amacı, metnin daha az önemli kabul edilen parçalarını dışarıda bırakarak, okura zaman kısaltma yönünde yardımcı olmaktır. Durmuş (2013: 398), sadeleştirme işleminin öğrencinin/okuyucunun anlamasını güçleştireceğine inanılan dil bilimsel unsurların yerine hedef kitlenin düzeyine uygun eş görevli dil bilimsel yapıları kullanmak olduğunu

özetleme, kısaltma, sadeleştirme, genişletim ve açıklama şeklinde adlandırıldığı görülür (2013: 398-400).

Berk (2005: 143), *dil içi çeviri* uygulamasında üç noktaya dikkat çekmektedir. “Diller arası çeviride metin, bağlamıyla birlikte çevrilirken Türkçede *dil içi çeviri* uygulamalarında metin, bütün olarak ele alınmaz ve sadece “eski” ve “yabancı” olduğu düşünülen sözcükler “yeni”leriyle değiştirilir. İkincisi, çevirisi yapılan sözcüklerin dilimize ne kadar yabancı olduğudur. Üçüncü önemli nokta Türkçede *sadeleştirme* adı ile yapılan çevirilerde, çevirmenin sadece dil düzeyinde değişiklik yapmaması, metne yüksek oranda metin dışı bilgileri de eklemesidir.”

Çalışmasında *Nutuk*’un son bölümünde yer alan *Gençliğe Hitabe*’yi *dil içi çeviri* bağlamında inceleyen Arslan (2011), ilk olarak TDK, daha sonra da özel yayınevleri tarafından basımı yapılan *Nutuk*’un çevirilerinde iki konunun dikkat çektiğini dile getirmektedir: Resmî kurum tarafından yapılan çeviride çeviri ya da sadeleşmiş metnin yanında *Gençliğe Hitabe* özgün hâliyle verilirken özel kurumlar tarafından yapılan çevirilerde *Gençliğe Hitabe*’nin özgün metni verilmemektedir. Diğer dikkati çeken husus ise resmî ya da özel kurumlar tarafından yapılan çevirilerden günümüze doğru gelindikçe yenileşme anlayışının bazı noktalarda terk edilmesidir. Bu hususlar dikkate alındığında *dil içi çeviride* uygulanan yöntemler yazar, yayınevi ya da resmî kurumun yayın politikasına bağlı olarak farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

ifade etmiştir. Durmuş (2013: 400), *genişletim* işleminin; Hedef kitlenin anlamasının önünde engel olarak görülen sözcüklerin veya ifadelerin korunarak onların yanında söz konusu orijinal/özgün sözcüklerin veya ifadelerin açıklama yoluyla genişletilmiş biçimlerinin bir arada kullanımıyla ortaya çıktığını belirtmektedir. Vardar (2002: 11-12), *açıklama* kavramını şöyle tanımlar: Anlamına bir değişiklik getirmeden bir birim ya da bir tümceyi, betiği açıklayan ve kalkış noktasındaki biçimden daha uzun olan söz. Örneğin, sözlüklerdeki tanımlar genellikle *açıklama* nitelikli bölümlerdir. *Açıklama* kavramı sözbilimde oluşarak dil bilimde de benimsenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR, SON ARZU VE DİL İÇİ ÇEVİRİ

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1864 yılında İstanbul/Ayazpaşa’da dünyaya gelmiştir. Babası aslen Aydın’lı olup Plevne savaşına katılmış, Erzurum mevki kumandanlığı görevindeyken hayatını kaybeden Hünkâr yaveri Mehmet Said Paşa, annesi ise aslen Safranbolulu olan Safrancılar kethüdası Hacı Ahmet Efendi’nin torunu, İbrahim Efendi’nin kızı Ayşe Sıdika Hanım’dır. Gürpınar’ın Muharrem ayında doğmasından dolayı “Rahmi” ve Rus Muharebesi’nde bir kolunu kaybetmesi üzerine “Çolak Hüseyin Efendi” diye hitap edilen dedesinden de “Hüseyin” adını aldığı rivayet edilir (Harmancı, 2010: 5).

Gürpınar’ın annesi Ayşe Sıdika Hanım, henüz yirmi iki yaşındayken verem hastalığına yakalanıp hayatını kaybetmiştir. Babası eşini kaybettikten sonra yeniden evlenmiştir. Gürpınar o sırada Girit’te bulunan babasının yanına gitmiştir. Babasının yeniden evlenmiş olması ve taşrada memurluk yapması Gürpınar’ın eğitim hayatını olumsuz etkileyeceği için İstanbul’a anneannesinin yanına dönmüştür (Sevengil, 1944: 15).

Hüseyin Rahmi’nin babası Sait Paşa eski usulde şiirler yazmaktaydı. Böyle sanatkâr ruha sahip olan bir babanın oğlu olan Hüseyin Rahmi’nin edebiyata karşı ilgisinin babasından geldiği düşünülür (Sevengil, 1944: 44). Hüseyin Rahmi’nin edebî yönünün gelişmesinde etkili olan faktörlerden biri de küçük yaşlarda evlerine misafir olarak gelen Emine Hanım’dan dinlediği masallardır. Hikâyelere ilgi duyması, daha sonraki yıllarda da her türlü eseri okumaya çalışması gelişmesine yardımcı olmuştur. Henüz 12 yaşında yaşadığı mahallede yangın çıkması üzerine herkes kıymetli eşyalarını kurtarmaya çalışırken onun ilk aklına gelen kitapları olmuştur. Bu kitaplar arasında *Monte Cristo*, *Lord Hobb* ile Ahmed Midhat’ın *Paris’te Bir Türk* ve *Hasan Mellâh* adlı eserlerin bulunduğu söylenir. Genç bir delikanlı olduğu zamanlarda Vidinli Tevfik Paşa onu konağına çağırarak bir kütüphane dolusu Fransızca kitap hediye etmiştir. Bu kitaplar arasında onun çok sevdiği *Voltaire Külliyyatı* ve henüz neşredilmemiş bazı eserlerin Aksaray yangınında yanması onu çok üzen olaylardan biridir (İslam Ansiklopedisi, 1997: 655)²⁴.

Önce Yakubağa (Ağayokuşu) mahalle mektebinde ardından Mahmudiye Rüştîyesi Sıbyan ve Rüştîye kısmında ve daha sonra da Mahrec-i Aklam’da eğitim hayatına devam eder. Gürpınar tarih

²⁴ İslam Ansiklopedisi’nden (1997) alınan bu bölüm yazarın *Bir Muâdele-i Sevdâ, Namus ile Açlık Meselesi, Tebessüm-i Elem* adlı eserlerinden derlenerek hazırlanmıştır.

hocası Abdurrahman Şeref Efendi'nin teşvikiyle iki yıl kadar da Mülkiye Mektebinde eğitim alır. Fransızca öğrenmek için özel dersler alan Gürpınar, ikinci sınıftayken sağlık sorunlarından dolayı eğitimini bırakmak zorunda kalır (Göçgün, 1987: 324).

Adliye Nezareti Ceza Kalemünde memurluk yapan Gürpınar daha sonra ticaret mahkemesinde âza mülâzımı olur. Ardından Nafia Nezareti Tercüme Kalemi katipliği görevinde bulunur. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine memuriyeti bırakır ve edebiyat ile ilgili çalışmalara yönelir. Tercüman-ı Hakikat ve İkdâm gazetelerinde yazılar yazan Gürpınar, İkinci Meşrutiyet'e kadar memurluk görevini sürdürür²⁵. TBMM'nin V. döneminin bir kısmında (1936- 1939) ve VI. döneminde (1939-1943) Kütahya milletvekilliği yapar (Göçgün, 1987: 324). Hayatı boyunca hiç evlenmeyen Hüseyin Rahmi Gürpınar, 8 Mart 1944 tarihinde Heybeliada'da bulunan evinde vefat eder ve Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedilir.

2.1. Edebî Hayatı

Hüseyin Rahmi, Türk tarihinde önemli olayların yaşandığı bir devrin yazarıdır. II. Abdülhamit Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi, Mütareke, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'ni görmüş, eserlerinde bu tanık olduğu dönemlerin önemli toplumsal olaylarına yer vermiştir (Harmancı, 2010: 32). Annesini küçük yaşta kaybetmesi, babasının tekrar evlenmesi üzerine anneanne ve teyzesi ile yaşaması, aldığı eğitim gibi pek çok etken onun edebî kişiliğinin oluşmasında rol oynamıştır. Anneannesinin evine gelen komşu kadınlardan dinlediği masallar daha çocuk yaşta edebî kimliğini kazanmasında etkili olmuştur. Bu durumu kendisi de *Atı*'de çıkan bir yazısında şu şekilde dile getirmiştir: “Çocukluğumda kadın meclislerinde en ziyade okunan kitaplar Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat*'ı ile Felatun Beyle Rakım Efendi'si, Paris'de Bir Türk'ü ve diğer yazıları idi.” (Tanrıninkulu, 2001: 73).

Ara Nesil²⁶'in yazarları arasında görülen Hüseyin Rahmi, erken yaşlarda edebiyata ve yazmaya yönelerek Ahmet Midhat Efendi'yi mizahî olarak devam ettirmiştir. İlk yazılarından itibaren Ahmet Mithat ve Beşir Fuat'ın dikkatini çekmiştir. Romantizmin aşırılığına ve yapmacılığına karşı çıkarak bu doğrultuda eserler kaleme almıştır. Eserleri *İkdâm*, *Söz*, *Zaman*, *Vakit*, *Son Posta*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde tefrika edildikten sonra kitap olarak yayımlanmıştır (Enginün, 2017: 302-303).

²⁵ Gürpınar, memurluk görevine kendi isteği ile başlamamıştır. Bu durumu kendisi şöyle ifade eder: “Devlet memuriyetine kendi rızamla girmedim. Sansür tazyikinin çok artmış olduğu bir zamanda bize şöyle dediler: Ahmet Rasim, Saffet Nezihi, Hüseyin Rahmi... Bu üçünün yazıda devamı matlubu âli değildir. Binaenaleyh biner kuruş maaşla Rasim'i maarife, Nezihi'yi Hariciye'ye, beni de Nafia'ya verdiler; terceme kalemine... Bu memuriyette 309'dan 324'e kadar yani on beş sene kaldım. Meşrutiyet ilanının ertesi günü istifa ettim” (Aktaş, 1990:237).

²⁶ Başlangıç ve bitiş tarihi ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte Tanzimat Edebiyatı ikinci nesil ile Servet-i Fünun nesli arasında yer aldıkları söylenmektedir. Ara nesil edebiyatçılarının daha çok kendilerinden sonra gelecek edebî dönemleri hazırladıkları bilinmektedir. Detaylı bilgi için bk. Harmancı, Abdullah (2019), “Edebiyatımızda 'Ara Nesil'”, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 3(2), 157-166).

Hüseyin Rahmi, ilk eserini 12 yaşındayken kalem almıştır. *Gülbahar Hanım* adını taşıyan bu küçük eseri yayımlanmamıştır. Onun yayımlanan ilk yazısı *İstanbul Bir Frenk*'tir. Bu çalışması 1887 yılında *Ceride-i Havadis* gazetesinde neşredilmiştir (Sevengil, 1944: 44-45)²⁷. Ardından aynı yıl *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde *Şık* romanı yayımlanmıştır. (1944: 45-49). Hüseyin Rahmi'nin ilk yazılarından biri de *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlanan *İstiğrakı Seherî* adlı küçük piyesidir. Bu piyesin hayaller içinde gezinen, gerçeklerden uzak bir şair olarak tasvir edilen Menemenlizade Tahir'den ilham alınarak yazıldığı belirtilir (Sevengil, 1944: 49-50).

Hüseyin Rahmi, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazı hayatına uzun bir süre devam etmiş ve bu süre içerisinde gazetenin sahibi olan Ahmet Mithat, yazı ve tercüme işlerinde ondan istifade etmiştir. Bu süreç içerisinde Hüseyin Rahmi gazetede tercüme roman, makale ve telif yazılar yayımlamıştır. Bu yazıların birçoğu Ahmet Mithat tarafından *Müntehabatı Hüseyin Rahmi* isimli bir kitapta toplanmıştır (Sevengil, 1944: 50). *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinden sonra *İkdam* ve *Sabah* gibi gazetelerde mütercim ve yazar olarak çalışmaya devam eden Hüseyin Rahmi, 1908 yılından sonra *Boşboğaz*²⁸ isimli bir mizah gazetesi neşretmeye başlamıştır. İlgiyle takip edilen gazete yaşanan siyasi değişiklikler sonucunda kapanmak zorunda kalmıştır (Sevengil, 1944: 55-56).

Meşrutiyet Dönemi'nden önce *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde telif romanları yayımlanan Hüseyin Rahmi'nin, Meşrutiyet Dönemi'nden sonra da *İkdam*, *Ziya*, *Söz*, *Zaman*, *Vakit*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde romanları tefrika edilmiştir (Sevengil, 1944: 56).

Hüseyin Rahmi, hikâye ve romanlarında sosyal faydayı benimseyerek üstadı olarak gördüğü Ahmed Mithat Efendi'nin popüler roman anlayışını realist ve natüralist ölçüler çerçevesinde sürdürerek eser vermiş bir yazardır. Romanlarının önsözlerinde ve bazı yazılarında Claude Bernard'ın tecrübî fizyolojide kullandığı metodu edebiyata uygulayan Zola'nın bu usulünün doğru olduğunu kabul etmesine rağmen yazar, natüralist Zola'nın aksine daha çok realist Maupassant'ı ve Anatole France'ı beğendiğini belirtmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1996: 324). Hüseyin Rahmi eserlerinde realist ve natüralist edebiyat akımları ile materyalist felsefenin etkisiyle, Emile Zola'nın “deneysel roman” anlayışını benimseyerek “fen ve hakikat adına” insanlardan hiçbir şey gizlememeyi ve hayatın bütün sosyal yaralarını yansıtmayı amaç edinir. Bu amaçla malzemesini yerli hayattan alır (Enginün, 2017: 303).

Eserlerinin konularını ve kahramanlarını seçerken yerli kalmaya özen göstermesine rağmen kahramanlarını daima fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve irsiyet özellikleriyle değerlendirmiştir.

²⁷ Hüseyin Rahmi'nin yayımlanan ilk eseriyle ilgili farklı görüşler vardır. Bu konuyla ilgili bk. Harmancı, Abdullah (2010), Hüseyin **Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

²⁸ Sevengil'in bahsettiği “Boşboğaz” adlı mizah gazetesi farklı çalışmalarda “Boşboğaz ve Güllabi” olarak kullanılmaktadır. bk. İslam Ansiklopedisi (1996), s.324.

Bunu yaparken kişilik özellikleri tam anlamıyla oturmayan anormal denebilecek tipleri, mizah yoluyla ele almış ve bunu natüralistlerden farklı olarak tenkide tâbi tutmuştur. Böylece roman tekniğini dayandırdığı sosyal hicvin seçkin örneklerini meydana getirmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1996: 324).

Natüralist izler taşıyan yazarın romanlarında gözlem ve deney ön plandadır. Natüralist romancılar, insanın mizaç ve sosyal çevrenin ortak ürünü olduğunu ispata çalışır. Gözlem ve deneyi ön planda tutarak doğal bilimlerdeki determinizmi romana yerleştirerek gözlem ve deney metotlarını romanda uygularlar. Natüralist yazar olarak eser veren Hüseyin Rahmi “sosyal tenkid”e yer vermesi yönünden natüralistlerden ayrılır. Eserlerinde sosyal tenkide geniş ölçüde yer veren yazar, bu sosyal tenkidi daha çok mizah yolu ile yapar. Bunun için de karakterlerini anormal ve gülünç durumdaki kişilerden seçer. Karakterlerindeki anormalliklerin bir kısmı yaratılışlarındaki anormallikle, bir kısmı ahlâklarındaki anormallikle ve bir kısmı da kültürel seviyelerindeki anormalliklerle gülünçtürler (Akyüz, 2014: 142).

Hüseyin Rahmi eserlerinde şehirdeki taşralıların, gayrimüslimlerin ve yabancıların konuştuğu Türkçeyi özenle işlemiş, onları kendi ağız özelliklerine göre konuşturmuştur. Karakterleri toplumun her kesimi ve her yaş grubundan seçen Hüseyin Rahmi, eserlerinde “İstanbul hanımefendi ve beyefendilerini, evlatlık, öksüz ve yetimleri, yoksullar, dadılar, kalfalar, kâhyalar, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, Mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, tüccarlar, öğretmenler, din adamları, politikacılar, şairler, müzikseverler, ressamalar, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, iç güveyiler, dullar, gayrimeşru çocuklar, dolandırıcılar, dilenciler, eşkıyalar, fedakârlar, iffetsizler, namussuzlar, alafranga tipler, dejenere tipler, züppe tipler, dedikoducular, fattanlar, Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar” vb. tiplere yer verir (Naskali, 2021: 9). Bu tipleri psikolojik duyguları ve sosyal çevresi ile ele alarak detaylı tasniflerini yapar. Eserlerinde çeşitli sosyal tabakalardan karakterlere yer vererek toplumu aydınlatmayı, bilgilendirmeyi ve toplumsal gelişimi sağlamayı hedeflemektedir. Hüseyin Rahmi eserlerinde toplumdaki bütün tipleri ele alarak alafranga yaşam özentisi içinde gülünç olmaktan kurtulamayan aileleri gözler önüne serip çeşitli çevrelerde yaşayan karakterleri sahneye çıkararak, Türk toplumunu orta çağa bağlayan asılsız inançları, toplumsal faciaya yol açan ilkel anlayışları ve felâketle sonuçlanan davranışları işleyerek eski gelenek ve görenekleri eserlerinde canlandırmıştır (Levend, 1969: 195).

Hüseyin Rahmi’nin romanlarının gerçek değeri, kaleme alındıkları dönemin sosyal kesitlerini bütün canlılığı ve inceliği ile ele almasına ve objektif bir şekilde vermiş olmasına borçludur. Benzer şekilde aynı özellikleri taşıyan hikâyeleri de Türk halkının yaşamına dair zengin malzemeler ile doludur. Yazarın eserleri bu yönüyle dönemin sosyal tarihi üzerinde inceleme yapacak olanlar için de son derece değerli kaynaklardır (Akyüz, 2014: 143). XX. yüzyılın başında Türk toplumunu yakından ilgilendiren sosyal, psikolojik, siyasi ve ekonomik meseleler onun eserlerinde ayrıntılı bir

şekilde yer almıştır. Romanlarının çoğunu kendi gözlem ve tecrübelerine dayandırmaktadır. Fakat konuları birebir gerçek hayatla aynı değildir. Yazar bunları kendi hayal dünyası, tecrübeleri ve kültürü ile zenginleştirerek okuyucuya sunmuş ve zaman zaman da mübalağaya başvurmuştur (İslam Ansiklopedisi, 1996: 325).

Ciddi konuları mizahî bir üslupla eğlence havası içerisinde vermeyi başarmış ve bu yönüyle de karagöz ve ortaoyunu gibi halk sanatlarının izleri romanlarında yer almıştır. Tiyatro yazma konusuna pek ilgi göstermemesine rağmen romanlarında dramatik yapı kuvvetlidir. Aynı zamanda romanlarında sürekli diyaloglara yer vermesi romanlarını tiyatro türüne yaklaştırmıştır (İslam Ansiklopedisi, 1996: 325). Romanlarında kalabalık bir dünyaya açılmış görünen Hüseyin Rahmi, özel hayatında çekingen bir tavır sergileyerek Heybeliada'daki köşkünde tek başına bir hayat sürdürmüştür. Onunla aynı dönemdeki yazarlar gibi müziğe, resme ve fotoğrafa ilgi duymuş, ud ve piyano öğrenmiş, yağlı boya resim yapmıştır. Hüseyin Rahmi'nin resim ve fotoğraf merakı ile romanlarındaki realist tasvirler arasında dikkat çekici bir paralellik vardır (İslam Ansiklopedisi, 1996: 325).

Hüseyin Rahmi, Refik Ahmet Sevengil (1944: 37)'e yazdığı notlarda “Aksarayda Yakup ağa mahalle mektebinde, mahmudiye rüşdiyesi sübyan kısmında, sonra rüşdiyede Mahrec-i-aklâm'da, Mekteb-i Mülkiye'de, okudum. Tahir bey isminde bir zattan da ayrıca Fransızca dersi aldım.” der. Yazarın Fransızca dersleri alması daha sonra Fransızcasını ilerlettiği günlerde Vidinli Tevfik Paşa'nın kendisine çok sayıda Fransızca kitap hediye etmesi onun Fransız Edebiyatı ve kültürüne yakınlaşmasına sebep olmuştur (Harmanlı, 2010: 27). Fransızca ile kurduğu bu bağ onun eserlerine de yansır. Eserlerinde Fransızca kelimelerin kullanımı dikkat çekici sayıdadır²⁹.

2.1.1. Eserleri³⁰

Necati Cumalı'nın deyimiyle yazarlar toplumun sözcüleridir. Bir toplum içinde doğan, gelişen düşünce ve duygular yazarlar sayesinde açıklamalarını bulur. Eski ile yeni, doğan ve gelişen, ömrünü tamamlayan duygu ve düşünceleri toplumun sözcüleri olan yazarlar gün yüzüne çıkartır (Gökberk, 1969: 155-157). Yazarlar dilin olanaklarını tanıyarak bunları en uç noktasına kadar işletir, belli kural ve kalıplara sıkışıp kalmadan metnin dilini ustalıkla işleyerek dile değer katar. Bu bakımdan yazarlık dil işçiliği olarak ifade edilmektedir (Özdemir, 1973: 10). Hüseyin Rahmi Gürpınar dilin bütün imkânlarından yararlanarak eser meydana getirmeyi amaçlamıştır. Hüseyin Rahmi, Şahabettin Süleyman tarafından kendisine yöneltilen eleştirilere *Cadı Çarpıyor* ve *Şakâvet-i Edebiyye*

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Arslan, Ömer (2022), “Türkçe Dil İçi Çevirilerde Fransızca Kelimelere Dair Sorunlar: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şıpsavdi Romanı Örneği”, *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dil İçi Çeviri*, 1. Baskı içinde (421-452), Ketebe Yayınları, İstanbul.

³⁰ Bu bölüm TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 1996 yılında İstanbul'da basılan 14. Cilt, 324-326 numaralı sayfalarda yer alan bilgilerden derlenmiştir.

kitaplarında cevap verirken dil ve edebiyat ile ilgili görüşlerini de belirtmiştir (Harmancı, 2010: 22). *Cadı Çarpıyor* romanının başında yer alan “Dilimizde yalınlığın gerekliliği ve önemi ciddi olarak bilindiği gün edebiyat başlamış olacaktır³¹.” ibaresi ve “Akıcı, açık, yalın yazmak ayıp sayılmaya başladı³².” eleştirisi onun dilde sadeliği önemseydiğini gösterir. Gürpınar “Ne eskilere ne yenilere benzemeyen, kendime has, açık, yalın bir anlatımım vardır. Başarımı sağlayan işte bu süssüz, gösterişsiz anlatımdır³³.” diyerek kendi dil ve üslubunun şahsına özgü olduğunu, yalın ve gösterişsiz olduğunu belirtir. Gürpınar, *Cadı Çarpıyor/Şakâvet-i Edebiyye* kitabında edebiyattan ne istediğini ve dili nasıl kullanmak istediğini şöyle açıklar (Harmancı, 2010: 22):

Bize, evet, ‘estetik’ten, ‘sembolizmden önce çoğunluğun anlayabileceği açık, akıcı, ciddi bir bilim ve edebiyat dili gereklidir. Dil, bu çoraklıktan, bilmecelilikten, bu cahillğin kekemeliğinden, bir sürü hoppaların keyfi oyuncağı olmak felaketinden kurtarılmalıdır. Ulusa ders verilerek öğretilecek pek çok bilimsel, fennî ve edebî gerçek var. Bütün bu gerçekler, bu kuşdili düşünce belirtme yöntemiyle anlatılamaz³⁴.

A) Romanları

Şık (İstanbul 1305), *İffet* (1314), *Mutallaka* (1314), *Mürebbiye* (1315), *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1315), *Metres* (1315), *Tesadüf* (1316), *Nimetşinas* (1317), *Şıpsevdi* (1327), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* (1328), *Sevda Peşinde* (1328), *Gulyabani* (1330), *Cadı* (1330), *Hakka Sığındık* (1335), *Toraman* (1335), *Hayattan Sahifeler* (1335), *Son Arzu* (1338), *Tebessüm-i Elem* (1339), *Cehennemlik* (1340), *Efsuncu Baba* (1340), *Ben Deli Miyim?* (1341), *Tutuşmuş Gönüller* (1926), *Billûr Kalb* (1926), *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?* (1927), *Muhabbet Tılsımı* (1928), *Mezarından Kalkan Şehid* (1929), *Kokotlar Mektebi* (1929), *Şeytan İş* (1933), *Utanmaz Adam* (1934), *Eşkya İninde* (1935), *Kesik Baş* (1942), *Gönül Bir Yel Değirmenidir*, *Sevda Öğütür* (1943), *Dirilen İskelet* (1946), *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?* (1949), *Kaderin Cilvesi (Başımıza Gelenler)* (1964), *Deli Filozof* (1964), *Can Pazarı* (1968), *İnsanlar Önce Maymun mu idi?* (1968), *Namuslu Kokotlar* (1973), *Ölümler Yaşıyor mu?* (1973).

B) Hikâye Kitapları

Kadınlar Vâizi (1933), *Namusla Açlık Meselesi* (1933), *Kâtil Bûse* (1933), *İki Hödüğün Seyahati* (1933), *Tünelden İlk Çıkış* (1934), *Gönül Ticareti* (1939), *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943).

C) Tiyatroları

³¹ Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1998), *Cadı Çarpıyor/Şakâvet-i Edebiyye*, Özgür Yayınları, İstanbul, s. 29.

³² a.g.e., s. 29

³³ a.g.e., s. 60

³⁴ a.g.e., s.152

Hazan Bülbulü (1330), *Kadınlar Erkeklesince* (1933).

D) Tenkit Eserleri

Cadı Çarpıyor (1329), *Şekâvet-i Edebiyye* (1329).

E) Tercümeleri

Emile Gaboriau'dan 113 Numaralı Cüzdan (1305), *Bir Kadının İntikamı* (1307), *Batinyollü İhtiyar* (1307), *Arnold ve Jules Claretie'den Paris'te Bir Teehhül* (1308), *Alfred De Musset'den Frederick ile Bernerette* (1313), *Paul De Kock'tan Bîcâre Bakkal* (1319).

F) Diğer Eserleri

Müntahabât-ı Hüseyin Rahmi (I-III,1305), *Eti Senin Kemiği Benim-Sohbetler* (1963). Hüseyin Rahmi'nin sanat ve tenkit konulu deneme türündeki yazıları *Sanat ve Edebiyat* adı ile sadeleştirilerek yayımlanmıştır.

Önder Göçgün (1987: 665-667), “Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu” adlı eserinde yazarın romanlarını olay ve şahıs kadrosunun özelliklerine göre ana hatları ile şu şekilde gruplandırmanın mümkün olduğunu belirtmiştir: “Batılılaşmayı yanlış anlayan, davranışları Türk toplumunun gelenekleriyle tezat teşkil ettiği için gülünç durumlara düşen, alafranga, züppe ve dejenere tiplere yer veren eserler: *Âyine*, *Şık*, *Mürebbiye*, *Metres*, *Şıpsevdi*, *Tutuşmuş Gönüller*, *Gönül Bir Yeldeğirmenidir Sevdâ Öğütür*, *Dirilen İskelet*, *Kaderin Cilvesi*, *Can Pazarı*. Cemiyetin gerisine itilmiş, zâruretler içinde kıvranan, genellikle her türlü himâyeden mahrum, zavallı, âciz kimseleri ve onların problemlerini, düştükleri kötü durumları ele alan eserler: *İffet*, *Nimetsinas*, *Hakka Sığındık*, *Billûr Kalb*. Batıl şeylere inanan ve birtakım fantastik unsurların etkisinde kalan tipleri konu edinen eserler: *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, *Gulyabani*, *Cadı*, *Efsuncu Baba*, *Muhabbet Tılsımı*, *Mezarından Kalkan Şehid*, *Şeytan İş*. Karı-koca geçimsizliklerini ve bunların zeminini hazırlayan çeşitli faktörleri işleyen eserler: *Mutallâka*, *Tebessüm-i Elem*. Kadın ve erkeğin arzusunu hilâfına yapılan evlilikleri ve bunların menfî neticelerini konu alan eserler; *Bir Muâdelei Sevdâ*, *Tesadüf*, *Sevda Peşinde*, *Son Arzu*. Yaşlı erkeklerle evlendirilen genç kızların fizyolojik ve ruhî ihtilaçlarını, ev içindeki veya dışındaki kendi yaşlıları delikanlılarla gayr-i meşru münasebetlerini, türlü maceralarını ve neticede tam anlamıyla ahlakî düşüşlerini sergileyen eserler; *Toraman*, *Cehennemlik*, *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı? Namuslu Kokotlar*. Cemiyeti temelinden sarsan sosyal meselelerin en mühimlerinden birini teşkil eden fuhuşu, son derece realist ölçüler içerisinde gözler önüne seren eserler: *Hayattan Sahifeler*, *Kokotlar Mektebi*. Felsefeyi hareket noktası ittihaz ederek dünyevî ve uhrevî çeşitli hadiselerle uğraşan filozof tavırlı kimseleri; onların fikrî yapılarını, telâkkilerini, davranış hususiyetlerini, temâyüllerini ve ideallerini detaylı bir şekilde

ele alan eserler: *Deli Filozof, İnsan Önce Maymun Mu İdi?*. Umumiyetle Bolşevik ahlaklı, ruhen hasta tipleri ve onların cemiyet içerisindeki son derece menfi, zararlı hareketlerini, bir psikolog titizliğiyle tahlil ve tenkid eden eserler: *Ben Deli Miyim?, Utanmaz Adam*. İlerlemiş yaşlarına rağmen, hâlâ olgunlaşmamış ve kendilerini sadece cinsî insiyaklarına teslim etmiş tipleri, yer yer hicvederek ele alan eserler: *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?*. Tehditle para sızdırma maksadıyla kaçırılan insanları ve onlara türlü meşakkatler çektiren eşkıyayı konu alan eserler; *Eşkya İnde*. “Cinayet” kelimesi etrafında dönen ve baştan sona polise bir hüviyet taşıyan, gerilimi oldukça yüksek eserler: *Kesik Baş*. Spritüalizm, hayatlarının mühim bir cephesini teşkil eden kimseleri, onların türlü maceralarını ve zaman zaman geçirdikleri ruhî depresyonları konu alan eserler; *Ölümler Yaşıyor mu?* Çeşitli psikolojik zikzaklar çizerek, çareyi canlarına kıymakta bulan ve neticede intihar manyasına tutulan zavallıları ve onların bu hâllerini tasvire yönelik eserler: *Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?*”

2.1.2. Son Arzu Romanı Yayın Bilgileri

Hüseyin Rahmi Gürpınar, bu çalışmaya kaynaklık eden *Son Arzu* adlı romanını 26 Şubat 1334'te Heybeliada'da tamamlamıştır. Âti gazetesinde tefrika edilen roman, 1338 (1920)'de İbrahim Hilmi Bey tarafından Orhaniye Matbaasında yayımlanmıştır.

Tablo 1: Son Arzu Romanının Yayın Bilgileri

Basım Yılı	Yayınevi	Yayına Hazırlayan	Eser Hakkında
1338(1920)	Orhaniye Matbaası	İbrahim Hilmi Bey	Kitap hâline getirilerek yayımlanmıştır.
1948	Hilmi Kitabevi	İbrahim Hilmi Bey	Yeni harflerle yapılan baskı.
1972	Atlas Kitabevi	Tahir Nejat Gencan	Dördüncü baskı-Sadeleştirilmiş baskı.

Tablo 1: (Devamı)

Basım Yılı	Yayınevi	Yayına Hazırlayan	Eser Hakkında
1984	Atlas Kitabevi	Tahir Nejat Gencan	Beşinci baskı-Sadeleştirilmiş baskı- <i>Son Arzu</i> ile <i>Tokuşan Kafalar</i> oyunu bir arada yer alır.
2005	Özgür Yayınları	Kemal Bek	Günümüz Türkçesine aktarımıyla <i>Tokuşan Kafalar</i> oyunu bir arada yer alır.
2012	Everest Yayınları	Mustafa Çevikdoğan	<i>Son Arzu</i> romanı <i>Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu?</i> romanıyla birlikte yayımlanmıştır.
2015	Papersense Yayınları	Alpaslan Oymak (Osmanlıcadan aktaran)	Orijinal metin esas alınarak hazırlanmıştır.
2021	Türk Dil Kurumu Yayınları E-kitap	Emine Gürsoy Naskali	İlk baskı esas alınarak hazırlanmıştır.
2023	Kapra Yayıncılık	Emine Hızır	Günümüz Türkçesiyle yayıma hazırlanmıştır.

2.1.3. *Son Arzu* Romanının Konusu ve Karakterleri

Son Arzu romanı konusunu, gerçek hayatta yaşanmış bir olaydan almıştır. Hüseyin Rahmi bu durumu eserin önsözünde şu şekilde dile getirmiştir: “İcatta hiçbir muhayyile tabiat kadar zengin ve rengin olamaz. Bu hakikati ispat için şu yeni hikâyemde asla hayal ve icat vadisine gitmeyeceğim. Dimağımda on sekiz-yirmi senelik bir vak’a var. Bu pek müelim sergüzeştin üzerine mazinin biriktirdiği gubarı silktikçe facia zihnimde bütün vuzuhunu bularak parıldamaya başlıyor” (Gürpınar, 1920: 33).

Son Arzu romanında olaylar küçük yaşta babasını kaybeden Nuruyezdan ve onun yakın çevresindeki kişiler arasında geçer. Nuruyezdan büyükbabası Feyzullah Efendi, annesi ve büyükannesi ile yaşar. Feyzullah Efendi dine ve geleneklerine bağlıdır. Torununun da geleneklere bağlı, terbiyeli, bilgili ve kültürlü bir genç kız olarak yetişmesini ister. Onu iyi okullarda okutur, dersler aldırır. Bunların yanında ahlakının bozulmaması için sürekli nasihat eder, ahlakının bozulacağı endişesi ile onu dışarıya dadısı yanında olmadan göndermez. Romanda olay bir Ramazan gecesi Nuruyezdan’ın Arap dadısı Hoşkadem’in gözetimi altında, yakın arkadaşları Vicdan ve Zışan ile Şehzadebaşı’nda Direklerarası’na gezmeye gitmesi ile başlar. O akşam Rıdvan Sabih, Nâmık Senâi ve Necdet Eşref adlı gençlerle tanışır, sohbet eder ve samimiyetlerini ilerletirler. Bir süre sonra Nuruyezdan ve Rıdvan Sabih; Zışan ve Nâmık Senâi; Vicdan ve Eşref Necdet arasındaki yakınlaşma, mektuplaşma ve gizli görüşmelerle daha da artar. Birkaç ay sonra Zışan ve Nâmık Senâi ilişkilerini yürütemez ve ayrılırlar. Vicdân ve Eşref Necdet’in ilişkileri ise evlilik ile sonuçlanır.

Nuruyezdan ve Rıdvan Sabih'in ilişkilerinde ise herhangi bir gelişme olmaz. Ne evlenme kararı ne de ayrılma kararı almışlardır. Bu durum Nuruyezdan'ı günden güne daha kötü yapmaktadır. Bu sırada Rıdvan Sabih'in annesi Zibâ Hanım ilişkilerini öğrenmiş ve oğlunun bu ilişkiden vazgeçmesini istemiştir. Uzun bir süreden sonra Nuruyezdan ile görüşen Rıdvan Sabih annesini avutmak için kendisinden vazgeçmiş görünmesi gerektiğini söyler. Nuruyezdan üzüntü içerisinde olmasına rağmen durumu kabul eder ve ayrılırlar.

Ayrılığı kabul edemeyen Nuruyezdan görüşmek için Zibâ Hanım'ın evine gider fakat büyük bir hayal kırıklığı ile evine geri döner. Odasına kapanır ve günlerce çıkmaz. Bir süre sonra da çok sevdiği Rıdvan Sabih'in Fazlünnisâ adlı bir kadınla evlendiğini öğrenir. O günden sonra Nuruyezdan kendini iyice kaybetmiştir. Taşrada görev yapan Râgıp Şeyda adında bir genç İstanbul'a dönünce Nuruyezdan ile evlenmek ister. Büyükbabasının ısrarları üzerine Nuruyezdan bu evliliği kabul eder. Fakat kalbinden Rıdvan Sabih'i çıkaramamıştır. Bu durum, ona karşı her zaman anlayışlı olan ve sevgi ile yaklaşan Râgıp Şeyda Bey'i kırmaktadır.

Aradan geçen bir süre sonra Nuruyezdan dedesinin eski tabancası ile intihar eder ve ağır yaralanır. Doktorlar kan kaybından dolayı birkaç saatlik ömrünün kaldığını söyler. Nuruyezdan kocası Râgıp Şeyda Bey'i yanına çağırır ve son bir arzusu olduğunu söyler. Son bir kez daha Rıdvan Sabih'i görmek ister. Bu arzu üzerine dünyası başına yıkılan Râgıp Şeyda Bey çok sevdiği karısının son arzusunu yerine getirmek için Rıdvan Sabih'in yanına gider. Rıdvan Sabih ise Nuruyezdan'ın bu durumda olmasının kendi suçu olmadığını ve Fazlünnisâ Hanım'ın kıskanıp üzüleceği için gelemeyeceği belirtir. Râgıp Şeyda Bey eve geri dönerek can çekişen Nuruyezdan'a, Fazlünnisâ Hanım'ı üzmemek için gelmediğini söyler. Kurşunun öldürmediği Nuruyezdan'ı bu sözler bitirir ve öldürür.

2.2. *Son Arzu* Romanının 1920-1984 Baskılarının Karşılaştırmalı İncelemesi³⁵

Dildeki değişim ve gelişimi görmek, *dil içi çeviri* uygulamalarının çeşitliliğini tespit etmek için yapılan bu çalışmaya kaynak olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Son Arzu* adlı romanı seçilmiştir. 1864-1944 yılları arasında yaşayan ve birçok toplumsal olaya şahit olan yazar, döneminin olaylarını eserlerinde başarı ile yansıtmıştır. Bu durum, eserlerinin halk tarafından ilgi ile okunmasını, başta Türk Dil Kurumu olmak üzere farklı yayınevleri tarafından farklı zamanlarda baskılarının yapılmasını sağlamıştır. Yazarın popülerliği, eserlerinin farklı dönemlerde baskılarının yapılmış

³⁵ Kelimelerin köken bilgisi için; <https://sozluk.gov.tr/> ve <https://lugatim.com/> web sitelerinden ve kaynakçada belirtilen sözlüklerden yararlanılmıştır.

olması, *Son Arzu* adlı romanının *dil içi çevirisi* ile ilgili herhangi bir çalışmaya kaynaklık etmemiş olması kaynak olarak eserin seçim nedenidir³⁶.

Çalışmada, 1920 yılında yapılan ilk baskıyı esas alarak 2021 yılında Türk Dil Kurumunun E-kitap olarak yayımladığı metin ile 1984 yılında Atlas kitabeve tarafından yayımlanan metin ana belge olarak kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan metin 307 sayfadan oluşmaktadır. Metnin sunuş bölümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İlk baskıyı esas alarak metni yeniden hazırlayanlar dipnot yöntemini kullanarak 2310 adet kelimenin anlamını vermiştir. Çalışmada kullanılan ikinci metin olan 1984 baskısı ise 198 sayfadan oluşmaktadır. Bu baskı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Tokuşan Kafalar* adlı eseri ile birlikte yayımlanmıştır. Kitap toplamda 288 sayfadan oluşmaktadır. Bu baskının giriş bölümünde de Hüseyin Rahmi Gürpınar hakkında bilgi verilmiştir.

Son Arzu romanının 1920 yılında yapılan ilk baskısı ile 1984 yılında yapılan beşinci baskısı *dil içi çeviri* yöntemleri kapsamında incelenmiştir. Romanın 1984 yılından sonra farklı baskıları da yapılmıştır. Ulaşabildiğimiz baskıları incelediğimizde metinde belirgin değişimin yaşandığı baskının 1984 yılında yapılan beşinci baskı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple ilk baskı ile 1984 yılında yapılan beşinci baskının karşılaştırılmasına karar verilmiş, karşılaştırma sonucunda ulaşılan veriler *Değiştirme, Ekleme, Çıkarma* ve *Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahaleler* olmak üzere adlandırılıp sınıflandırılmıştır. Elde edilen verilerin tümünü çalışmada sunmak mümkün olmadığından farklılıklar seçilen beş örnek üzerinden izah edilmiştir. Örneklerin daha iyi anlaşılması için bazı kelimelerin etimolojik açıklamalarına yer verilmiştir. Sunulan örneklerdeki yazım ve imla hatalarına müdahale edilmemiş, eserdeki hâliyle verilmiştir. Ulaşılan sayısal verilere tekrar edilen değişiklikler dâhil edilmemiştir. Metinlerin karşılaştırılması sonucunda elde edilen veriler grafikler ile desteklenerek metne yapılan müdahalenin boyutları ve dildeki değişim gösterilmiştir.

³⁶ Türk edebiyatında sadeleştirme çalışmaları sıkça başvurulan bir yöntem olmasına rağmen yapılan uygulama kimi yönleriyle eleştirilmektedir. "Türklerin Altın Çağı" adlı konferansa katılan Prof. Dr. İlber Ortaylı yayınevleri tarafından romanların sadeleştirilerek yayımlanmasından duyduğu rahatsızlığı şu şekilde dile getirmiştir: "Okumak için uzman olmak lazım. Biraz uğraşacaksın. Okudukça geliyor. Hiçbir şey okumadan olmaz. Roman okuyacaksın, anlayacaksın. Oturuyorlar ayıp bir şey, **Hüseyin Rahmi Gürpınar**'ın romanları sadeleştirilmez. Bazı yayınevleri bunu yapıyorsa çok kusura bakmayın milletin ahmaklığından istifade edip para kazanıyorsunuz. Siz ahmaksınız sizin aklınız ermez kardeşim bakın ne güzel sadeleştirdim diyor. Sadeleştirdiği metnin o adamla alakası yok. Çok büyük saygısızlık, işin tadını kaçırıyorsun. Bizim yüzyılın dönemecindeki yazarlarımız Reşat Nuri Bey olsun, Hüseyin Rahmi Gürpınar olsun o dillerinin çeşni ile müzikalitesi ile tatları vardır, onları anlamak zor bir şey değildir. Ben ortaokuldayken birkaç kelimeyi sorarak anlıyordum. O zamanlar öyle bir metin yoktu, öyle bir moda yoktu sadeleştirme gibi. Türkiye çok büyük bir eski metin katliamı içindedir" (<https://www.haberler.com/prof-dr-ilber-ortayli-dan-romanlarin-9639270-haberi/>)

2.2.1. Değişiklikler³⁷

Bu başlıkta yer alan değişiklikler ek, kelime, kelime grubu ve cümle düzeyinde meydana gelen değişiklikleri içermektedir. *Son Arzu* romanının *dil içi çevirisi* yapılırken 3209 adet değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerin 267'si ek düzeyinde, 2267'si kelime düzeyinde, 509'u kelime grubu düzeyinde, 166'sı ise cümle düzeyinde yapılan değişikliklerdir.

2.2.1.1. Eklerin Değiştirilmesi

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* incelendiğinde 267 adet ekin değiştirildiği görülmüştür. Eklerin değiştirilmesi Arapça ekin Türkçe ek ile değiştirilmesi, Farsça ekin Türkçe ek ile değiştirilmesi ve Türkçe ekin bir başka Türkçe ek ile değiştirilmesi yöntemi ile yapılmıştır. Değiştirilen ekler incelendiğinde Türkçe ekin bir başka Türkçe ek ile değiştirilmesi yönteminin daha çok tercih edildiği görülmüştür. Eklerin değiştirilmesi örneklerinde eki değiştirilen kelimeler korunmuş sadece ekler değiştirilmiştir³⁸.

Metnin *dil içi çevirisi* incelendiğinde *-âne* ekinin değiştirildiği örnekler tespit edilmiştir. *-âne* eki Farsça kökenli bir son ektir. Ferit Devellioğlu (2015: 37) bu eki “sıfatı, ismi zarf yapan bir ek: Fakir, Fakirâne. Tıfl, Tıflâne” olarak tanımlar. Aşağıdaki örneklerde Farsça kökenli ek olan *-âne* eki Türkçe ek olan *-ca* ile değiştirilmiştir. Tespit edilen örnekler incelendiğinde eki değiştirilen kelimeler korunmuş, Farsça kökenli ek değiştirilerek yerine Türkçe ek getirilmiştir:

Mahremane bir tavır ile eğilerek yavaşca: (1920, s. 47). **Mahremce** bir tutumla eğilerek yavaşca: (1984, s. 14).

Bu name dolayısıyla Rıdvan Sabih'in aşkı aleyhinde verilecek **zalimane** ilama melul melul intizar tevekkülüyle duran Nurüyezan: (1920, s. 120). Bu mektup dolayısıyla Rıdvan Sabih'in aşkı aleyhinde **zalimce** yargılar öne sürülecekti. Boynunu büke büke bunları bekleyip duran Nuriyezan: (1984, s. 60).

Bu **caniyane** müftereyat hafidenizin melek hasletini nazarımda birkaç derece daha takviye etti (1920, s. 168). Bu **canice** iftiralar, torununuzun melek yaratılışını benim gözümde birkaç derece daha kuvvetlendirdi (1984, s. 167).

³⁷ *Son Arzu* romanının 1920 yılında ve 1984 yılında yapılan baskılarının karşılaştırılması sonucunda tespit edilen aşağıda verilen cümlelerdeki farklılıklar dil değişiminin değil de sosyal hayatta yaşanan değişimlerin bir sonucu olmasından dolayı tasnife dâhil edilmemiştir:

Beynimi saran hayalin fûruzan altın saçları yanında **iki yüz bin lira** kaç para eder? (1920, s. 138). Beynimi saran hayalin pırlıl pırlıl altın saçları yanında **iki milyon lira** kaç para eder (1984, s. 72).

Sabahleyin **alaturka saat dört** vardı (1920, s. 159). Sabahleyin **saat dokuz buçuk** sularıydı (1984, s. 86).

Saat **alaturka sekiz** (1920, s. 294). Saat, **şimdi on dört** (1984, s. 188).

³⁸ Metnin *dil içi çevirisinde* Türkçe ekler ile genişletilmiş kelimelerde değişimden etkilenmiştir. bk. : İkisini de **payansız** ve fakat hüznle memzuç bir sevinç kaplamıştı (1920, s. 103). İkisini de **sonsuz** ve fakat üzüntü ile karışık bir sevinç kaplamıştı (1984, s. 49).

Aşağıdaki örnekte Arapça kökenli bir ek olan *-iyet* yerine Türkçe ek olan *-luk* getirilerek ek değiştirme yapılmıştır. *-iyet* ; Arapça kökenli bir son ektir. Ek Türkçeleştirilirken *-lık*, *-izm*, *-sal* ekleri getirilmektedir (Yazıcı, 2011: 61). Bu örnekte de kelime kökeninde bir değişiklik yapılmadan ekler değiştirilmiştir.

Küçük hanımın tenezzülen kulübelerini ziyaretinin eve bet bereket getirdiğini bahçıvan bildiğinden herifin buruşuk fakat yediği domates kadar kırmızı çehresi geniş bir **memnuniyet** tebessümü kaplayarak: (1920, s. 192). Küçük hanımın, alçakgönüllülükle kulübelerine gelmesinin eve bet bereket getirdiğini bahçıvan bilirdi. Herifin buruşuk, fakat yediği domates kadar kırmızı çehresini geniş bir **memnunluk** gülüşü kapladı: (1984, s.108).

Dil içi çeviride Arapça kökenli ek olan *-î* eki değiştirilerek yerine *-sel* eki getirilmiştir. Aşağıdaki örnekte kelime korunmuş Arapça kökenli bir ek olan *-î* yerine *-sel* eki getirilerek Türkçeleştirilmiştir.

Bu **dinî** şule, odanın loşluğu içinde etrafına müttehidü'l-merkez daireler, kavisler düşürerek titreye titreye parlıyordu (1920, s. 217). Bu **dinsel** ılık, odanın loşluğu içinde etrafına tek merkezli daireler, yaylar düşerek titreye titreye parıldıyordu.

Aşağıdaki örnekte Farsça kökenli *-dâr* eki Türkçe ek olan *-lı* ile değiştirilmiştir. *-dâr*: Farsça kökenli sıfat yapan bir son ektir. Şemsettin Sami (2012: 469): “Sıfat-ı Farisî. (dâşten” fiilinden ims. Olup, vasf-ı terkîbî teşkiline girer.) tutan, sâhip, mâlik: defter-dâr=defter tutan; hâzine-dâr=hâzineci; mal-dâr=mal sâhibi, zengin.” olarak tanımlar.

Senin oğlun için hiçbir kız benim kadar fedakâr, **vefadâr** olamaz (1920, s. 1984). Senin oğlun için hiçbir kız, benim kadar kendini feda etmez, **vefâlı** olamaz (1984, s. 132).

Ekler değiştirilirken Arapça ya da Farsça eklerin yerine Türkçe ekler getirildiği gibi Türkçe ekler arasında yapılan değiştirmeler de dikkat çekicidir. Tespit edilen örnekler incelendiğinde Türkçe eklerin değiştirilmesinin nedeninin farklı ifade etme ihtiyacı ve söyleyiş biçiminin değiştirilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Neye **benzetirsen** benzet, kızmam. Benim hoşuma gitti (1920, s. 127). Neye **benzetiyorsan** benzet, kızmam. Benim hoşuma gitti (1984, s. 64).

Ne düşüneceğimi **şasırıyorum**. Enişte, anlatınız, anlatınız. Merakımın bir kısmını halle belki sözlerinizin medarı olur (1920, s. 184). Ne düşüneceğimi **şasırdım**. Enişte, anlatınız, anlatınız. Merakımın bir kısmını dağıtmaya belki sözlerinizin yardımı olur (1984, s. 102).

Seni **sevmekle** kendimi mazur gördüğüm kadar validene de bu endişesinden dolayı hak veriyorum (1920, s. 191). Seni **sevmekte** kendimi mazeretli gördüğüm kadar, annene de kaygısından dolayı hak veriyorum (1984, s. 107).

2.2.1.2. Kelimelerin Değiştirilmesi

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 2267 adet kelime değiştirilmiştir. Değiştirmeler *Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca* kökenli alıntı kelimelerde ve Türkçe kelimelerde yapılmıştır. Değiştirilen kelimeler tespit edilirken tekrar eden kelime sayısı göz önünde bulundurularak kelime değiştirme sayısında dâhil edilmemiştir.

2.2.1.2.1. Arapça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değiştirmeler

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1971 adet Arapça kökenli alıntı kelime değişikliği yapılmıştır. Değişiklik yapılırken Arapça kökenli alıntı kelimelerin karşılandığı kelimeler kökenlerine göre sınıflandırılmıştır. Arapça kökenli alıntı kelimenin kelime düzeyinde bir başka kelime ile karşılanması yanı sıra kelime grubu ile karşılandığı örnekler de mevcuttur. Bu örnekler “Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Kelime Grubu ile Karşılanması” başlığında sunulmuştur.

2.2.1.2.1.1. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken 1414 adet Arapça kökenli alıntı kelime Türkçe kelime ile karşılanmıştır.

Bayram gelir gelmez koca şehir hemen, yine **evvelki** karanlık **kisve** bürünür (1920, s. 43). Bayram gelir gelmez, koca şehir hemen, yine, **önceki** karanlık **kılığa** bürünür (1984, s. 12).

Arapça kökenli alıntı kelime olan “evvel” ve “kisve” kelimeleri, Türkçe “önceki” ve “kılık” kelimeleri ile karşılanmıştır.

Bu merakınızı defedebilirim. Dinleyiniz. Bendeniz **evvelden** beri şimdiki zevcem Fazlunnisa Hanım’ı seviyordum (1920, s. 299). Bu merakınızı dağıtabilirim. Dinleyiniz. Bendeniz **öteden** beri, şimdiki Eşim Fazlunnisa Hanımı seviyordum (1984, s. 191).

Metinde Arapça kökenli alıntı kelime olan “evvel” kelimesi Türkçe kelime olan “önce” ile karşılanmıştır. Fakat “evvel” kelimesi metnin farklı bir yerinde “önce” yerine Türkçe kelime olan bir başka kelime “öteden” ile karşılanmıştır. Bu durum ve buna benzer örneklerin varlığı yapılan *dil içi çeviride* değiştirilen kelimelerin standart bir şekilde uyum içinde olmadığını göstermektedir.

Allah’ın emriyle alınız (1920, s. 59). **Tanrı’nın** emriyle alınız (1984, s. 22).

“Allah” Arapça kökenli alıntı bir kelimedir. Metinde Türkçe “Tanrı” kelimesi ile karşılanmıştır.

Arapça kökenli alıntı kelime “Allah”, metinde “Tanrı” kelimesi ile karşılanırken aşağıdaki örnekte Arapça kökenli alıntı kelime olan “veda”, “Allaha ısmarladık” deyimini ile karşılanmıştır. Kalıplaşmış bir ifade olduğu için bu örnekte “Allah” kelimesi değiştirilmemiştir.

Sevgilisi **veda** ile kapıya doğru yürüdükçe kız “Sabih, dön, yüzünü bir daha göreyim...” ricasıyla gözyaşlarını serptiği yolundan onu çevire çevire nihayet ayrıldılar (1920, s. 217). Sevgilisi: **Allaha ısmarladık** diyerek kapıya doğru yürüdükçe kız: Sabih, dön yüzünü bir daha göreyim. Yalvarmasıyla göz yaşlarını serptiği yolundan onu çevire çevire en sonunda ayrıldılar (1984, s. 127).

Aşağıda *Son Arzu* romanının *dil içi çevirisi* yapılırken Arapça kökenli alıntı kelimenin Türkçe kelime ile karşılandığı örneklerden seçilen cümleler verilmiştir:

Küçük beyler, Arap’tan bu kadar yüz bulduktan sonra biraz daha **cüretlerini** arttırdılar (1920, s. 59). Küçük beyler, Arap’tan bu kadar yüz bulduktan sonra biraz daha **ataklıklarını** arttırdılar (1984, s. 21).

Fakat renkleri, **rayihaları**, **manzaraları muhtelif** çiçekler gibi her biri başka çeşitte latifti (1920, s. 60). **Yalnız** renkleri, **kokuları**, **görünüşleri değişik** çiçekler gibi her biri başka bir çeşit gönül çekiciydi (1984, s. 22).

Nuriye’den’da az **mukavves** ince kaşların altında, bakanları baş döndürücü **fezalar** gibi içine çeken bir çift koyu elâ göz vardı (1920, s. 60). Nuriye’den’da, az **yaylı** ince kaşların altında, bakanları, baş döndürücü **uzaylar** gibi içine çeken bir çift koyu elâ göz vardı (1984, s. 22).

Valideniz gayet tehlikeli bir kalp hastalığıyla maluldür (1920, s. 182). **Anneniz** pek tehlikeli bir kalp hastalığına yakalanmıştır (1984, s. 101).

Büyükbabanın siması derin, acı, kederli, ciddi ve pek **mütefekkir** görünüyordu (1920, s. 260). Büyükbabanın yüzü derin, acı, tasalı, ciddi ve pek **düşünceli** görünüyordu (1984, s. 161).

2.2.1.2.1.2. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime Grupları ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 270 adet Arapça kökenli alıntı kelime, kelime grubu ile karşılanmıştır. Kelime grupları Türkçe söz dizimine uygun olmasına rağmen kelime grubunun unsurları Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşmaktadır.

Hemen nefes alamayacak kadar **mütehalik** birer dalgınlıkla satırları birbiri üzerine iksir-i sevda içerek mest oluyorlar, ellerindeki aşk sahifelerini döne döne hatmetmeye doyamıyorlardı (1920, s. 115). Hemen soluk alamayacak kadar, **can atarcasına**, birer dalgınlıkla okumaya koyuldular. Satırları birbiri üzerine sevda seansı gibi içerek kendilerinden geçiyorlar; ellerindeki aşk sayfalarını döne döne okuyup bitirmeye doyamıyorlardı (1984, s. 57).

Bu örnekte Arapça kökenli alıntı “mütehalik” kelimesi “can atmak” kelime grubu ile karşılanmıştır. Kelime grubunun bir unsurları olan “can” kelimesi Farsça kökenli alıntı bir kelime ve “atmak” ise Türkçe bir kelimedir.

Senden, metanet, sabır, tahammül, **tedbir** istediğim işte bu mühim nokta içindir (1920, s. 211). Senden dayanıklılık, sabır, katlanma, bir **çözüm yolu** isteyişim işte bu önemli nokta içindir (1984, s. 123).

Bu örnekte ise Arapça kökenli alıntı “tedbir” kelimesi “çözüm yolu” kelime grubu ile karşılanmıştır. Kelime grubunun unsurları olan “çözüm” ve “yol” kelimeleri Türkçe kelimelerdir.

Hak, **nazardan** saklasın. Ah meleğim... Ömrümün varı (1920, s. 92). Hak **kötü gözden** saklasın. Ah meleğim... Ömrümün varı (1984, s. 42).

Arapça kökenli alıntı “nazar” kelimesi “kötü göz” kelime grubu ile karşılanmıştır. Kelime grubunun unsurları olan “kötü” ve “göz” kelimeleri Türkçe kelimelerdir.

Metinden seçilen Arapça kökenli alıntı kelimenin kelime grubu ile karşılandığı örnekler şu şekildedir:

Arada sırada etrafından odanın duvarları siliniyor, dalgın gözlerinin önünde payansız ufuklar açılıyor, kendini nerede olduğu belirsiz boşluklar, sisler, bulutlar, mütemadiyen değişen **vehmaver** ve **müphem** menazır içinde buluyordu (1920, s. 282). Arada sırada çevresinden odanın duvarları siliniyor, dalgın gözlerinin önünde sonsuz ufuklar açılıyor, kendini nerede olduğu bellisiz boşluklar, sisler, bulutlar, durmadan değişen, **korku veren ne olduğu belirsiz** manzaralar içinde buluyordu (1984, s. 178).

Küçük hanımlar arabacının yanına oturtulan İdris’in nezaretine emanet edildi. Bu da dadının çekilmez **takayyüdünden** kurtulmak için Nuruyezdan’ın çevirdiği bir manevra eseri (1920, s. 97). Küçük hanımlar, arabacının yanına oturtulan İdris’in gözcülüğüne emanet edildi. Bu da dadının çekilmez **sıkı denetiminden** kurtulmak için Nuriyezan’ın çevirdiği bir manevra sonucu idi (1984, s. 45).

2.2.1.2.1.3. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 88 adet Arapça kökenli alıntı kelime yerine Farsça kökenli alıntı kelime kullanılmıştır. *Dil içi çeviri* yapılırken çeviriyi yapan kişinin metne müdahalelerinden birinin yabancı kökenli alıntı kelimeleri Türkçe kelime ile karşılamak olmasına rağmen romanın *dil içi çevirisi* yapılırken Arapça kökenli alıntı kelime yerine Farsça kökenli alıntı kelime kullanımının tercih edilmesi *dil içi çeviri* açısından sorgulanmalıdır. Arapça kökenli alıntı kelimenin karşılandığı Farsça kökenli alıntı kelimeler incelendiğinde halkın günlük konuşma dilinde sıklıkla karşılaşılan kelimeler olduğu görülmektedir.

Şairlerin, naşirlerin alileri de adileri de hep bunu kullanıyorlar. Birinciler, yalnız çok insan aldatacak birer **maharetle** kalplerini iyi yaldızlamayı biliyorlar (1920, s. 120). Ozanların, düzyazıcıların en üstünleri de bayağıları da hep bunu kullanıyorlar. Birinciler, yalnız çok insan aldatacak bir **ustalıkla** kalıplarını iyi yaldızlamayı biliyorlar (1984, s. 60).

Ve sonra beyi helak olmak tehlikesinden kurtarmak için cevabın **sûratle** irsalini rica ediyor (1920, s. 125). Ve sonra Beyi, bitip yok olmak tehlikesinden kurtarmak için cevabın **hemen** gönderilmesini diliyor (1984, s. 63).

Yalnız bedhahın senin gibi bir melek aleyhindeki **şenaatlerini** düşündükçe pek müellim saatler geçirdim (1920, s. 261). Yalnız bu kötü insanların senin gibi bir melek hakkında uydurdukları **çirkinliklerini** düşündükçe pek acıklı saatler geçirdim (1984, s. 162).

İhtiyarın bu **tebşiri** üzerine Nuruyezdan'ın sıtması arttı (1920, s. 162). İhtiyarın bu **müjdesi** üzerine Nuriyezan'ın sıtması arttı (1984, s. 162).

İki gün bu **azaba** pek zorlukla tahammül edebilirim (1920, s. 272). İki gün bu **işkenceye** pek zorlukla katlanabilirim (1984, s. 171).

2.2.1.2.1.4. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Bir Başka Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Romanın *dil içi çevirisinde* 167 adet Arapça kökenli alıntı kelime bir başka Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. *Dil içi çeviride* amacın sadeleşmek, metnin anlaşılabilirliğini güçlendirmek olduğu düşünüldüğünde Arapça kökenli alıntı kelimenin bir başka Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılanması *dil içi çeviri* anlayışına uygun değildir. İlgili örnekler incelendiğinde dil içi çevirmenin böyle bir değiştirme yapmasında *dil içi çevirinin* yapıldığı 1984 yılında kelimenin tercih edilen şekli belirleyici olmuştur.

Çadırın önu adam almıyor, lambanın bu kalabalığa serptiği ziya, kırmızı fesleri, çehreleri muhtelif **derecatta** tenvir ediyor (1920, s. 50). Çadırın önu adam almıyor. Lambanın bu kalabalığa serptiği ışık, kırmızı fesleri, yüzleri çeşitli **derecelerde** aydınlatıyor (1984, s. 15).

Fakat hissiyatı bir tül gibi örten bu **esrar**, onun güzelliğindeki şairiyeti artırıyor, bu mücessem hüzne müstesna bir letafet ve cazibe veriyordu (1920, s. 273). Ne var ki duygularını bir tül gibi örten bu **sırlar** onun güzelliğindeki şairane büyüü artırıyor, bu gövdeleşmiş üzüntüye bambaşka bir boşluk, bir çekicilik veriyordu (1984, s. 171).

Yukarıda verilen örnekler incelendiğinde Arapça kökenli alıntı kelimenin bir başka Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılandığı durumlarda ortak kökten üretilen farklı Arapça kelimeler ile değiştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kalbimin **nezih** feveranlarında ismetinizi incitecek bir lekecek bile yoktur (1920, s. 116). Yüreğimin **tertemiz** taşıp parlamalarında aparı namusunuzu incitecek bir lekecek bile yoktur. (1984, s. 58).

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken Arapça kökenli alıntı kelime olan “nezih³⁹” yerine eş anlamlı olacak şekilde bir başka Arapça kökenli alıntı kelime olan “temiz⁴⁰” kelimesi kullanılmıştır.

³⁹ “Nezih (KT. 1128) : sıf. Ar. s. nezîhe. [“nüzhət”den sıfım.] pâk, temiz, berî.”

⁴⁰ “Temiz (KT. 346): sıf. Ar. Temyizden galat. 1. Pâk, nâzif, tâhir: temiz adam; temiz esvâb. 2. Yıkanmış, kirli ve yağlı mukâbili: temiz çamaşır, temiz tabak.”

Dedesinin huzuruna çıktığı **vakit** bedbaht kız bir hissikabllvukuun ikazıyla tir tir titriyordu (1920, s. 260). Dedesinin huzuruna çıktığı **zaman** zavallı kız, bir önsezinin uyarışıyla tir tir titriyordu (1984, s. 161).

Arapça kökenli alıntı kelime olan “vakit⁴¹” kelimesi bir başka Arapça kökenli alıntı kelime olan “zaman⁴²” kelimesi ile karşılanmıştır. Kelimelerin sözlük anlamları incelendiğinde *dil içi çeviri* yapılırken Türkçe kelime kullanılmamasına rağmen eş anlamlı olacak şekilde kelime tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Rıdvan Sabih, size olan şedit sevdasından bir yerlerde beş dakikadan **fazla** duramazdı (1920, s. 178). Rıdvan Sabih, size olan sevdasının şiddetinden bir yerlerde beş dakika **rahat** duramazdı (1984, s. 98).

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken Arapça kökenli alıntı kelime olan “fazla⁴³” yerine bir başka Arapça kökenli alıntı kelime olan “rahat⁴⁴” kullanılmıştır. Kelimelerin anlamlarına dikkat edildiğinde eş ya da yakın anlamlı kelimeler olmadığı ve dil içi çevirmenin eş değerliliğe dikkat etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü her iki kelimenin de kullanım alanları farklıdır. “Rahat durma⁴⁵” ibaresinin insanlar arasında günlük konuşma dilinde mecaz anlam olarak kullanımında “fazla durmaz” ibaresine karşılık kullanılmasından dolayı dil içi çevirmen “fazla” kelimesini “rahat durmaz” olarak ifade ettiği düşünülmektedir.

⁴¹ “Vakit (TS. 2466): Ar. vakt. 1. Zaman, 2. Bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler, 3. Çağ, 4. Belirlenmiş olan zaman, 5. Zaman anlatan kelimelere belirtilen durumda geldiğinde “iken” anlamı veren bir söz, 6. Geçim, para bakımından elverişli durum.”

⁴² “Zaman (TS. 2641): Ar. zamân. 1. Bir işin bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit, 2. Bu sürenin belirli bir parçası vakit, 3. Belirlenmiş olan an, 4. Çağ, mevsim, 5. Bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler, vakit, 6. Dönem, devir, 7. Olayların oluş ve akış sırasını belirleyen, düzenli ve dönemli gök olaylarını biri olarak kullanan sanal bir kavram, 8. Fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı, 9. Yer kabuğunun geçirdiği gelişimde belirlenen ve fosillere göre dörde ayrılan geniş evrelerden her biri.”

⁴³ “Fazla (TS. 856): Ar. fazla 1. Gereğinden, alışılmıştan çok, aşırı olan, ziyade, 2. Daha çok aşkın, 3. Artmış olan, ihtiyaçtan fazla olan, 4. Gereksiz, yersiz bir biçimde, 5. Gereğinden alışılmışında çok olarak.”

⁴⁴ “Rahat (TS. 1960): Ar. rahât 1. İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirgin olmama durumu, huzur, 2. Üzüntü sıkıntı ve tedirginliği olmayan, 3. Sıkıntı veya yorgunluk, tedirginlik vermeyen, 4. Aldırmaz, gamsız, 5. Kolay bir biçimde, kolaylıkla, 6. “Hazır ol” durumunda bulunanlara, oldukları yerde serbest bir durum almaları için verilen komut.”

⁴⁵ “Rahat durma (durmamak): Yaramazlık etmemek ya da kımıldamamak, hareketsiz durmak (yaramazlık etmek, ya da kımıldamak). (Saraçbaşı, 2010: 980).

2.2.1.2.1.5. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 23 adet Arapça kökenli alıntı kelime Fransızca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Getirilen Fransızca kökenli alıntı kelimeler incelendiğinde tıp terimleri ağırlıklı olduğu görülmüştür.

Nihayet **etibba** Sabih'i ayrı bir odaya çekerek ona pederinin huzurunda şu yolda ifşaat ve nesayihle bulunmuşlar: (1920, s. 182). Sonunda **doktorlar**⁴⁶, Sabih'i ayrı odaya çekerek ona babasının önünde şu yolda açıklamalarda ve öğütlerde bulunmuşlar: (1984, s. 101).

Felaketi didiklemek, ısırarak, onun örümcek ağı gibi insanın **uzuvlarını** her lahza biraz daha saran bağlarını koparmak için çabalamak, didinmek, mücadele etmek lazımdı (1920, s. 187). Felaketi didiklemek, ısırarak, onun örümcek ağı gibi insanın **örgenlerini**⁴⁷ saran, her an biraz daha kavrayan bağlarını koparmak için çabalamak, didinmek, savaşmak gerekti (1984, s. 104).

Ölünün yüzü, her diri için en büyük ibretle okunacak bir akıbet sahifesidir. Fakat biz hayat denen rüyanın kahramanları, bu uyananı **teşrih** neşterinden diğer suretle tetkik edemeyiz (1920, s. 307). Ölünün yüzü, her diri için en büyük ibretle okunacak bir son eriş sayfasıdır. Hepimizin sonunu gösteren bir sayfada! Fakat biz yaşantı denen düşün kahramanları, bu oluşu, **anatomi**⁴⁸ neşterinden başka bir suretle inceleyemeyiz (1984, s. 198).

Tıp terimleri dışında farklı Fransızca kökenli alıntı kelimeler de tercih edilmiştir:

Yunan **esatirine** vukufların, yalnız bu ilahenin isminden ibaret olan birtakımları da perestişe layık buldukları her kadına karşı suistimalden çekinmedikleri Venüs vasfını kullanıyorlar (1920, s. 57). Yunan **mitolojisinde**⁴⁹ bilgileri yalnız bu tanrıçanın adından ileri geçmeyen birtakımları da tapınmaya değer buldukları her kadına karşı yerli yersiz kullanmaktan çekinmedikleri (Venüs) sözcüğünü kullanıyorlar (1984, s. 20).

İrfanınızı bu yolda tezyide uğraşınız (1920, s. 150). **Kültürünüzü**⁵⁰ bu yolda artırmaya uğraşınız (1984, s. 79).

2.2.1.2.1.6. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Sırpça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 2 adet Arapça kökenli alıntı kelime Sırpça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır.

Öyle bir cennet ki sermedî saadetlerin, güzelliklerin, ihtişamların ortasına kurulmuş som yakuttan tıraşide bir muhabbet tahtının üzerinde sen **melik**, ben **melike** ikimiz yan yana oturuyoruz (1920, s. 153). Öyle bir cennet ki sonsuz ve sonrasız mutlulukların, güzelliklerin, eşsiz ihtişamı ortasına

⁴⁶ TDK (2011), “**Türkçe Sözlük**”, s. 694

⁴⁷ a.g.e., s. 1810

⁴⁸ a.g.e., s. 122

⁴⁹ a.g.e., s. 1691

⁵⁰ a.g.e., s. 1558

kurulmuş som yakuttan yontulmuş bir sevgi tahtının üzerinde sen **kral**, ben **kraliçe**; ikimiz yan yana oturuyoruz (1984, s. 81).

Yukarıdaki örnekte Arapça kökenli alıntı kelime olan “melik” ve “melike” kelimeleri yerine Sırpça kökenli alıntı kelime olan “kral” ve “kraliçe” kullanılmıştır. “Kral⁵¹” ve “kraliçe⁵²” kelimeleri, “melik⁵³” ve “melike⁵⁴” kelimelerinin sözlükteki anlamları incelendiğinde yakın anlamli olduğu görülmektedir.

Metnin *dil içi çevirisinde* kimi yerlerde Arapça kökenli alıntı kelime yerine Türkçe kelime tercih edilmemesinin nedeni aslında tam bir Türkçeleşmek değil de anlaşılabilirliği sağlamak olduğu fark edilmektedir. Bazı yabancı kökenli alıntı kelimeler, Türkçe kelime ile karşılanırken bazı yerlerde ise Türkçe olmayan fakat halk arasında yaygın bir şekilde kullanılan kelimeler ile karşılanmıştır.

2.2.1.2.1.7. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Rumca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 4 adet Arapça kökenli alıntı kelime Rumca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Seçilen örnekler şu şekildedir:

En evvel zihnime bu “ıffet-penahım” elkabı çatıyor. Bu hakikat midir, **istihza** mı, saffet mi? (1920, s. 121). En önce zihnime bu “ıffet-penahım” sözcüğü çatıyor. Bu, bir gerçek midir? **Alay**⁵⁵ mı, saflık mı? (1984, s. 60).

Münasebetsizliğin, deliliğin de bir **haddi** vardır. Bu seninki her şeyden taşkın (1920, s. 169). Münasebetsizliğin, deliliğin de bir **sınırı**⁵⁶ vardır. Bu seninki her şeyden taşkın (1984, s. 91).

Şu elindeki mektuba edecek **esash** bir itirazın varsa söyle. Habbeyi kubbe yapmamak şartıyla (1920, s. 123). Şu elindeki mektuba karşı **temelli**⁵⁷ bir itirazın varsa söyle. Habbeyi kubbe yapmamak şartıyla (1984, s. 62).

Hayat **mersasında** sevda pusulasıyla dolaşmak, selamet temin etmez. Kays ile Leyla’dan beri hep belalar bu pusulanın hatalı olmasından ileri gelmiştir (1920, s. 265). Hayat **limanında**⁵⁸, sevda pusulasıyla dolaşmak, kurtuluş yolunu sağlamaz. Kays ile Leyla’dan beri hep bu belâlar, bu pusulanın yanlış, bozuk olmasından ileri gelmiştir (1984, s. 165).

⁵¹ “Kral (TS. s. 1510): En yüksek devlet otoritesini, bütün devlet başkanlığı yetkilerini kalıtım veya soylularca seçilme yoluyla elinde bulunduran kimse, 2. Herhangi bir alanda başkalarında üstün, başarılı olan kimse, 3. Çok başarılı ve zengin iş adamı, 4. Üstün, çok iyi.”

⁵² “Kraliçe (TS. s. 1510): Kral karısı veya krallığı yöneten kadın, 2. Kendi cinsleri arasında herhangi bir bakımdan üstünlüğü olan kadın, 3. İngiliz sterlini.”

⁵³ “Melik (TS s. 1648): padişah, hükümdar, hakan.”

⁵⁴ “Melike (TS s. 1648): kadın hükümdar, padişah karısı”

⁵⁵ TDK (2011), “**Türkçe Sözlük**”, s. 84

⁵⁶ a.g.e., s. 2096

⁵⁷ a.g.e., s. 2316

⁵⁸ a.g.e., s. 1586

2.2.1.2.1.8. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin İtalyanca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 2 adet Arapça kökenli alıntı kelime İtalyanca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

Allah vukuunu göstermesin, bu izdivaçtan sonra seilmeyen bir adama karşı daima sahte bir muhabbet **nikabıyla** görünmek, ilanihaye bir riya hayatı yaşamak ne müthiş olacaktı (1920, s. 264). Tanrı göstermesin. Bu evlenmeden sonra seilmeyen bir adama karşı ömür boyunca düzmece bir sevgi **peçesiyle**⁵⁹ görünmek, sonsuz bir ikiyüzlülük hayatı yaşamak ne korkunç olacaktı (1984, s. 164).

Fakat hiçbir vakitte hayat-ı hakikiyye sahnelerdeki temsillerden **istinsah** olunamaz (1920, s. 212). Fakat hiçbir vakitte gerçek hayat sahnelerdeki temsillerden **kopya** edilemez (1984, s. 124).

2.2.1.2.1.9. Arapça Kökenli Alıntı Kelimenin Soğdca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

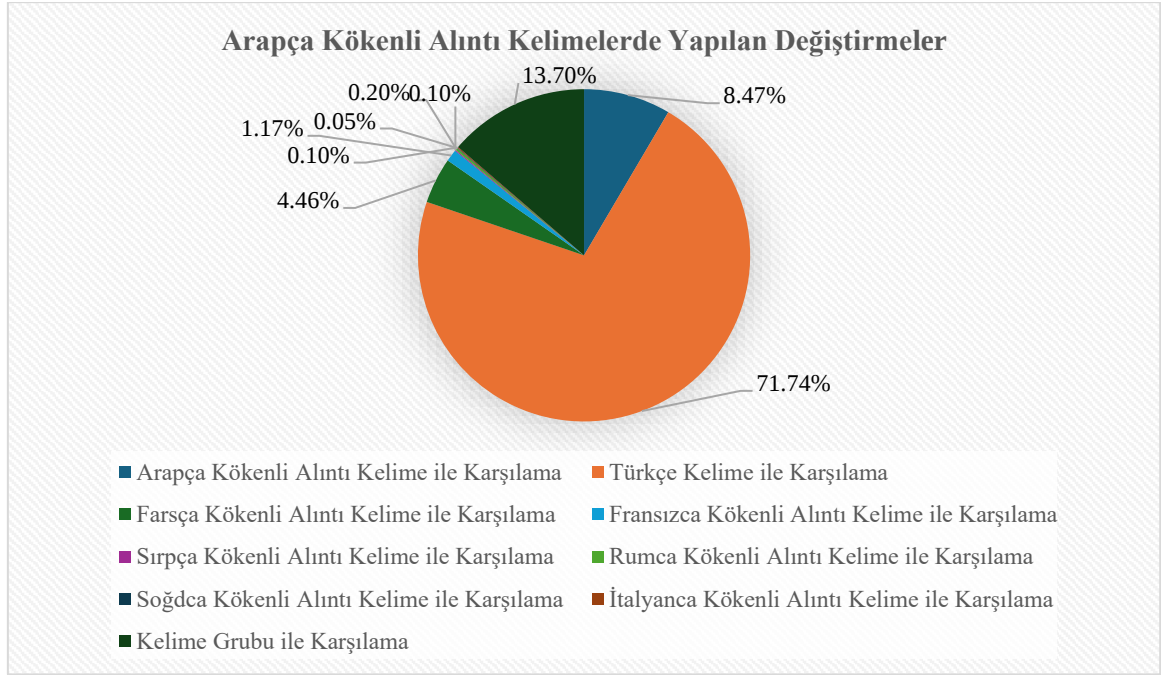
Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1 adet Arapça kökenli alıntı kelime Soğdca kökenli alıntı bir kelime ile karşılanmıştır

Ah büyükbabacığım, vah annelerim...Sizi ebedî tahassür ateşine yakarak bu dünya cehenneminden kurtuluyorum. Lakin insan bir can için bu iki cihanda Halik'tan mahluka kadar ne bitmez tükenmez şükrüzarlık ve minnettarlıklara **mahkûm** (1920, s. 276). Ah büyükbabacığım, vah annelerim...Sizi sonsuz özlem ateşine yakarak bu dünya cehenneminden kurtuluyorum. Lakin insan bir can için bu iki cihanda Yaradan'dan yaratığa kadar ne bitmez tükenmez teşekkürlere, minnetlere **borçlu**⁶⁰ (1984, s.174).

⁵⁹ a.g.e., s. 1905

⁶⁰<https://sozluk.gov.tr/>

Grafik 1: Arapça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişikliklerin Oranı

2.2.1.2.2. Farsça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişiklikler

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken 174 adet Farsça kökenli alıntı kelime değişikliği yapılmıştır. Değişiklik yapılırken Farsça kökenli alıntı kelimelerin karşılandığı kelimeler kökenlerine göre sınıflandırılmıştır. Farsça kökenli alıntı kelimenin kelime grubu ile karşılandığı örnekler de mevcuttur. Bu örnekler “Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Kelime Grubu ile Karşılanması” başlığında sunulmuştur.

2.2.1.2.2.1. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 114 adet Farsça kökenli alıntı kelime Türkçe kelime ile karşılanmıştır.

Mescitlerin avlularını mahalle çocuklarının şen oyun **avazları** çınlatıyor (1920, s. 41). Mescit avlularını, mahalle çocuklarının şen oyun **çığlıkları** çınlatıyor (1984, s. 11).

Farsça kökenli alıntı kelime olan “avaz”, Türkçe “çığlık” kelimesi ile değiştirilmiştir. Türkçe “çığlık” kelimesi metinde farklı yerlerde farklı yabancı kökenli alıntı kelimeleri ifade etmek için de kullanılmıştır:

Gelinlerinin bu **feryatları** karşısında iki ihtiyarın merak ve kederleri arttı (1920, s. 253). Gelinlerinin bu **çığlıkları** karşısında iki ihtiyarın merakları ve üzüntüleri arttı (1984, s. 156).

İçeriden kopan kanlı ah ve **figanla** viran konağın temelleri sarsıldı (1920, s. 307). İçeriden kopan kanlı ahlar ve **çığlıklarla** viran konağın temelleri sarsıldı (1984, s. 198).

Farsça kökenli “feryat” ve “figan” kelimeleri Türkçe “çığlık” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Uzun bir **sayhayla** büyükbabasının ayakları önüne atıldı (1984, s. 262). Uzun bir **çığlıkla** büyükbabasının ayakları önüne atıldı (1984, s. 162).

Bu **vaveyla** üzerine Ragıp Şeyda Bey yetişti (1920, s. 284). Bu **çığlık** üzerine Ragıp Şeyda Bey yetişti (1984, s. 180).

“Sayha” ve “vaveyla” kelimeleri ise Arapça kökenli kelimelerdir. Bu kelimeler “çığlık” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Son Arzu romanında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın tek bir kelimeye bağlı kalmayıp aynı durumu anlatan kelimeler için aynı kelimeyi kullanmayı değil eş ya da yakın anlama gelecek ve söyleyişi daha etkili kılacak kelimeleri tercih ettiği görülmüştür. Buna rağmen romanın *dil içi çevirisi* incelendiğinde yazarın benzer durumları anlatmak için kullandığı farklı kelimeleri dil içi çevirmen bir kelime ile eşleyip değiştirmiştir:

Avaz (1920, s. 41)

Feryat (1920, s. 253)

Figan (1920, s. 307)

Sayha (1920, s. 262)

Vaveyla (1920, s. 284)

çığlık (1984, s. 11, 156, 198, 162, 180)

Nuruyezdan’ın **arzus** büyükbabaya ve valide hanımlara da anlatılır. Kızlarının bu gizli ve mühim vasiyetinin ne olduğunu merak etmekle beraber hepsi dışarıya çıkarlar (1920, s. 289). Nuriyezan’ın **isteği** büyükbabaya, valide hanımlara da anlatılır. Kızlarının bu gizli ve mühim vasiyetinin ne olduğunu merak etmekle beraber hepsi dışarıya çıkarlar (1984, s. 183).

Farsça kökenli alıntı kelime olan “arzu” Türkçe “istek” kelimesi ile değiştirilmiştir. Fakat romanın adı olan “Son Arzu” ifadesine müdahale edilmemiştir.

Ben seni bir ay daha göremezsem ölürüm. Mektuplaşmamız güçleşirse yine hayatım tehlikede kalır. Meseleyi ona göre fasla bir **çare** bul (1920, s. 210). Ben seni bir ay daha göremezsem ölürüm. Mektuplaşmamız güçleşirse yine hayatım tehlikede kalır. Meseleyi ona göre çözmeye bir **yol** bul (1984, s. 122).

Farsça kökenli alıntı kelime olan “çare” Türkçe “yol” kelimesi ile değiştirilmiştir. Metindeki “çare” kelimesi değiştirilirken bir yerde korunmuş değiştirilmemiştir. Bu örnek metinde karşılaşılan *dil içi çeviri* ile ilgili düzensizliklerden biridir.

Bu ikinci derdine bir **çare** bulmak için Nurıyezzan deruni türlü türlü keşmekeşler içinde düşünüyor, her nevi imkân ve ihtimalata zihin şevkiyle bitap düşüyordu (1920, s. 264). Bu ikinci derdine bir **çare** bulmak için Nuriyezzan, türlü iç çekişmeleri içinde düşünüyor... her türlü olanaklar, olasılıklar için derinden derine zihin yürüterek bitkin düşüyordu (1984, s. 164).

Metinden seçilen Farsça kökenli alıntı kelimenin Türkçe kelime ile karşılandığı diğer örnekler:

Susar, dinlenir. Ve son istirahatının en müessir **niyazkârlığıyla** gözlerini hazin, sakit bir müddet zevcine diker. Şeyda Bey, bu dakikadan dakikaya ölüm gölgesi yayılan vedalı **çehreye** bütün rahm ü rikkatıyla bakar (1920, s. 292). Susar, dinlenir ve son dileğinin en dokunaklı **yalvarışıyla** gözlerini üzgün, suskun bir süre kocasına diker. Şeyda Bey, bu dakikadan dakikaya ölüm gölgesi yayılan **yüze** bütün acıyan ve seven gönlüyle bakar (1984, s. 186).

Elimdeki kâmiş parçası hissiyatımı tasvire kadir bir fırça, bu yek renk mürekkep **deruni** alevlerimi telvine müsait bir boya olamıyor (1920, s. 117). Elimdeki şu kalemcik, duygularımı tasvire yetecek bir fırça, bu tek renkli mürekkep de **içimdeki** alevleri renklendirmeye elverişli bir boya olamıyor (1984, s. 58).

Öyle bir cennet ki sermedi saadetlerin, güzelliklerin, ihtişamların ortasına kurulmuş som yakuttan **tıraşide** bir muhabbet tahtının üzerinde sen melik, ben melike ikimiz yan yana oturuyoruz (1920, s. 153). Öyle bir cennet ki sonsuz ve sonrasız mutlulukların, güzelliklerin, eşsiz ihtişamı ortasına kurulmuş som yakuttan **yontulmuş** bir sevgi tahtının üzerinde sen kral, ben kraliçe; ikimiz yan yana oturuyoruz (1984, s. 81).

2.2.1.2.2.2. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime Grupları ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 24 adet Farsça kökenli alıntı kelime, kelime grupları ile karşılanmıştır. Kelime grupları Türkçe söz dizimine uygun olmasına rağmen kelime grubunun unsurları Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşmaktadır.

Daha o kaybolmadan önünde küçücük **camekânıyla** seyyar bonmarşe zuhur eder (1920, s. 46). Daha o kaybolmadan, önünde küçük **camlı kutusuyla** gezginci (bonmarşe) sökün eder (1984, s. 14).

Aşk ile **sermest** kalbinin saçtığı, pürşerare, çılgın cümlelerin, ateşli teminatın beynimi saran volkanları içinde bütün bütün tutuşuyorum (1920, s. 198). Aşk ile **kendinden geçmiş** kalbinin saçtığı, kıvılcımlı, çılgın cümlelerin, ateşli inançların beynimi saran yanardağları içinde bütün bütün tutuşuyorum (1984, s. 113).

Bu **feryatnamenin** irsali tarihinden yirmi dört saat geçmeden karşılığını gönderdi (1920, s. 248). Bu **acılarla dolu mektubun** gönderilmesinden yirmi dört saat geçmeden karşılığını gönderdi (1984, s. 152).

Böyle **serzenişli**, feci sözlere lüzum yok. Ben senin hayatını almayı değil, saadetini istiyorum (1920, s. 265). Böyle **başakakmalı**, acıklı sözlerin yeri yok. Ben senin hayatını almayı değil; mutlu olmanı istiyorum.

Birkaç defa namlu soğuk soğuk billur tenine dokundu. **Serapa** zangır zangır titredi. Son bir gayretle silahı kaldırdı (1920, s. 283). Birkaç kez namlu soğuk soğuk billûr tenine dokundu. **Baştan ayağa** zangır zangır titredi (1984, s. 179).

2.2.1.2.2.3. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 18 adet Farsça kökenli alıntı kelime, Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Tespit edilen örnekler incelendiğinde Farsça kökenli alıntı kelimenin yerine getirilen Arapça kökenli alıntı kelimelerin halkın diline yerleşmiş, günlük konuşma dilinde sıklıkla tercih edilen kelimeler olduğu görülmüştür.

Ben onu nur gibi **pak** bir muhabbetle seviyorum. Onun da benim hakkımdaki nezahet-i aşkından eminim (1920, s. 124). Ben onu nur gibi **tertemiz** bir gönülle seviyorum. Onun da beni lekesiz bir aşkla sevdiğine inanıyorum (1984, s. 63).

Bu, bu kadar **sade** başlar. İktiza edince bunun içinden yine böyle sadelik ve suhuletle çıkmayı bilmelidir (1920, s. 221). Bu, bu kadar **basit** başlar. Gerekince bunun içinden yine böyle sadelik ve kolaylıkla çıkmayı bilmelidir (1984, s. 131).

Ziba Hanım'ın bu derece suizan ve nefretini celbetmiş olmak **biçare** Nuruyezdan'a pek ağır ve tahammülfersa geliyordu (1920, s. 223). Ziba Hanım'ın kötü sanısını ve tiksintisini üzerine çekmiş olmak! Bu **zavallı** Nuriyezdand'a pek ağır geliyordu. Buna katlanamıyordu (1984, s. 132).

Feyzullah Efendi'nin **bedbaht** torunu günden güne zaafı artarak tehlikeye yaklaşan bir hasta hâlini aldı (1920, s. 224). Feyzullah Efendi'nin **talihsiz** torunu, günden güne zayıflıyordu. Bu durum gittikçe artarak tehlikeye yaklaşan bir hastalık halini aldı (1984, s. 133).

Zevciyet rabıtamız sana bu kadar ağır mı geliyor Yezdan? Böyle **beyhude** sözlerle kendini yorma. Ciğerlerini zorlama (1920, s. 290). Evlilik bağımız, sana bu kadar ağır mı geliyor? Yezdan? Böyle **boş** sözlerle kendini yorma. Ciğerlerini zorlama (1984, s. 184).

2.2.1.2.2.4. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Bir Başka Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 16 adet Farsça kökenli alıntı kelime bir başka Farsça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Dil içi çevirmenin Farsça kökenli alıntı kelimeyi Türkçe kelime ile karşılamak yerine bir başka Farsça kökenli alıntı kelime ile karşılaması *dil içi çeviri* anlayışı bakımından dikkat çekicidir.

Kimi melek kimi huri kimi **feriştah** kimi semavi tabirlere birer ah ilavesiyle yanıp yakılıyorlardı (1920, s. 57). Kimi melek, kimi huri, kimi **peri** gibi kimi göksel sözcüklere birer ah ekleyerek yanıp yakılıyorlardı (1984, s. 20).

Zişan bilmem kaçınıcı defa olarak kendine ilanıaşk eden bir gencin sevdasını yine zünup defterinin hasılat **hanesine** kaydetmiş (1920, s. 246). Zişan bilmem kaçınıcı kez kendine gönül veren bir gencin sevdasını yine günahlar defterinin gelirler **sütununa** geçirmiş (1984, s. 151).

Şu kara satırlar ömrümün en acıklı bir **sergüzeşti**, en müşkül ve en vicdansuz bir itirafnamesidir (1920, s. 248). Şu kara satırlar ömrümün en acıklı bir **serüveni**; en güç ve en vicdan yakıcı bir itirafıdır (1984, s. 153).

Atiye Hanım, yedi **sekbanlara** adadığı üç İhlas bir Fatiha'yı okuyor okuyor bir türlü hesabını bulamıyordu (1920, s. 257). Atiye Hanım, yedi **Seymenler'e** adadığı üç İhlas bir Fatiha'yı okuyor okuyor; bir türlü hesabını bulamıyordu (1984, s. 159).

Aşağı tabakayla beynlerindeki fark, atılan şeylerin **nevleriyle** anlaşılırdı (1920, s. 112). Aşağı tabaka ile aralarındaki fark, atılan şeylerin **çeşitleriyle** anlaşılırdı (1984, s. 55).

O, muhitinin mâkesi, bir **ayinedir** (1920, s. 79). O çevresini yansıtan bir **aynadır** (1984, s. 34).

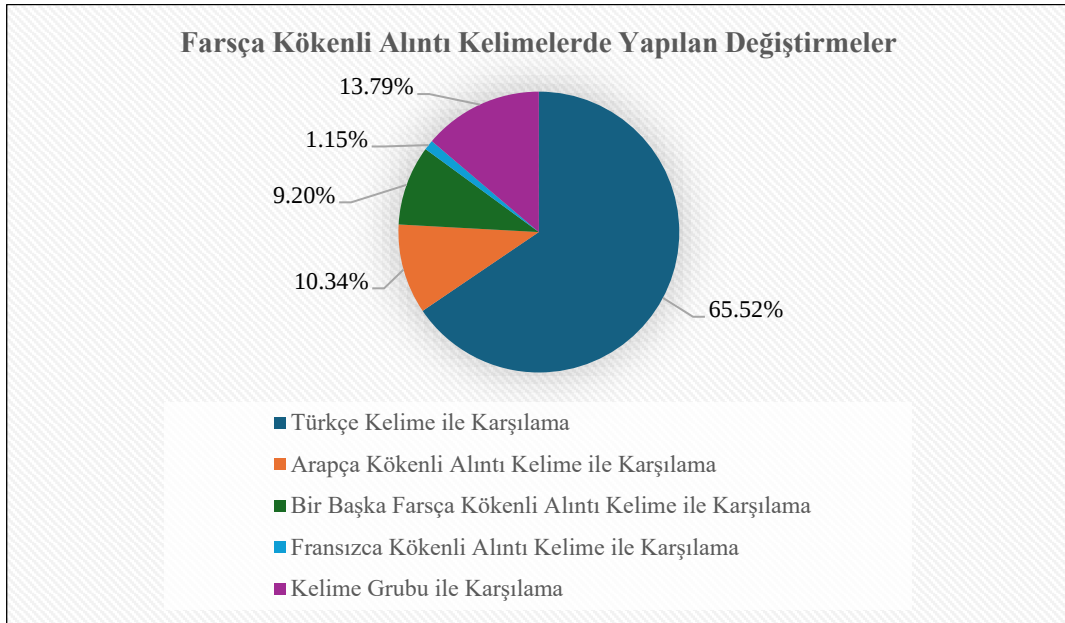
2.2.1.2.2.5. Farsça Kökenli Alıntı Kelimenin Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 2 adet Farsça kökenli alıntı kelime Fransızca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır.

Kalp ıstırabının verdiği sabırsızlık ve titizlikle her bir saniye güya bir zaman **hurdebininin** altında aslının yirmi misli büyüyor, uzuyor, kabarıyor gibi gelir (1920, s. 194). Yürek sıkıntısının verdiği sabırsızlık ve titizlikle her bir saniye sanki bir zaman **mikroskobunun**⁶¹ altında yirmi kat büyüyor, uzuyor, kabarıyor gibi gelir (1984, s. 110).

Ta dipte, çitlembik ağacının kuytuluguna sokulmuş, koca sarıklı, çarpık, iri bir **üstüvani** taşın altında yatan Şaban Veli, mahallece meşhurdur (1920, s. 241). Ta dipte çitlembik ağacının kuytuluguna sokulmuş, koca sarıklı, çarpık, iri bir **silindir**⁶² taşın altında yatan Şaban Veli, mahallece ünlüdür (1984, s. 147).

Grafik 2: Farsça Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişikliklerin Oranı

⁶¹ TDK (2011), “**Türkçe Sözlük**”, s. 1681

⁶² a.g.e., s. 2111

2.2.1.2.3. Türkçe Kelimelerde Yapılan Değişiklikler

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken 108 adet Türkçe kelime değişikliği yapılmıştır. Değişiklik yapılırken kullanılan kelimeler kökenlerine göre sınıflandırılmıştır.

2.2.1.2.3.1. Türkçe Kelimenin Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 5 adet Türkçe kelime, Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır.

Lakin beyefendi, böyle bir münakaşanın şimdi hiç **sırası** değil (1920, s. 302). Gel gelelim Beyefendi, böyle tartışmanın şimdi hiç **zamanı** değil (1984, s. 194).

Bu örnekte Türkçe kelime olan “sıra” , Arapça kökenli alıntı kelime olan “zaman” ile karşılanmıştır. Fakat metnin *dil içi çevirisi* incelendiğinde “zaman” kelimesine başka yerlerde müdahale edildiği ve Türkçe kelimeler ile karşılanıldığı tespit edilmiştir:

Çünkü muhabbetinin pek ateşli **zamanlarında** Rıdvan Sabih’in de sarı saçları aya karşı iltima ederek bu ağacın dallarından tırmandığını tahattur etti (1920, s. 270). Çünkü sevgisinin pek ateşli **çağlarında** Rıdvan Sabih’in de sarı saçları böyle parıldardı. Bu ağacın dallarından tırmandığını hatırladı (1984, s. 169).

Kız, en küçük **zamanından** beri her sabah büyükbabasına mukannen olan buse borcunu bilir ve pek hoş bir eda ile tediye ederdi (1920, s. 90). Kız, en küçük **yaştan** beri her sabah büyükbabasına bir öpücük borçlu olduğunu bilir ve pek hoş bir incelikle öderdi (1984, s. 40).

Arapça kökenli alıntı kelime olan “zaman” bu örneklerde olduğu gibi Türkçe kelimeler ile karşılanmasına rağmen kimi yerlerde de korunmuştur:

Allah enfasınızı namahdut etsin. Daha çok **zaman** muammer olunuz (1920, s. 278). Tanrı, nefeslerinizi sayısız etsin...Daha çok **zaman** yaşayınız (1984, s. 175).

Metinde *dil içi çeviriyi* yapan kişinin bazı yerlerde Türkçe kelimeleri Arapça kökenli alıntı kelime olan “zaman” kelimesi ile karşılanması bazı yerlerde “zaman” kelimesini Türkçe kelimeler ile karşılanması bazı yerlerde ise koruması kelimenin kullanımında bir düzensizlik olduğunu göstermektedir⁶³.

⁶³ Arapça kökenli alıntı kelime olan “**vakit**” kelimesi bir başka Arapça kökenli alıntı kelime olan “**zaman**” kelimesi ile karşılanmıştır: Aradan bu kadar **vakit** geçti (1920,s. 298). Aradan bu kadar **zaman** geçti (1984,s.191). Bir başka örnekte ise “vakit” kelimesi korunmuştur: Saat dokuza geliyor. Böyle bilüzum sözlerle geçirecek bir dakika **vaktimiz** yok (1920, s. 298) Saat on beşe geliyor... Böyle gereksiz sözlerle geçirecek bir dakika **vaktimiz** yok (1984, s. 190).

2.2.1.2.3.2. Türkçe Kelimenin Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 2 adet Türkçe kelime, Farsça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır.

Haydi. Haydi. Ben öyle **lakırdı** çok dinledim (1920, s.158). Haydi...haydi...Ben öyle **lafları** çok dinledim (1984, s. 85).

Hiçbir memleketin nisvana beyan-ı iştiaak âdet faturasında **görülmeyen** perestiş tarzları, sokaklarda beledi bir anane şeklinde fiilen cari (1920, s. 53). Hiçbir memleketin, kadınlara özlem bildirisinin görenek faturasında **rastlanmayan** beğenme, tapınma gösterileri; sokaklarda bu şehre özgü bir gelenek olarak sürüp gitmekte (1984, s. 18).

2.2.1.2.3.3. Türkçe Kelimenin Bir Başka Türkçe Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 100 adet Türkçe kelime bir başka Türkçe kelime ile karşılanmıştır. Seçilen örnekler şu şekildedir:

Lakin üzüntülü **sözlerle** kendinizi yormayacağınızı siz de bize vadetmelisiniz (1920, s. 188). Üzüntülü **konuşmalarla** kendinizi yormayacağınıza siz de bize söz vermelisiniz (1984, s. 183).

Kızım, sizi **büyüten** velilerinizin sizin üstünüzde hakları vardır (1920, s. 234). Kızım, sizi **yetiştiren** büyüklerinizin sizin üstünüzde hakları vardır (1984, s. 141).

Karşı karşıya **kaldığımız** şu elemli dakikalar hayatın pek müstesna bir anıdır (1920, s. 303). Karşı karşıya **yaşadığımız** şu acıklı dakikalar, hayatın pek rastlanmaz bir anıdır (1984, s. 195).

Çözük, perişan saçlarıyla beraber gecenin zalamına **dağılmış** zihnini toplamak için başını iki eli arasında sıkı, sıkı (1920, s. 77). Çözük ve dağınık saçlarıyla birlikte gecenin karanlığına **saçılmış** zihnini toplamak için başını iki eli arasında sıkı, sıkı (1984, s. 32).

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken Türkçe kelimenin bir başka Türkçe kelime ile karşılandığı durumlarda değiştirilen kelime yerine getirilen Türkçe kelimenin eş veya yakın anlamlı kelimelerden seçildiği görülmüştür. Fakat değiştirilen kelimenin eş bir kelime yerine çeviriyi yapan kişinin kendi dünyasından seçtiği, cümleye farklı bir anlam katan örnekler de tespit edilmiştir:

Aşk ile fezanın sonu bu kadar diyorlar. **Gönüllerde** ikiz yıldızlar doğarmış (1920, s. 81). Aşk ile uzayın sonu yoktur, derler. **Göklerde** ikiz yıldızlar doğarmış (1984, s. 34).

Dil içi çeviriyi yapan kişi bu örneklerden de anlaşılacağı üzere metindeki asıl kelimeyi korumak ya da eş anlamlısını kullanmak yerine kendi duygu dünyasından seçtiği kelimeler ile asıl kelimeyi karşılamıştır.

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken çoğu yerde “gönül” kelimesine müdahale edilmemiş, korunmuştur⁶⁴. Bir başka örnekte ise Arapça kökenli “kalp” sözcüğü Türkçe “gönül” kelimesi ile karşılanmıştır⁶⁵. Çevirmenin gönül kelimesini koruması, kalp kelimesini ise Türkçeleştirip gönül kelimesi ile karşılamasına rağmen bir örnekte “gönül” kelimesini korumamış ve kendi dünyasından seçtiği bir kelime ile karşılamıştır.

Metnin *dil içi çevirisi* yapılırken Türkçe kelimenin bir başka Türkçe kelime ile karşılandığı örnekler şu şekildedir:

Eve gelince **kendini** kimseye göstermemek için yine odasına kapandı (1920, s. 236). Eve gelince **üzüntülerini** kimseye göstermemek için yine odasına kapandı (1984, s. 143).

Bilmezsiniz bu ne arsızlık yapmış. O **çok** fena bir oğlan (1920, s. 192). Bilmezsiniz bu ne arsızlık yapmış. O **çocuk** fena bir oğlan (1984, s. 108).

Ayaklarından lastiklerini çıkardıktan sonra nihayet çifte merdivenin önüne doğru uzatılmış enli kalasların **önünden** yürüdüler (1920, s. 228). Ayaklarından lastiklerini çıkardıktan sonra, nihayetindeki çifte merdivenin önüne doğru uzatılmış enli kalasların **üzerinden** yürüdüler (1984, s. 136).

2.2.1.2.3.4. Türkçe Kelimenin Rumca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

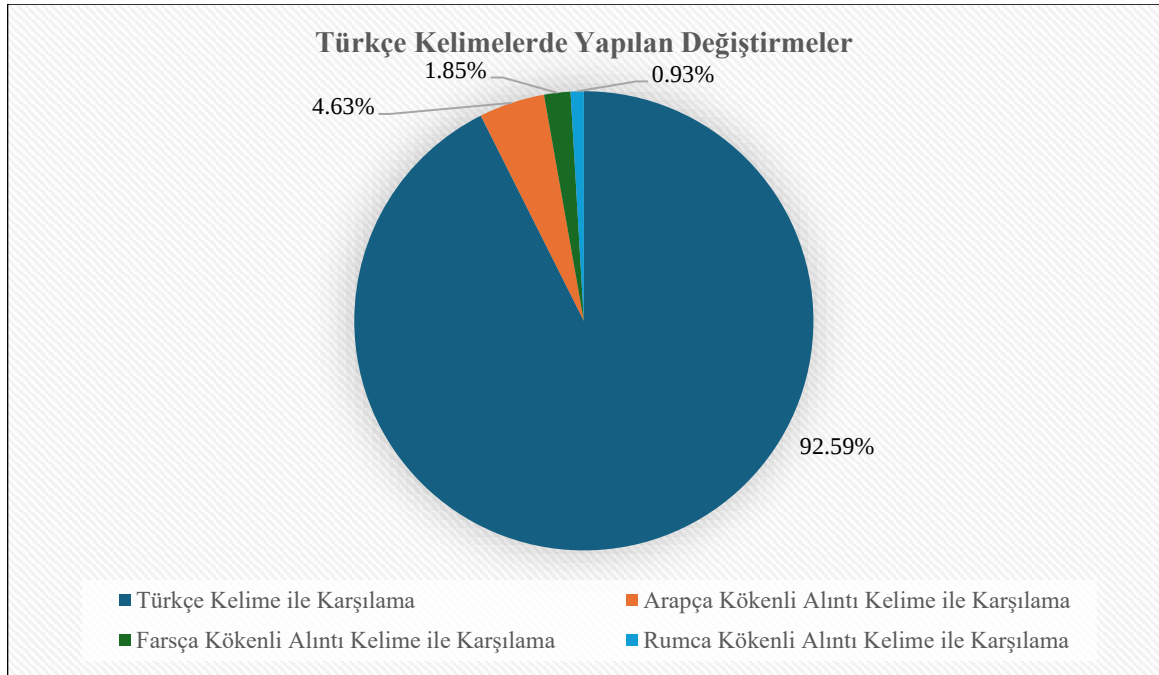
Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1 adet Türkçe kelime, Rumca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır.

Biraz muhakemeye girişince böyle itikatların butlanı, hiçliği, **boşluğu** sabit oluyor (1920,s.180). Biraz derince kurcalayınca bu çeşit inançların boşluğu, hiçliği, **temelsizliği** ortaya çıkıyor (1984,s. 100).

⁶⁴ Nurıyezzan’ın kabahati -hayır, daha salim bir ifadeyle felaketi- kendi **gönlüne** tekabül edecek saffet, samimiyet ve ulviyette bir kalbe tesadüf edememiş olmasındadır (1920, s. 302). Nuriyezzan’ın suçu... Hayır, daha yerinde bir anlatışla felâketi şunlardır: Kendi **gönlüne** eş olacak saflıkta, içtenlikte, yücelikte bir kalbe rastlamamış olması (1984, s. 194).

⁶⁵ Fakat şimdi mehtabın ruhlara serpdiği hazin nurların şairiyetiyle iki **kalp** yan yana istiğraklar geçirirken birdenbire taşan bu elim yaşların manaları ne olabilirdi (1920, s. 270). Fakat şimdi ayın ruhlara serpdiği bu içli nurların şiiire benzer tatlılığı ile iki **gönül** yan yana dalıp giderken birdenbire taşan bu acıklı yaşların anlamları ne olabilirdi (1984,s. 169).

Grafik 3: Türkçe Kelimelerde Yapılan Değişikliklerin Oranı

2.2.1.2.4. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişiklikler⁶⁶

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 10 adet Fransızca kökenli alıntı kelimede değişiklik yapılmıştır. Değişiklik yapılırken Fransızca kökenli alıntı kelimelerin karşılandığı kelimeler kökenlerine göre sınıflandırılmıştır. Fransızca kökenli alıntı kelimeler; Arapça, Farsça, Rumca, Bir başka Fransızca kökenli alıntı kelimeler, Türkçe kelime ve kelime grupları ile karşılanmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerini oluşturduğu dönemde Batı'nın etkisiyle birlikte sosyal, siyasi, ticari ve eğitim alanlarında yaşanan gelişmelerle birlikte yabancı dillerin ve özellikle Fransızca kelimelerin kullanım oranı gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştır. Gürpınar'ın eserlerinde de Fransızca kökenli alıntı kelimelerin kullanımı dikkat çekici orandadır⁶⁷.

⁶⁶ Fransızca kökenli alıntı kelimelerin köken bilgisi Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük (2010) ve Şemseddin Sami'nin Resimli Kâmûs-ı Fransevî (2018)'den kontrolleri sağlanmıştır.

⁶⁷ Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerindeki Fransızca kelimelerin kullanımına dair çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların başında Kemal Özmen'in doktora tezi konuyla ilgili ayrıntılı bilgileri içermektedir. bk. : Özmen, Kemal (1978), *Univers Français dans l'oeuvre de Hüseyin Rahmi Gürpınar*", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2.2.1.2.4.1. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Arapça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1 adet Fransızca kökenli alıntı kelime Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Bu değiştirme sadece **filozof** kelimesinde yapılmıştır.

İrfanınızı bu yolda tezyide uğraşınız. Dünya erkek **filozof**⁶⁸ dolu, kadından hâkim olmaz, kadın zevce olur, ana olur. Siz olacağınız şeyi bilmiyorsunuz (1920, s. 150). Kültürünüzü bu yolda artırmaya uğraşınız. Dünya erkek **feylesof** dolu...Kadından feylesof olmaz. Kadın, bir erkeğe eş olur. Ana olur. Siz olacağınız şeyi bilmiyorsunuz (1984, s. 79).

2.2.1.2.4.2. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Farsça Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1 adet Fransızca kökenli alıntı kelime Farsça kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Bu değiştirme sadece “revolver” kelimesinde yapılmıştır.

En müthişi **revolversiz**⁶⁹, kamasız, zehirsiz, yalnız sevgililerinin bıkdılarıyla ölen biçarelerin hâlidir (1920, s. 247). En korkuncu, **tabancasız**, kamasız, ağışız; yalnız, sevgililerinin aldırışsızlığıyla ölen zavallıların halidir (1984, s. 152).

2.2.1.2.4.3. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kökenli Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 3 adet Fransızca kökenli alıntı kelime, Türkçe kelime ile karşılanmıştır. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

Bu seri **kumanda**⁷⁰ üzerine nameler hemen birer tarafa sokularak yok edildi (1920, s. 141). Bu çarçabuk verilen **komut** üzerine nameler birer yana sokularak yok edildi (1984, s. 73).

Aşk ile sermest kalbinin saçtığı, pürşerare, çılgın cümlelerin, ateşli teminatın beynimi saran **volkanları**⁷¹ içinde bütün bütün tutuşuyorum (1920, s. 198). Aşk ile kendinden geçmiş kalbimin saçtığı kıvılcımlı, çılgın cümlelerin, ateşli inançların beynimi saran **yanardağları** içinde bütün bütün tutuşuyorum (1984, s. 113).

Validemin pek sıkı bir **kontrolü**⁷² altında yaşıyorum (1920, s. 213). Annemin pek sık bir **denetimi** altında yaşıyorum (1984, s. 124).

⁶⁸ TDK (2011), “**Türkçe Sözlük**”, s. 877

⁶⁹ a.g.e., s. 1978

⁷⁰ a.g.e., s. 1523

⁷¹ a.g.e., s. 2489

⁷² a.g.e., s. 1475

2.2.1.2.4.4. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime Grupları ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 3 adet Fransızca kökenli alıntı kelime, kelime grubu ile karşılanmıştır.

Ev dolu. Fakat boş da olsa hapishane **parloir**'i⁷³ gibi benim mevkim yine bu kafesin arkası (1920, s. 163). Ev dolu...Boş da olsa, hapishane **konuşma odası** gibi benim yerim yine bu kafesin arkası (1984, s. 88).

Bu örnekte Fransızca kökenli alıntı kelime olan “parloir”, kelime grubu ile karşılanmıştır. Parloir : “*mekâtib vesâir bazı devâirde hariçten gelen adamları kabule mahsus teneffüşhâne, mûhâkeme odası*” olarak tanımlanmaktadır (Sami, 2018: 375). *Dil içi çeviride* ise tam karşılığı verilemeyeceği düşünölüp kelimenin sözlükteki açıklamasından faydalanılarak “konuşma odası” kelime grubu ile karşılanmıştır.

Metindeki diğer örnekler şöyledir:

Of, anam **kardiyak**, inatçı, sinirli (1920, s. 209). Of! Anam **kalp hastası**, inatçı, sinirli (1984, s. 122).

Namık Senai'den iftirakı, asabından geçmiş **influenza** kadar bir tesir bırakmadı. (1920,s. 246). Namık Senai'den ayrılması sinirlerinde, geçmiş bir **salgın nezle** kadar etki bırakmadı (1984, s. 151).

2.2.1.2.4.5. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Bir Başka Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1 adet Fransızca kökenli alıntı kelime bir başka Fransızca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Bu değıştirme sadece “doktor” kelimesinde yapılmıştır.

Cerrahi ameliyede şehrimizin en mahir **doktorlarından**⁷⁴ muavinleriyle beraber ikisi ve birkaç tabip yetişir (1920, s. 286). Şehrimizin en ünlü uzman **operatörlerinden**⁷⁵ yardımcısıyla birlikte ikisi ve birkaç doktor yetişir (1984, s. 182).

⁷³ Sami, Şemseddin (2018), **Resimli Kâmûs-ı Fransevî**, s. 375

⁷⁴ TDK (2011), “**Türkçe Sözlük**”, s. 694

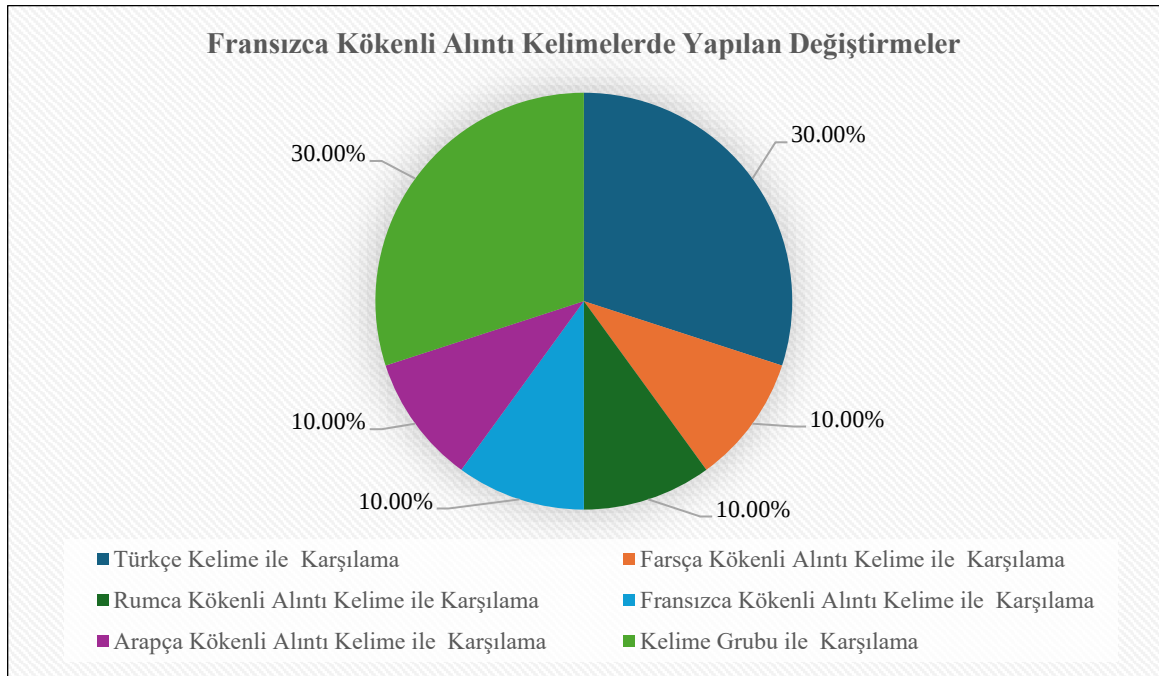
⁷⁵ a.g.e., s. 1807

2.2.1.2.4.6. Fransızca Kökenli Alıntı Kelimenin Rumca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1 adet Fransızca kökenli alıntı kelime Rumca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Bu değiştirme sadece “büro” kelimesinde yapılmıştır.

Validesi, kendini kapı arkasından döşegini terk etmeye icbar eylediği zaman sefasını bozduğu için ağlamış ve hemen **büronun**⁷⁶ gözünden babasının fotoğrafını alarak o saniada bulunmuştu (1920, s. 97). Annesi kendini kapı arkasından, döşegini bırakmağa zorlayınca, sefasını bozduğu için ağlamış ve hemen **masanın**⁷⁷ gözünden babasının fotoğrafını alarak o uydurmaya baş vurmuştu (1984, s. 46).

Grafik 4: Fransızca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişikliklerin Oranı

2.2.1.2.5. İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişiklikler

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 4 adet İtalyanca kökenli alıntı kelimede değişiklik yapılmıştır. Değişiklik yapılırken İtalyanca kökenli alıntı kelimelerin karşılandığı kelimeler kökenlerine göre sınıflandırılmıştır. İtalyanca kökenli alıntı kelimeler; Türkçe kelime ve Fransızca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır.

⁷⁶ a.g.e., s. 424

⁷⁷ a.g.e., s. 1630

2.2.1.2.5.1. İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimenin Türkçe Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 3 adet İtalyanca kökenli alıntı kelime Türkçe kelime ile karşılanmıştır. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

Nuruyezdan, yaşlı gözlerini sevgilisinin yüzüne diker, şüpheli nazarlarla onun ruhunun derinliklerini **iskandile**⁷⁸ uğraşarak: (1920, s. 209). Nuriyezdandan, yaşlı gözlerini sevgilisinin yüzüne diker, kuşkulu bakışlarla onun ruhunun derinliklerini **yoklamaya** uğraşarak: (1984, s. 122).

Doktorlar telaşlı görünürler. Tahte’l-cilde “ergo-tinder” tandra **şırınga** ederler (1920, s. 287). Doktorlar telâşlı görünürler. Deri altına “ergotin” **iğnesi** yaparlar (1984, s. 182).

Heyamola **yısalarla** yukarıya, Nuruyezdan’ın oda kapısı önüne kadar çıktılar (1920, s. 253). Heyamola **yasalarla** yukarıya, Nuriyezdandan’ın oda kapısı önüne kadar çıktılar (1984, s. 156).

2.2.1.2.5.2. İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimenin Fransızca Kökenli Alıntı Kelime ile Karşılanması

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 1 adet İtalyanca kökenli alıntı kelime Fransızca kökenli alıntı kelime ile karşılanmıştır. Örnek şöyledir:

Tabipler celbedilmiş, muayeneneler, **konsulto**⁷⁹ olmuş (1920, s. 182). Doktorlar getirilmiş... Muayeneler, **konsültasyonlar**⁸⁰ olmuş (1984, s. 101).

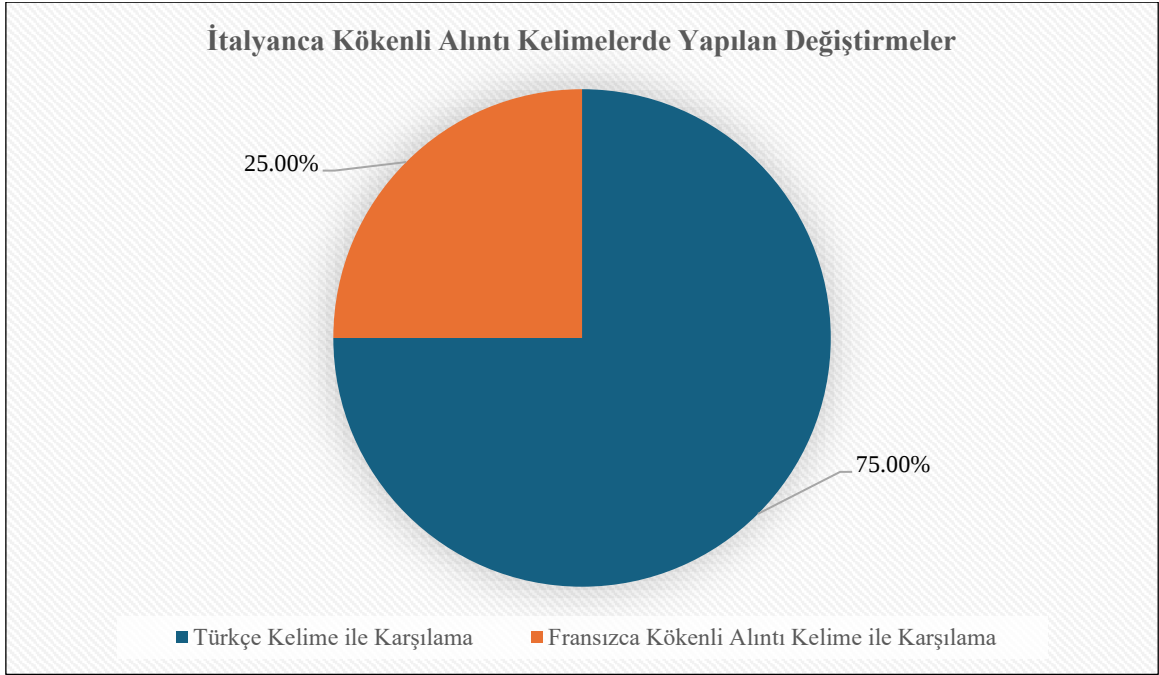
İtalyanca kökenli alıntı kelime “konsulto”, Fransızca kökenli alıntı kelime “konsültasyon” ile karşılanmıştır. “Konsulto” kelimesi Türkçe sözlükte “konsültasyon” olarak tanımlanırken; “konsültasyon” ise “Bir hastalığa tanı koymak veya hastalığı tedavi etmek amacıyla birden fazla hekimin görüş alışverişinde bulunması; konsulto” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011:1474). Tanımlamalara bakıldığında iki kelimenin eş anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁸ a.g.e., s. 1207

⁷⁹ a.g.e., s. 1474

⁸⁰ a.g.e., s. 1474

Grafik 5: İtalyanca Kökenli Alıntı Kelimelerde Yapılan Değişikliklerin Oranı

2.2.1.3. Kelime Grubu Düzeyinde Değişiklikler

İncelemede karşılaşılan değişikliklerden bir kısmını kelime düzeyinde göstermek mümkün olmamış, bu sebeple değişiklik yapılan ve bir bütünlük arz eden kısım “*Kelime Grubu Düzeyinde Değişiklikler*” başlığı ile sunulmuştur. *Son Arzu* romanının *dil içi çevirisinde* 509 adet kelime grubu niteliğinde değişiklik tespit edilmiştir.

Metinde değiştirilen kelime gruplarından seçilen örnekler şu şekildedir:

Sizi görünce **melekî güzelliğinizin cazibesiyle** yüreğimden vuruldum (1920, s. 117). Sizi görünce, **melekleri andıran güzelliğinizle** yüreğimden vuruldum (1984, s. 58).

Benim namem okunduğu zaman **her türlü mülâhaza beyanına** mehzunsunuz. İstedığınızı söyleyiniz (1920, s. 124). Benim namem okunduğu zaman, **düşüncelerinizin her türlüşünü söylemek** elinizdedir. İstedığınızı söyleyiniz (1984, s. 62).

Büyükpeder, birbirinden **ihtilafları hemen fark olunamayan** öyle sekiz on rivayet sayıp döker (1920, s. 144). Büyükbaba, birbirinden **ayrılıkları seçilemeyen** böyle sekiz on rivayet sayıp döker (1984, s. 74).

Varlığı ölüm **istirdat ettiği** zaman senin aşkına yine dokunamayacak, hiçbir kuvvet onu benden alamayacak, ebediyet, ebediyet oldukça remadım sana perestisinde devam edecektir (1920, s. 199). Varlığı, ölüm, **zorla geri aldığı** zaman, yine senin aşkına dokunamayacak; hiçbir kuvvet, onu benden alamayacak... “Ebediyet ebediyet” oldukça küllerim sana tapınmasında devam edecektir (1984, s. 114).

Benimle kat-ı münasebet etmek bir daha kapının önünden geçmemek için Sabih'e **yemin mi verdirmişler?** (1920, s. 183). Benimle ilgiyi kesmek bir daha kapının önünden bile geçmemek için Sabih'e **ant mı içirmişler?** (1984, s. 101).

Bununla meşgul olanlar hep **erazil guruhundan** mıdır? (1920, s. 121). Bununla uğraşanlar hep **aşağılık ayak takımlarından** mıdır? (1984, s. 60).

2.2.1.4. Cümle Değiştirme

Metnin *dil içi çevirisi* yapılırken 166 adet cümlede değiştirme yoluna gidilmiştir. Cümle değiştirme örneklerinde kelime ve kelime grubunun üzerinde bir değişim söz konusudur. Bu örneklerde zaman zaman ana metindeki anlam korunmayıp değiştirilmiş, *dil içi çeviriyi* yapan kişinin tasarrufu ile cümleler yeniden inşa edilmiştir. Örnekler şu şekildedir:

Ben onu nur gibi pak bir muhabbetle seviyorum. **Onun da benim hakkımdaki nezahet-i aşkından eminim** (1920, s. 124). Ben onu nur gibi tertemiz bir gönülle seviyorum. **Onun da beni lekesiz bir aşkla sevdiğine inanıyorum** (1984, s. 63).

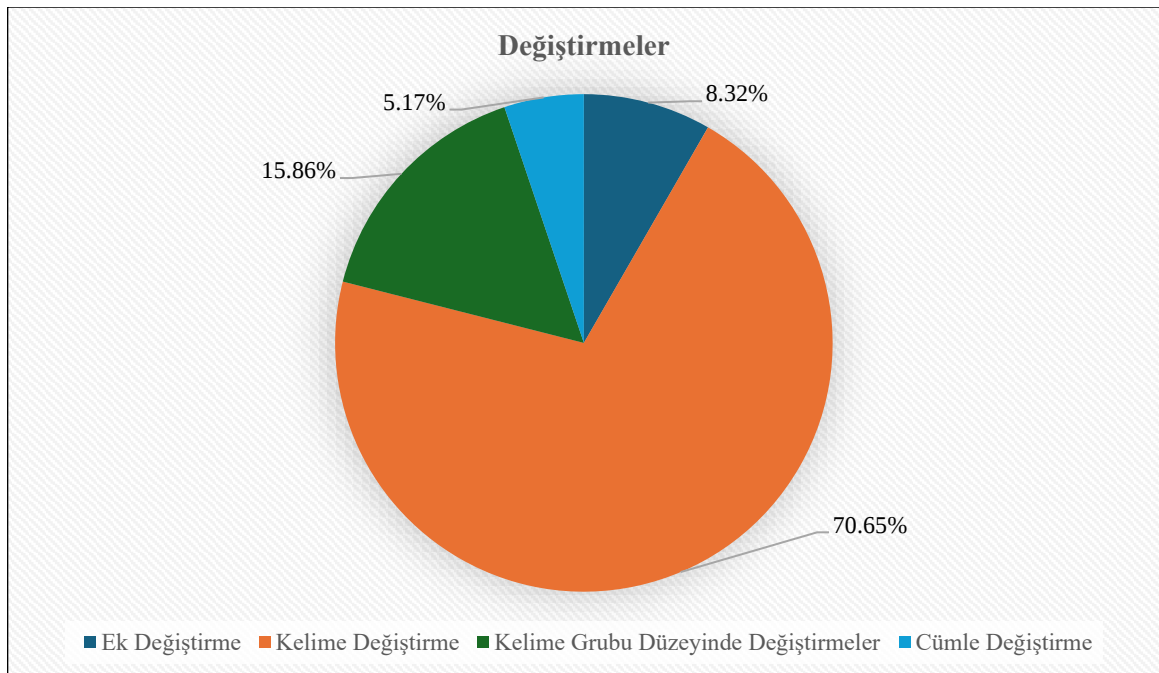
Sözleri hakikaten samimi ise takdir ederim (1920, s. 135). **Sözler, gerçeğe uygunsa, içtenliği tam ise beğenip alkışlamak elden gelmez** (1984, s. 69).

Çünkü cinayetle ceza aynı anda vuku buluyor (1920, s. 267). **Çünkü cinayeti hemen ceza izler** (1984, s. 166).

İtirafa mecburum (1920, s. 116). **Söylemek zorundayım** (1984, s. 58).

İtiraf ederim. Nameler aldım, verdim (1920, s. 122). **Saklamadan söylüyorum,** nameler aldım, verdim (1984, s. 61).

Grafik 6: Metinde Yapılan Ek, Kelime, Kelime Grubu ve Cümle Düzeyindeki Değiştirmelerin Oranı

2.2.2. Eklemeler

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 657 adet ekleme yapılmıştır. Bu eklemeler ek, kelime, kelime grubu ve cümle düzeyinde eklemeler şeklinde sınıflandırılarak sunulmuştur. Eklemelerin 246'sı ek ekleme, 343'ü kelime ekleme, 49'u kelime grubu ve 19'u cümle ekleme şeklindedir.

2.2.2.1. Ek Ekleme

Ek ekleme tespiti yapılan örneklerde kelimeler korunmuş, sadece eklere müdahale edilmiştir. Çalışmada değiştirilen kelimelerdeki yeni ekler bu gruba dâhil edilmemiştir⁸¹.

Şiir; bütün hayal-nevaz **ahenk** ve müsahhar kelimeleriyle, resim; üstadane sürülmüş hayret ve meftuniyet verici renkleriyle, musiki; çarpıntı ve gözyaşları getiren eninleriyle size hâlimi tefsir edemeyecekler (1920, s. 117). Şiir: bütün hayal okşayan **ahengiyle** ve büyüleyici sözcükleriyle; resim: ustaca sürülmüş, insanı şaşırtan ve kendinden geçiren renkleriyle; müzik: çarpıntı ve gözyaşları getiren inleyişleriyle size durumumu yorumlayıp anlatamayacaklar (1984, s. 59).

Âlem âlem olalı, mevasim itibarıyla güneş her beldenin derecesine göre senenin her **günü** ufuktan nasıl saniye şaşırmaz bir sadakatle doğuyorsa gönlüm de aşkının güneşini öyle gerçek, öyle yanılmaz, öyle bizühul zannederdi (1920, s. 188). Evren evren olalı, mevsimlere göre güneş, her ülkenin derecesine uyarak yılın her **gününde** ufuktan nasıl saniye şaşırmaz bir düzenle doğuyorsa; gönlüm de aşkının güneşini öyle gerçek öyle yanılmaz öyle şaşmaz sanırdı, aldanmışım (1984, s. 105).

En derin derslerini hilkatin eninlerinden, fırtınalarından, köpüklü dalgalarından **eleğimsağma** renkli bulutlarından, karanlıklarından, şafaklarından, kuşların terennümlerinden, sevdalarından, hicranlarından almıştı (1920, s. 61). En derin derslerini evrenin iniltilerinden, fırtınalarından, köpüklü dalgalarından, **eleğimsağmalarından**, renkli bulutlarından, karanlıklarından, şafaklarından, kuşların ötüşlerinden, sevdalarından, ayrılık acılarından almıştı (1984, s. 23).

Elimdeki kâğıt parçası hissiyatımı tasvire kadir bir fırça, bu yek **renk** mürekkep deruni alevlerimi telvine müsait bir boya olamıyor (1920, s. 117). Elimdeki şu kalemcik, duygularım tasvire yetecek bir fırça; bu tek **renkli** mürekkep de içimdeki alevleri renklendirmeye elverişli bir boya olamıyor (1984, s. 58).

Terbiye ve insaniyetinizin hayranıyım (1920, s. 275). **Terbiyenizin**, insanlığınızın hayranıyım (1984, s. 173).

2.2.2.2. Kelime Ekleme

Son Arzu romanının *dil içi çevirisine* 343 adet kelime eklenmiştir. Eklenen kelimelerin köken bilgisine bakıldığında Arapça, Farsça, Fransızca kökenli alıntı kelimeler ve Türkçe kelimeler olduğu görülmüştür. Bu kelimelerin 291'i Türkçe iken 25'i Arapça, 23'ü Farsça ve 4'ü Fransızca kökenli alıntı kelimedir. *Dil içi çeviride* eklenen kelimelerin tekrar oranı tespit edildiğinde cümlelerin

⁸¹ Metinde “münevverdir>aydınlanmıştır” örneğinde olduğu gibi değiştirilen kelimelere eklenen ekler bu gruba dâhil edilmemiştir.

anlamına belirgin bir farklılık katmayan “bir” (21), “bu” (20), “ve” (11) kelimelerinin en çok eklenen kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bu türden kelimeler metne yeni ve farklı bir anlam katmamışlardır. Fakat *dil içi çeviriyi* yapan kişinin kendi dünyasından seçtiği kelimeleri romana eklemesi okurun zihninde yeni ve farklı bir anlam yaratması bakımından dikkat çekicidir.

Çok hassas, ekseri mağmum, daima masumdu (1920, s. 60). Çok duygulu, çok kez tasalı, **üzgün**; oldum olasıya masumdu (1984, s. 22).

Ateşlerimizi biraz teskin için sizin muhitinizde dolaşarak aynı havayı teneffüs etmeye karar verdik. Ve bunun için güzel bir vesile bulduk (1920, s. 162). Ateşlerimizi biraz dindirmek için sizin çevrenizde dolaşarak aynı havayı içimize çekmeğe karar verdik. Bunun için de güzel, **elverişli** bir durum bulduk (1984, s. 87).

Nuriye'dan yastığına kapanıp yaşlar dökerek: (1920, s. 272). Nuriye'dan, **yeniden** yastığına kapanıp yaşlar dökerek: (1984, s. 171).

Bu örneklerde olduğu gibi “üzgün”, “elverişli” ve “yeniden” kelimelerinin eklenmesi cümleye farklı bir anlam katmış ve estetik bir boyut kazandırmıştır.

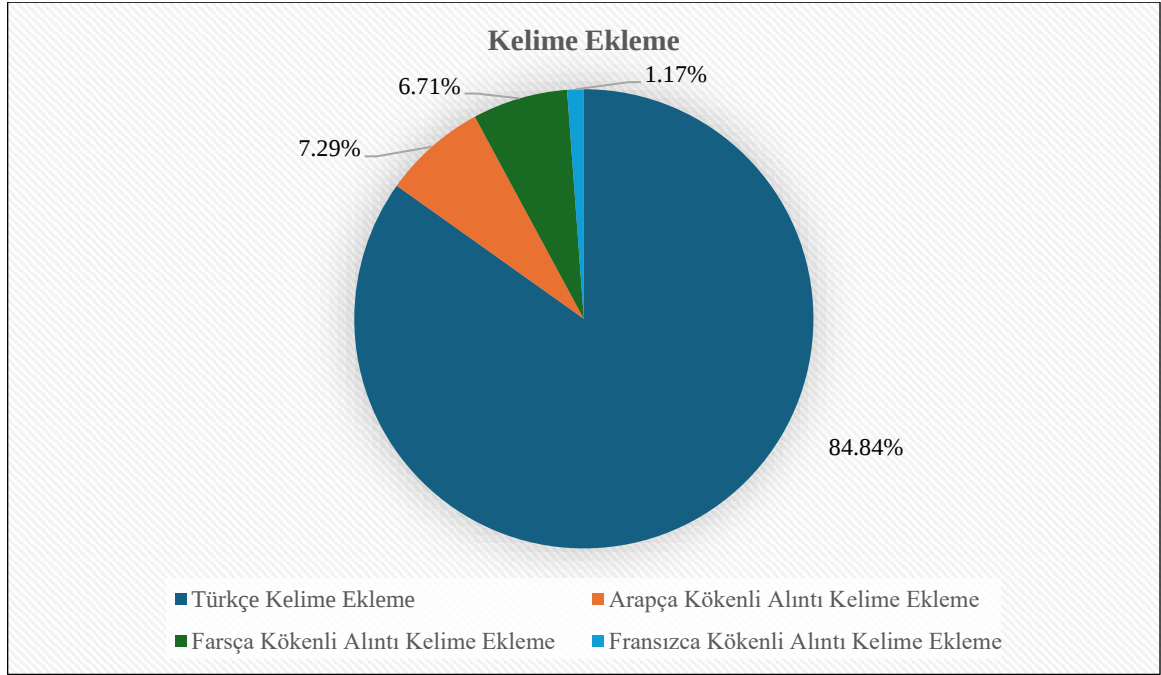
Vücudumun azaba, ıstıraba bu mukavemetini hiç tahmin etmezdim (1920, s. 239). **Varlığımın**, gövdemin işkenceye, acılı sıkıntıya bu denli dayanacağını hiç ummazdım (1984, s. 145).

Metnin *dil içi çevirisi* yapılırken Arapça kökenli alıntı kelime “vücut” yerine Türkçe bir kelime olan “gövde” getirilerek değiştirme yapılmasına rağmen anlamı pekiştirmek için bu kelimelerle yakın anlamlı olan “varlık” kelimesi de eklenmiştir.

Bizi ihata eden ahvalin vahametine nazaran ben buraya seni görmeye sık sık gelemeyeceğim (1920, s. 209). Bizi kuşatan hallerin **korkunçluğuna**, tehlikesine göz yumarak buraya, seni görmeğe sık... sık gelemeyeceğim (1984, s. 122).

Bu örnekte Arapça kökenli alıntı kelime olan “vahamet”, Türkçe kelime olan “tehlike” ile karşılamasına rağmen cümleye “korkunç” kelimesi eklenerek okuyucuya durumu daha iyi yansıtmak istenmiştir.

Grafik 7: Metne Eklenen Türkçe ve Alıntı Kelimelerin Oranı

2.2.2.3. Kelime Grubu Ekleme

Son Arzu romanının *dil içi çevirisine* 49 adet kelime grubu eklendiği tespit edilmiştir. Eklenen kelime gruplarının bir önceki kelime ya da kelime grubunu açıklar, pekiştirir nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Hoşkadem'in bu mantığına karşı beylerde itiraz cesareti görülmedi. Yalnız bu altı gençten her biri kendi dildadesine baygın birer nazar-ı veda atfıyla içlerini çekerek ayrıldılar (1920, s. 60). Hoşkadem'in bu mantığına karşı beylerde itiraz cesareti görülmedi. Yalnız bu altı gençten her biri kendi gönüllüsüne, **gönül verdiği**ne baygın birer ayrılış bakışı fırlatıp içlerini çekerek ayrıldılar (1984, s. 22).

Bir kızın eline kalemi vermezden evvel, onu tehlikelerden koruyacak mertebede ahlaken takviye lazımdı (1920, s. 63). Bir kızın eline kalem vermezden önce, onu tehlikelerden, **kötülük ocaklarından** koruyacak derecede ahlâkça güçlendirmek gerekti (1984, s. 24).

Üç sevdalı genç, ağır ağır evin önüne, alt kat pencerelerinin hizasına geldiler. Kafeslerden iltifat dilene dilene geçtiler (1920, s. 167). Üç sevdalı genç, ağır ağır evin önüne, alt kat pencerelerinin hizasına geldiler. Kafeslerden bir tatlı söz, **bir tatlı bakış** dilene dilene geçtiler (1984, s. 90).

Anlamı güçlendirmek ve estetik bir değer katmak için de kelime grubu eklemeleri yapılmıştır:

Melalaver, esmer bulutlar mahalleyi yutacak havai bir göl tehdidiyle mescit minaresinin alemine kadar alçalıyor (1920, s. 239). Usañ veren, **ruhu ezen** esmer bulutlar, mahalleyi yutacak bir hava gölü korkunçluğuyla mescit minaresinin alemine dek alçalıyor (1984, s. 146).

Bu maddi dünyanın fevkinde manevi bir âlem açılmış, korkunç sekencesini bize gösteriyor sanıyorum (1920, s. 239). Bu soyut dünyanın üstünde soyut bir evren açılmış; **içinde yaşayan** korkunç varlıkları bize gösteriyor, sanıyorum (1984, s. 146).

Ellerim yüreğimin üzerinde huşuyla bağlı, sinem bilmediğim bir ateşle dağlı, işte bu Halik'ın üzerinde, huzurunda duruyorum (1920, s. 77). Ellerim yüreğimin üzerinde bağlı, göğsüm bilmediğim bir ateşle dağlı, **boynum bükük**, işte bu Yaradan'ın huzurunda duruyorum (1984, s. 32).

2.2.2.4. Cümle Ekleme

Son Arzu romanının *dil içi çevirisine* 19 adet yeni cümle eklenmiştir. Aşağıda metne yapılan cümle eklemeleri 1920 yılında yapılan baskı ve 1984 yılında yapılan baskıdaki gösterimleri ile karşılaştırmalı verilmiştir. Koyu punto ile işaretli olan cümleler *dil içi çeviriye* eklenen yeni cümlelerdir.

Ameliyat hangi kapının önünde oluyorsa o evden mühendislere sandalyeler, sular, kahveler ikram ediliyordu (1920, s. 171). İşlem hangi kapının önünde oluyorsa o evden mühendislere sandalyalar, sular, kahveler ikram veriyorlar; **böylece ağırıyorlardı** (1984, s. 93).

Dünya yerinden oynasa aklını başka tarafa verebilmek iktidarında değildi (1920, s. 218). Dünya yerinden oynasa aklını başka yöne çeviremeyecekti. **Buna gücü yetmezdi** (1984, s. 128).

Ölünün yüzü, her diri için en büyük ibretle okunacak bir akıbet sahifesidir. Fakat biz hayat denen rüyanın kahramanları, bu uyananı teşrih neşterinden diğer suretle tetkik edemeyiz (1920, s. 307). Ölünün yüzü, her diri için en büyük ibretle okunacak bir sona eriş sayfasıdır. **Hepimizin sonunu gösteren bir sayfada!..** Fakat biz, yaşantı denen düşün kahramanları; bu oluşu, anatomi neşterinden başka bir suretle inceleyemeyiz (1984, s. 198).

Onu bir büyük birader samimiyetinden gayri bir muhabbetle sevmeye gönlünde zerrece kabiliyet imkânı bulamıyor (1920, s. 269). Onu bir büyük kardeş içtenliğinden başka bir istekle sevmeye gönlünde en ufak bir kıpırdanış bulamıyor. **Bunu olanak içinde göremiyordu** (1984, s. 168).

İdris gayet namuskâr, saf bir uşaktı. Bu boynuz keyfiyeti büyük bir şenaatte bulunmuş olmak ciddiyetiyle yüreğine işledi. O akşam hakikaten namusundan bir şey eksilmiş miydi? (1920, s. 115). İdris gayet namuslu, saf bir uşaktı. Bu boynuz sözü-büyük bir kötülükte bulunmuş, çirkin bir suç işlemiş gibi- yüreğine işledi. **Odasına çıktı. Derin bir karamsarlıkla düşünmeğe başladı.** O akşam, gerçekten namusundan bir şey eksilmiş miydi? (1984, s. 57).

2.2.3. Çıkarmalar

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 639 adet çıkarma yapılmıştır. Bu çıkarmalar ek, kelime, kelime grubu ve cümle düzeyinde sınıflandırılmıştır. 144'ü ek, 446'sı kelime, 31'i kelime grubu, 15'i cümle ve 3'ü paragraftır.

2.2.3.1. Ek çıkarma

Dil içi çeviride 144 adet ek çıkarılmıştır. Eklerin çıkarıldığı kelimeye müdahale edilmediği, kelimenin korunduğu görülmüştür⁸².

Bir rivayete göre **Moğolların** Nişabur şehrine istilaları esnasında Şeyh Attar esir düşer (1920, s. 143). Bir rivayete göre, **Moğollar** Nişabur şehrine girdikleri sırada Şeyh Attar esir düşer (1984, s. 74).

Komşular, kızlar evlerine gittiler (1920, s. 151). **Komşu** kızlar evlerine gittiler (1984, s. 80).

Kardeşim siz Zişan'la mesleksiz gazeteciler gibi her gün bir türlü söylüyorsunuz (1920, s. 158). **Kardeş**, siz Zişan'la mesleksiz gazeteciler gibi her gün bir türlü söylüyorsunuz (1984, s. 84).

Kızlar için zaman müsait oldukça hariçte **buluşuyorlardı**. Pek تنها mahallelerde sokak sokak dolaşarak görüşüyorlardı (1920, s. 173). Kızlar için, olanaklar elverdikçe dışarıda **buluşuyorlar...** Pek ıssız mahallelerde sokak sokak dolaşarak görüşüyorlardı (1984, s. 94).

İçeriden kopan kanlı ah ve figanla viran konağın temelleri sarsıldı. Şangır şungur **camları** saçıldı (1920, s. 307). İçeriden kopan kanlı ahlal ve figanlarla viran konağın temelleri sarsıldı. Şangur şungur **camlar** saçıldı (1984, s. 198).

Ağırca işiten Feyzullah Efendi'nin kulaklarına Hoşkadem'in bu itirafları vızılta gibi geliyor, vazih bir meal alamıyordu (1920, s. 254). **Ağır** işiten Feyzullah Efendi'nin kulaklarına Hoşkadem'in bu bu iğneli laf dokundurmaları vızılta gibi geliyor; açık bir anlam çıkaramıyordu (1984, s. 157).

2.2.3.2. Kelime Çıkarma

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 446 adet kelime çıkartılmıştır. Çıkarılan kelimelerin 259'u Arapça kökenli alıntı kelime, 34'ü Farsça kökenli alıntı kelime ve 153'ü Türkçe kelimedir. Arapça kökenli alıntı kelimeler arasından en çok çıkarılanlar; fakat (39), ve (44), lakin (8); Farsça kökenli alıntı kelimeler arasından en çok çıkartılması tercih edilen kelimeler hemen (3), hiç (3), çünkü (2); Türkçe kelimeler arasından en çok çıkartılması tercih edilen kelimeler ise bir (21), bu (10), pek (6)'dir. Çıkarılma sıklığına bakıldığında anlamı doğrudan etkilemeyen kelimeler ilk sıralardadır. Bu kelimeler dışında dil içi çevirmenin çıkarmayı tercih ettiği bazı kelimeler ise metnin anlamını doğrudan etkileyecek niteliktedir.

Tabiatın büyük manzaralarıyla karşı karşıya geldiği zamanlar bazen **tenha** bir köşeye çekilir, sine sine ağlardı (1920, s. 61). Büyük doğa görünüşleriyle karşı karşıya geldiği zamanlar, kimi kez bir köşeye çekilir, sine sine ağlardı (1984, s. 23).

Kızın **müstakbel** saadeti için zamana uymak zaruriydi (1920, s. 64). Kızın mutluluğu için çağın gidişine uymak zorunluydu (1984, s. 24).

Bu, **sözün** nakisedarlığına değil, tekemmülüne alamettir (1920, s. 119). Bu, düşkünlüğünü değil; olgunluğunu gösterir (1984, s. 60).

⁸² Çalışmada değiştirilen kelimelerden çıkarılan ekler bu gruba dâhil edilmemiştir.

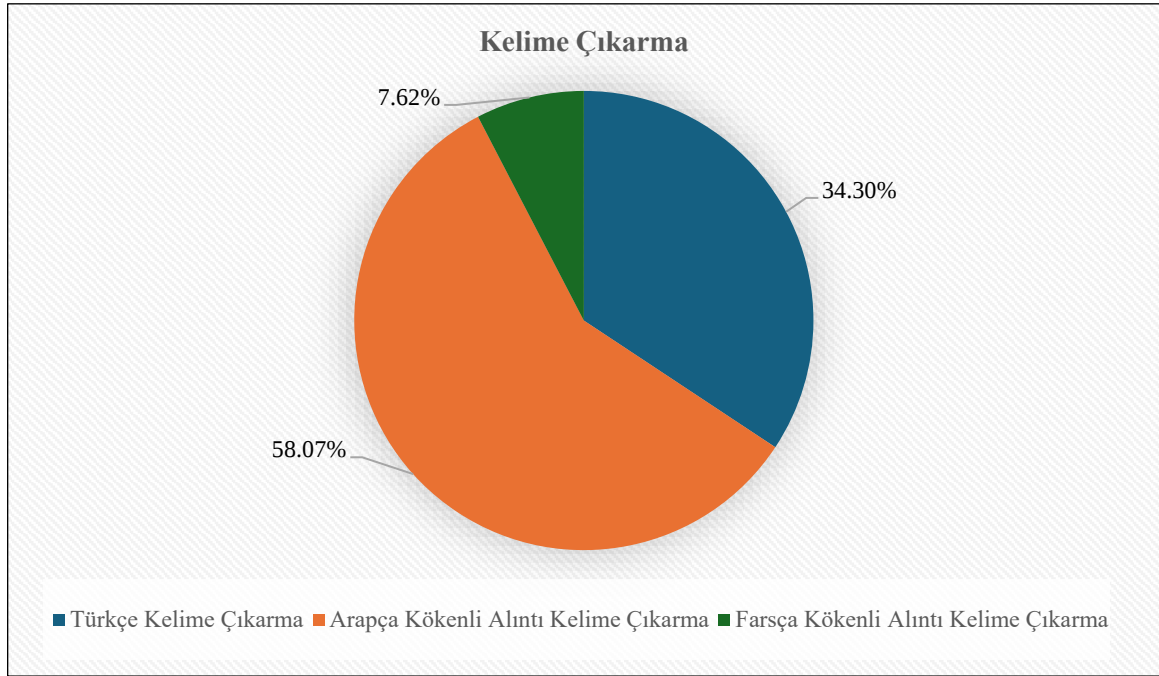
Üç haftadır Sabih ne kendi görünüyor ne iki satırlık bir kâğıt gönderiyor ne de benim gönderdiğim **haberlere** cevap veriyor (1920, s. 178). Üç haftadır Sabih, ne kendi görünüyor, ne iki satırlık bir kâğıt gönderiyor, ne de benim gönderdiklerime cevap veriyor (1984, s. 98).

Hastalanmış olması **ihtimalini** düşündü. Hakikati nasıl anlamalı? (1920, s. 177). Hastalanmış olmasını düşündü. Doğru mu yanlış mı nasıl anlamalı? (1984, s. 97).

Çünkü meydana görünür diğer bir sebep yoktu (1920, s. 270). Ortalarda bundan başka görünür bir neden yoktu (1984, s. 169).

İhtiyarın bu samimi, ciddi ve pürteessür sözleri; Nurıyezdan'ın kalbinde, vicdanında kendinden ziyade onun için **büyük** bir merhamet uyandırdı (1920, s. 266). İhtiyarın bu içten, ciddî ve acı ile dolu sözleri Nuriyezdan'ın gönlünde, vicdanında kendinden çok, onun için bir merhamet uyandırdı (1984, s. 166).

Grafik 8: Metinden Çıkarılan Türkçe ve Alıntı Kelimelerin Oranı

2.2.3.3. Kelime Grubu Çıkarma

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 32 adet kelime grubu çıkartılmıştır. Seçilen örnekler şu şekildedir:

Ne olurdu Allah'ım evlada **veliler için** itaat emrederken velilere de evladın aşk ve vicdanına hürmet hissini telkin etmiş olsaydın (1920, s. 191). Ne olurdu Tanrı'm! evlada itaat emrederken, büyüklere de çocuklarının aşk ve vicdanına saygı duygusunu aşılamış olsaydın (1984, s. 197).

En yakın doktor ve operatörlerden birkaçının **imkân derecesinde** süratle celpleri için hemen civar eczanelerden birkaçına haber gönderir (1920, s. 286). En yakın doktor ve operatörlerin getirilmeleri için hemen yakın eczanelerden birkaçına haber gönderir (1984, s. 181).

Öyle nargile düşkünleri vardır ki **ale-d-devam** marpucu ağzından çıkarmamak için sülüs dudakla konuşurlar (1920, s. 43). Öyle nargile düşkünleri vardır ki, marpucu ağzından hiç çıkarmamak için üçte bir dudakla konuşurlar (1984, s. 12).

Hanımefendinin size karşı hâli nazar-ı itibara almayarak yalnız maziden üç sevdasını **itiraf ettiğini** duyduğum günü niçin beni gizlediğini sordum (1920, s. 174). Hanımefendinin, size karşı olan duruma aldırış etmediğini; yalnız geçmişten üç sevdasını yazdığını duydum. Niçin beni gizlediğini sordum (1984, s. 95).

Sabih'in yüzünü görmek, yiyecek, içecek, uyku gibi **onun için** en mübrem bir ihtiyac-ı hayat, bir gıda-yı ruh sırasına geçmişti (1920, s. 176). Sabih'in yüzünü görmek; yiyecek, içecek, uyku gibi vazgeçilmez en güçlü bir yaşayış ihtiyacı, bir ruh besini sırasına geçmişti (1984, s. 97).

2.2.3.4. Cümle Çıkarma

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken 14 adet cümle çıkartılmıştır. 1920 yılında yapılan baskıda yer alan fakat 1984 yılında yapılan baskıda yer almayan cümleler aşağıda karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Çıkartılan cümleler şu şekildedir:

Ben hanım kızcağızların saffetlerinden istifadeye çıkmış bir gönül avcısı değilim. **Ciddi bir sevdakârim**. Tabıma tevafuk edecek hüsn-i afifin şeri müşterisiyim (1920, s. 129). Ben hanım kızcağızların saflıklarından yararlanmaya çıkmış bir gönül avcısı değilim türelerimize uygun müşterisiyim (1984, s. 66).

Ağacın gövdesine dolanıp da karınlarının altındaki halkalar kıpışarak yukarıya süzülükçe benim de bütün sinirlerim depreşir, **fena olurum** (1920, s. 241). Ağacın gövdesine dolanıp da karınlarının altındaki halkalar kıpışarak yukarıya süzülükçe benim de bütün sinirlerim depreşir (1984, s. 147).

Bir iki ay ve belki bir sene evvel yazılmış müsveddeden bir suret çıkarıp takdim ediyorlar. **Zannedirim ki şimdi almakla müşerref olduğumuz nameler de bu kabıldendir**. Çünkü ne yalan söyleyeyim, bir cevap yazmak lazım gelirse ben de altı ay evvel Burhan Bey'e yazmış olduğum müsveddeden kopya edeceğim (1920, s. 108). Bir iki ay, belki bir yıl önce yazılmış müsveddeden bir cevap yazmak gerekirse ben de altı ay önce Burhan Bey'e yazmış olduğum müsveddeden kopya edeceğim (1984, s. 52).

- Ölüm olduktan sonra kolay. Keyfiyetin ehemmiyeti ölümsüz bir suret-i hal bulmakta.
- **Benim aklım bundan ileri gitmiyor. Sen zihn-i evvelsin. Düşün.**
- Düşünüyorum fakat (1920, s. 210).
- Ölüm olduktan sonra kolay. İşin önemi, ölümsüz bir çözüm yolu bulmakta.
- Düşünüyorum fakat (1984, s. 122).

Bu son arzunu yerine getireceğim. **Sabih'i çağıracağım**. Dünyada öyle bivicdan âşıklara karşı böyle fedakâr zevçler bulunduğunu ispatla iftihar edeceğim (1920, s. 294). Bu son arzunu yerine getireceğim. Dünyada öyle vicdansız âşıklara karşı böyle fedakâr kocalar bulunduğunu ispatla övünç duyacağım (1984, s. 187).

2.2.3.5. Paragraf Çıkarma

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken 3 adet paragraf çıkartılmıştır. 1920 yılında yapılan baskıda yer alan fakat 1984 yılında yapılan baskıda yer almayan paragraflar aşağıda karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Bu başlık için seçilen örnekler şu şekildedir:

Nurueyze'dan, her kelimenin tesirini kalbinde duyduğunu hissettiren bir ahenkle ve kuvvetlerini tezyit için bazı cümleleri, refikalarının yüzlerine derin derin baka baka tekrarlayarak ağır ağır okuya okuya nameyi bitirdikten sonra üç kız bilatekellüm bir müddet birbirinin yüzüne bakiştılar.

Nurueyze'dan, gönlündeki büyük aşkın bilahürmet şiddetli bir tenkide uğramasından korkuyor, Zişan, ısıracı birkaç itiraz noktası bulmak için düşünüyor. Vicdan, ikisinin arasında muhik bir hüküm vazı almaya hazırlanıyordu.

Nihayet Zişan ince bir tebessümle başladı: (1920, s. 118).

Nurueyze'dan, her sözcüğün etkisini gönlünde duyduğunu sezdirir bir ahenkle okuyor ve güçlerini arttırmak için kimi cümleleri, arkadaşlarının yüzlerine derin derin baka baka tekrarlıyordu. Ağır ağır okuya okuya mektubu bitirdi. Üç kız konuşmaksızın bir süre birbirinin yüzüne bakiştılar.

Sonra Zişan, ince bir gülümsemeyle başladı: (1984, s. 59)

Gelişigüzel açılan sayfanın başında çıkan beyit şuydu:

**Ber-tevekkül ger buved firûziyet
Hak dehed mânend-i murgân rûziyet**

Zişan, şerh metnini okumaya başladı. Diğer iki kız da karinin birer yanına geçerek gözleriyle satırları takip ede ede dalgın dalgın dinliyorlardı.

Zişan:

— **Ber bâ-i muvahhidenin fethi ve râ ile harf-i istila, Arabide “âlâ” manasına... Tevekkül, tefe’ül vezninde, “işte Hüda-yı müteale itimat ve inkıyat eylemek” manasındadır. Ger hemzenin hazfiyla eger’den muhaffef... edat... şart**

Bu esnada büyükbaba kapının rezesini bir iki kurcaladıktan sonra başında arakiye, sırtında haydariyesiyle odaya girdi. Kızları kitap etrafında meşgul-i kıraat görmekten mütevellit bir memnuniyet beşâsetiyle: (1920, s. 141).

Gelişigüzel açılan sayfanın başındaki beytin, Zişan açıklamasını okumaya başladı. Öbür iki kız da okuyucunun birer yanına geçerek gözleriyle satırları izleye izleye dalgın dalgın dinliyordu. Bu arada büyükbaba, kapının rezesini bir iki kurcaladıktan sonra başında arakiye, sırtında haydariyesiyle odaya girdi. Kızları kitap çevresinde okumakla uğraşır görmekten doğan bir sevinçle: (1984, s. 73).

2.2.4. Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahaleler

Son Arzu romanının dil içi çevirisinde 572 adet söz dizimsel müdahale tespit edilmiştir. Bu müdahaleler *bölme*, *kısaltma*, *unsurların yerinin değiştirilmesi* ve *Arapça-Farsça tamlamaların Türkçe tamlamalar ile değiştirilmesi* şeklinde sınıflandırılmıştır. Bunların 150’si *bölme*, 2’si *kısaltma*, 96’sı *unsurların yerinin değiştirilmesi* ve 324’ü *Arapça-Farsça tamlamaların Türkçe tamlamalar ile değiştirilmesi* şeklindedir.

2.2.4.1. Bölme

Görünüş açısından uzun olan cümleler okurların daha iyi anlaması için *dil içi çeviride* bölünerek sunulmuştur. Metnin *dil içi çevirisi* yapılırken bölme işlemi genellikle uzun cümlelere uygulanmıştır:

Feyzullah Efendi, ihtiyarlıktan yanmış cildini daha esmer gösteren beyaz sakalı ve burulacak bir bıyık kadar uzamış kaşları altındaki kalın camlı gözlüğün müdevver çerçeveleri içinde daha iri görünen gözleri, başında arakiye, sırtında haydariyeyle tavanı senelerin isiyle kararmış yeşil boya üzerine beyaz ufak baklava çitalı odasının köşe penceresi önünde, kitaplarının, enfiye mendillerinin ortasında oturur (1920, s. 84).

Feyzullah Efendinin, beyaz sakalı, ihtiyarlıktan yanmış derisini daha esmer **gösteriyordu**. Burulacak bir bıyık kadar uzamış kaşlarının altındaki kalın camlı gözlüğün değirmi çerçeveleri içinde gözleri daha iri **görünüyordu**. Başında arakiye, sırtında haydariye... Tavanı, yılların isiyle kararmış yeşil boya üzerine beyaz ufak baklava çitalı odasının köşe penceresi önünde; kitaplarının, enfiye mendillerinin ortasında oturur (1984, s. 36).

Feyzullah Efendinin dış görünüşünün betimlendiği bu cümle, uzun olması ve okuyucuyu yorması sebebiyle “gösteriyordu” ve “görünüyordu” fiilleri eklenerek bölünmüş ve okura sunulmuştur.

Sabih’in validesi ne derece hasta ve kendisi ne kadar meşgul farz edilse Nurıyezdan’ı meraktan kurtarmak için iki satırlık bir kâğıt karalayıp göndermeye **vakit bulamamasını** zihinler nasıl kabul edebilir? (1920, s. 219).

Sabih’in annesi ne derece hasta ve kendisi ne denli işten baş alamaz olsa, Nuriyezdan’ını meraktan kurtarmak için iki satırlık bir kâğıt karalayıp göndermeğe **vakit bulamaz mı?** Bunu zihinler nasıl kabul edebilir? (1984, s. 129).

Bu cümlede “vakit bulamamasını” ifadesindeki ekler değiştirip soru eki ekleyerek “vakit bulamaz mı?” ifadesine dönüştürülerek bölünmüştür.

Nurıyezdan, her kelimenin tesirini kalbinde duyduğunu hissettirir bir ahenkle ve kuvvetlerini tezyit için bazı cümleleri, refikalarının yüzlerine derin derin baka baka **tekrarlayarak** ağır ağır okuya okuya nameyi **bitirdikten sonra** üç kız bilatekellüm bir müddet birbirinin yüzüne bakıştılar (1920, s. 118).

Nuriyezdan, her sözcüğün etkisini, gönlünde duyduğunu sezdirir bir ahenkle okuyor ve güçlerini artırmak için kimi cümleleri, arkadaşlarının yüzlerine derin derin baka baka **tekrarlıyordu**. Ağır ağır okuya okuya mektubu bitirdi. Üç kız, konuşmaksızın bir süre birbirinin yüzüne bakıştılar (1984, s. 59).

Bu örnekte “tekrarlayarak>tekrarlıyordu” ve “bitirdikten sonra>bitirdi” kelimelerinde ek değişimi ve kelime çıkarma yapılarak cümle bölünmüştür.

Bugün belki inkâr çarelerini aradığın eski düşkünlük **ve** şiddetli muhabbet itirafatının delillerini senin gözlerinin önüne koymak **mecburiyeti** benim için ne kadar elimse bunları okumak da senin için o kadar müellim bir azaptır (1920, s. 198).

Bugün belki inkâr yollarını aradığın eski düşkûnlükler...Şiddetli sevginin, en açık kanıtlarını dile getiren cümlelerini, senin gözlerinin önüne koymak **zorundayım...Bu** benim için ne denli acıklı ise; bunları okumak da senin için o denli acı bir işkencedir (1984, s. 113).

Dil içi çevirisi yapılan bu cümlede “ve” kelimesi kaldırılıp yerine “...” işareti konularak cümle bölünmüştür. Daha sonra “mecburiyet” kelimesini “zorunlu” kelimesi ile değiştirerek ek eklemiş ve yüklem haline getirerek cümle bir yerden daha bölünmüştür.

Büyükpederle torun müellim bir samimiyetle göz göze bir sükût vakfesi geçirdikten sonra efendi yine devam eder: (1920, s. 268).

Büyükbaba ile torun, acıklı bir içtenlikle göz göze **geldiler**. Bir an susup **durakladılar**. Sonra Efendi yine konuşmaya başladı: (1984, s. 167).

Bu cümlelerin *dil içi çevirisi* yapılırken “geldiler” ve “durakladılar” fiili eklenerek cümle bölünmüştür. Bu cümlelerin uzun olmamasına rağmen bölünmesinin nedeni okuyucunun daha rahat anlamasını sağlamaktır.

2.2.4.2. Kısaltma

Son Arzu romanının *dil içi çevirisinde* 2 yerde kısaltma yöntemine başvurulmuştur. Romanda Feyzullah Efendi okumayı seven bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Feyzullah Efendi’nin Kâlâyî’nin bir terci-i bendini okuduğundan bahsedilerek aşağıdaki bölüm verilmiştir. Koyu renkle işaretli yerler kısaltma amacıyla çıkartılan bölümlerdir.

Kâlâyî’nin ehlikeyif hakkındaki terciibendini okur:
Kahve fincanı elinde hele etdikçe şükür
Kendi içti sanur ol kahveyi çakşırı içer
Görse meclisde eğer cezbeli bunca dilber
Yetmeyip çeşm-i çerez vasla şeker de çiğner
Kaynaşır ise velî telve gibi dibe çöker
Nîm-hâb içre belinden kemeri çözse eğer
Uyanıp anda bakar kim ne kuşak u ne kemer
Zevk-ı vuslat idüğü uyku imiş cümle meğer
Kahve, ma’cûn, tütün, enfiye vü kâfir afyon
İşte beş şeydir eden bizi azizim mecnûn” (1920, s. 99)

Son Arzu romanının 1984 yılında yapılan baskısında yer alan bölüm aşağıda verilmiştir. Çıkartılan bölümün yerine üç nokta işareti koyulmuş ve kısaltılmış olduğu belli edilmek istenmiştir:

Kâlâyî'nin keyfe düşkünler hakkındaki (terci-i bent)ini okur:
Kahve fincanı elinde hele emdikçe şeker
Kendi içti sanur ol kahveyi çakşırı içer.

...
Kahve, macun, tütün, enfiye ve kâfir afyon
İşte beş şeydir eden bizi azizim mecnun (1984, s. 47).

Metnin 1984 yılında yapılan baskısında verilen terci-i bendin bazı bölümleri çıkartılarak kısaltma yapılmıştır. Kısaltma, metnin farklı yerlerinde benzer şekilde uygulanmıştır. Yine Feyzullah Efendi'nin Pertev Divanını okuduğu belirtilerek aşağıdaki bölüm verilmiştir. Koyu renkle işaretli yerler kısaltma amacıyla çıkartılan bölümlerdir.

Bir tutam kara tozun sekriyle iki nefes siyah dumanın keyfi arasında Sürûrî ile Kâlâyî'nin şiir ve edepten (!) müsabakalarına göz gezdirir:

Sürûrî:

Şimdi meydân-ı tasannu'da süpürge satıyor

Bohçasın alıp o Kıptî yapılı Kâlâyî

Bunlardan ihtiyar mizacı doyup da artık iğrenç gelince Pertev Divânı'nı açar:

Yolunda aşk sebeptir lisana gelmemize

Değil lisâna vü belki cihâna gelmemize

Ve:

Cezâsın bulsa da gaddâr onulmaz açtığı yâre

Olur mu tîğî kırmak iltiyâm-ı zahmına çâre

gibi âşıkane, derd-mendane ve:

N'ola sâkiye kanım kaynasa cânım gibidir.

Verdiği bâde 'urûkumdaki kanım gibidir

nevinden rindane ve:

Bu bâğın bâğbânı lâneden çok mûrg uçurmuşdur

Nice bin bendesin Pertev gibi konmuş göçürmüşdür

yollu hakimane mısralar bulur. Fuzûlî'yi karıştırır...

Aşk imiş her ne var âlemde

İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak

Olsa maksûdunca devrân-ı felek bir nice gün

Olma mağrûr ey ki hâl-i dehr rûşendir sana

Kâtil-i âbâ vü ecdâdın mu'âf etmez seni

Umma ondan dostluk resmi ki düşmandır sana

Gelin ey ehl-i hakikat çıkalım dünyadan

Gayrı yerler gezelim özge safâlar görelim

Fıkr-i germiyyet-i gavgâ-yı kıyâmet kılalım

Vaz'-ı cem'iyet-i hengâme-i mahşer görelim

kabilinden arifane ve:

Her ni'met ü mihnet ki verirsin yâ Rab

Ver ni'mete bir kanâ'at ü mihnete sabr

değerinde dervişane ve mutazarrıane şiirler bulur, okur (1920, s. 100-101).

Son Arzu romanının 1984 yılında yapılan baskısında çıkartılan bölümden sonra geriye kalanlar aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

Bir tutam kara tozun sarhoşluğuyla iki nefes kara dumanın keyif arasında Süruri ile Kâlâyî'nin şiir ve edepten (?) yarışmalarına, çatışmalarına göz gezdirir. Bunlardan ihtiyar mizacı doyup da artık iğrenç gelince Pertev Divanını açar:
Yolunda aşk sebeptir lisana gelmemize

Değil lisana ve belki cihana gelmemize.

Ve:

Cezasın bulsa da gaddar unulmaz açtığı yare

Olur mu tîgi kırmak iltiyam-ı zahmina çare.

gibi âşıkça, dertlice...ve:

Bu bağın bağbanı laneden çok mürğ uçurmuştur

Nice bin bendesin. Pertev gibi konmuş göçürmüştür.

yollu feylesofça mısralar bulur. Fuzuli'yi kırıştırır:

Aşk imiş her ne var âlemde

İlm bir kıyl ü kaal imiş ancak.

Ve:

Her nimet ü mihnet ki verirsin ya Rab

Ver nimete bir kanaat ü mihnete sabr.

değerinde dervişlere ve yalvarıp yakaranlara yakışır şiirler bulur. Okur (1984, s. 47).

2.2.4.3. Unsurların Yerinin Değiştirilmesi

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken 96 yerde unsurların yeri değiştirilmiştir. Bu işlemin bir cümle içinde iki unsur, üç unsur, dört unsur ve beş unsur arasında yapıldığı görülmüştür. Unsurlar yer değiştirirken art arda gelen iki kelimenin sırası değiştirildiği gibi unsurların bölünerek cümlelerin farklı yerlerine yerleştirildiği de görülmüştür. Metinde yer değiştiren unsurların konumlarına dikkat edildiğinde amacın söyleyişi güzelleştirmek, estetik bir görünüm sağlamak olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Fakat Nuruyezdan seninki mektubunda **hiç izdivaçtan** bahsetmemiş (1920, s. 135). Gel gelelim Nuriyezdandan, seninki mektubunda **evlenmekten hiç** söz etmemiş (1984, s. 69).

Zekânızın kuvvetiyle bunu keşfetmenizi rica ederim (1920, s. 137). **Güçlü zekânızla** bunu keşfetmenizi dilerim (1984, s. 71).

Şahide, ispata hacet bırakmayacak müessir bir vuzuhla Nuruyezdan'ın hâli, çehresi, samimiyyet-i etvarı, **hakikati Ziba Hanım'a** anlatacak, belki de kadını teessürden ağlatacak (1920, s. 226). Tanığa, ispata yer bırakmayacak dokunaklı bir açıklıkla Nuriyezdandan'ın hali, yüzü, tutumunun içtenlikleri **Ziba Hanım'a gerçeği** anlatacak; belki de kadını içlendirip ağlatacak (1984, s. 134).

Feyzullah Efendi torunu Nuruyezdan aleyhinde eşna müftereyatla dolu, **kendi kalemiyle fakat yazısını tahrifen** müthiş bir mektup karaladı (1920, s. 264). Feyzullah Efendi'nin torunu Nuriyezdandan aleyhinde, en çirkin iftiralarla dolu, **yazısını değiştirerek, kendi kalemiyle** korkunç bir mektup karaladı (1984, s. 164).

Sana tevdi edecek **içimde ne** sırlarım var (1920, s. 78). **İçimde** sana ısmarlayıp bırakılacak **ne** sırlarım var (1984, s. 33).

2.2.4.4. Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Tamlamalar ile Değiştirilmesi

Son Arzu romanının *dil içi çevirisi* yapılırken Arapça ve Farsça tamlamalarda da değiştirmeler yapılmıştır. Bu değiştirmeler Türkçe söz dizimine aykırı olan Arapça ve Farsça tamlamaların Türkçe söz dizimi ile karşılanmasından dolayı biçimsel müdahale olarak adlandırılmıştır. Metinde 324 adet Arapça ve Farsça tamlama, Türkçe tamlama ile değiştirilmiştir. Bu değiştirmelerin 313'ü Farsça tamlamalarda, 11'i ise Arapça tamlamalarda yapılmıştır.

İftirak artıp nevmidi büyüdükçe **da-i sevda** istila ettiği yerleri kemiren, boğan bir mezarlık sarmaşığı siyahlık ve kuvvetiyle zihnini, kalbini, asabını, bütün vücudunu bürüyerek dünyayı bir saatine tahammül olunamaz bir **darü'l-azab** şekline sokuyordu (1920, s. 224). Ayrılık acısı artıp umutsuzluk büyüdükçe **sevda hastalığı** her yanını kavruyor, sardığı yerleri kemiren, boğan bir mezarlık sarmaşığı gibi kopararak sıkıntıya zihnini, yüreğini, sinirlerini, bütün varlığını bürüyor; dünyayı bir saatına katlanılmaz bir **işkence ocağı** biçimine sokuyordu (1984, s. 133).

Farsça tamlama olan “da-i sevda” ve Arapça tamlama olan “darü'l-azab” örneklerinde biçimsel müdahaleler yapılarak “sevda hastalığı” ve “ışkence ocağı” olarak değiştirilmiştir.

O bu vadide aşkının samimiyetini gizlemek **lüzum-ı dikkatine** vâkîf olmayan ve ilk adımlarını bütün **safvet-i vicdaniyesiyle** atan bir acemiymi (1920, s. 104). O, bu yolda aşkının içtenliğini gizlemek **gerektiğini** kavrayamayan ve ilk adımlarını, bütün **vicdanının saflığıyla** atan bir acemiymi (1984, s. 49).

Bu örnekte Farsça tamlama olan “lüzum-ı dikkat” , “gerek” kelimesi ile karşılanmıştır.

Allah **gaffarü’z-zünubdur** (1920, s. 170). Tanrı, **yargılayıcıdır bütün günahları bağışlayıcıdır** (1984, s. 92).

Arapça tamlama olan “gaffarü’z-zünub”, “yargılayıcıdır bütün günahları bağışlayıcıdır” olmak üzere kelime düzeyinde değil cümle düzeyinde bir kalıpla karşılanmıştır.

Metnin *dil içi çevirisinde* Arapça ve Farsça tamlamalara yapılan biçimsel müdahaleleri göstermek için seçilen diğer örnekler şu şekildedir:

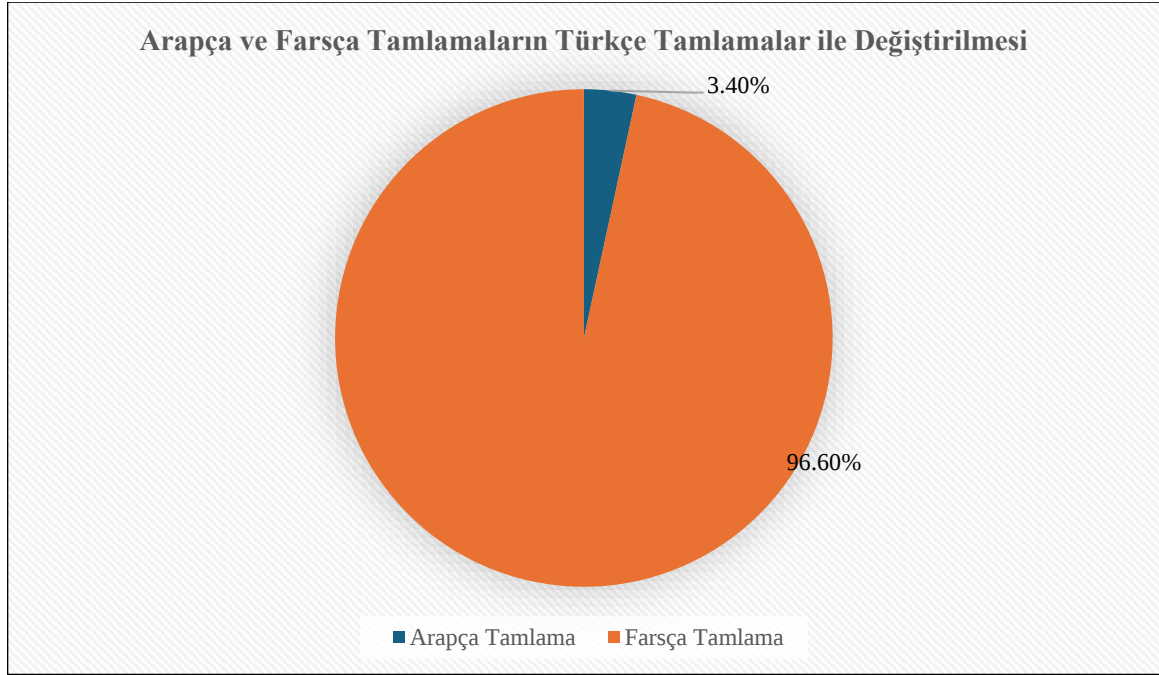
Şehr-i sıyam olmasına rağmen Ramazan her tarafa bet bereket getiren en ziyade yenilip içilen pek mübarek bir aydır (1920, s. 42). **Oruç ayı** olmasına karşın. Ramazan her yana bet bereket getiren, en çok yenilip içilen pek kutlu bir aydır (1984, s. 11).

Sihr-i sevdan her tarafımı öyle kapladı ki beynimde güneşler doğuyor, gönlümde pırlantalardan şelaleler kaynıyor, sanki kalbimde cennetin **resm-i küşadı** icra olunuyor sanıyorum (1920, s. 153). **Sevginin büyüü** her yanıma öyle kapladı ki, beynimde güneşler doğuyor; gönlümde pırlantalardan çağlayanlar kaynıyor. Sanki gönlümde cennetin **açılış töreni** yapılıyor...Sanıyorum (1984, s. 81).

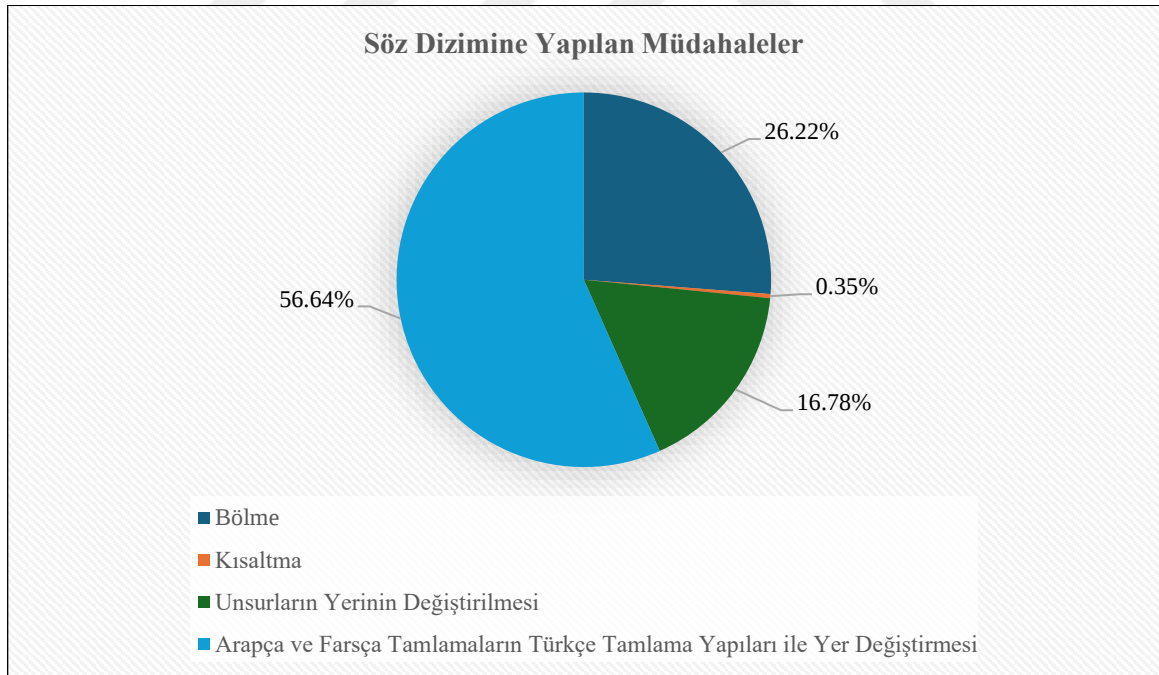
Bu dinî şule, odanın loşluğu içinde etrafına **müttahidü'l-merkez** daireler, kavisler düşürerek titreye titreye parlıyordu (1920, s. 217). Bu dinsel ışık, odanın loşluğu içinde etrafına **tek merkezli** daireler, yaylar düşerek titreye titreye parlıyordu (1984, s. 128).

O kadın, oğlunun **selamet-i istikbali** namına senden vebadan korkar gibi istiaze ediyor (1920, s. 222). O kadın, oğlunun **geleceğini kurtarmak** için senden, vebadan kaçır gibi, kaçıyor (1984, s. 131).

Grafik 9: Metnin Dil İçi Çevirisinde Değiştirilen Arapça ve Farsça Tamlamaların Oranı

Grafik 10: Söz Dizimine Yapılan Müdahalelerin Oranı

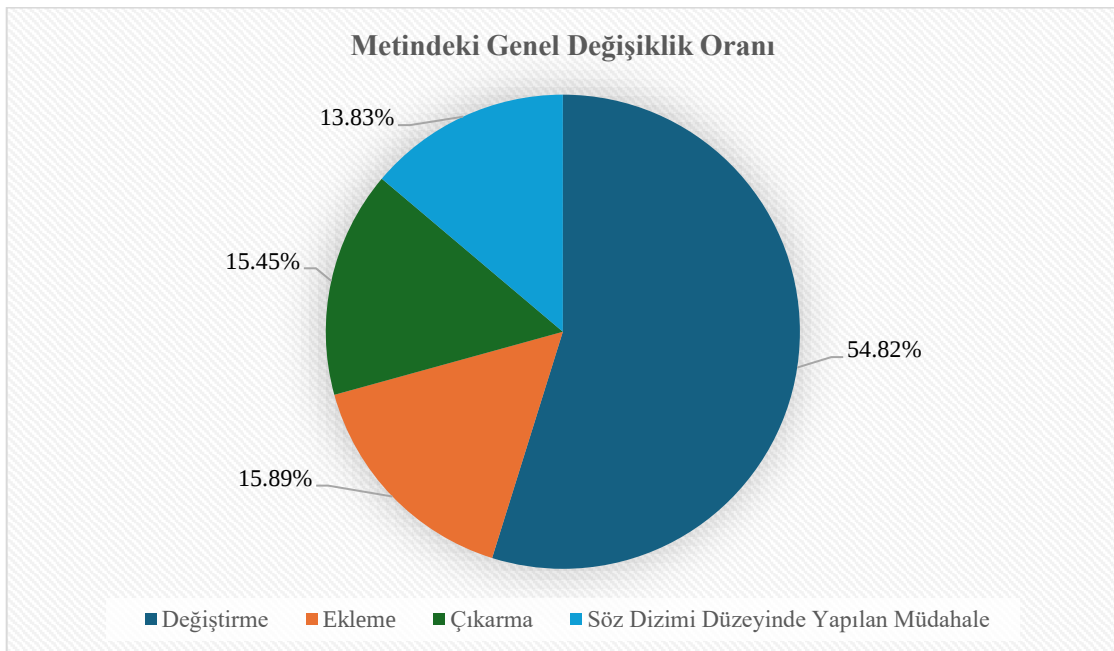

SONUÇ ve ÖNERİLER

Literatür incelemesi sonucunda “dil içi çeviri, çeviri, aktarma, sadeleştirme, günümüz Türkçesine aktarma, günümüz Türkçesine çeviri, günümüz diline uyarlama” gibi farklı terimlerle ifade edilen uygulamalar çalışmada *dil içi çeviri* olarak adlandırılmıştır. Türk edebiyatında çeşitli amaçlara hizmet etmek için uygulanan bu yöntemin, yapılan son akademik çalışmalarda *dil içi çeviri* olarak adlandırılması ve ayrıca disiplinler arası çalışma gerektiren bir yapıya sahip olması bu kavramın seçilmesinde belirleyici olmuştur.

Çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 26 Şubat 1916’da Heybeliada’da tamamlanıp Âti gazetesinde tefrika edilen 1920 yılında İbrahim Hilmi Bey tarafından kitap haline getirilen birinci baskısı ile 1984 yılında Atlas Kitabevi tarafından yayımlanan sadeleştirilmiş beşinci baskısı karşılaştırılmıştır. 1920 yılında yapılan ilk baskısı ile 1984 yılında yapılan beşinci baskının karşılaştırılması sonucunda metinde genel olarak 4135 adet değişiklik yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan değişiklikler “Değiştirme, Ekleme, Çıkarma ve Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahaleler” olmak üzere dört başlık altında ele alınmıştır. Bu değişikliklerin 2267’si değiştirme, 657’si ekleme, 639’u çıkarma ve 572’si söz dizimi düzeyinde yapılan müdahaleler şeklindedir. Metinde en çok yapılan müdahale şeklinin değiştirme olduğu görülmüştür.

Grafik 11: Metne Değiştirme, Ekleme, Çıkarma ve Söz Dizimi Düzeyinde Yapılan Müdahalenin Oranı

Metnin *dil içi çevirisinde* 2267 adet değiştirme yapılmıştır. Bu değiştirmelerin 267'si ek düzeyinde, 2267'si kelime düzeyinde, 509'u kelime grubu düzeyinde ve 166'sı cümle düzeyinde değiştirmedir. Kelime düzeyindeki değişiklikler Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca kökenli alıntı kelimelerde ve Türkçe kelimelerde yapılmıştır.

Arapça kökenli alıntı kelimelerde yapılan değiştirmeler 1971 adettir. Arapça kökenli alıntı kelimenin değiştirilmesi sonucunda yerine getirilen kelimelerden 1414'u Türkçe, 88'i Farsça kökenli alıntı kelime, 167'si bir başka Arapça kökenli alıntı kelime, 23'ü Fransızca kökenli alıntı kelime, 2'si Sırpça kökenli alıntı kelime, 4'ü Rumca kökenli alıntı kelime, 2'si İtalyanca kökenli alıntı kelime, 1'i Soğdca kökenli alıntı kelime ve 270'i kelime grubudur. Arapça kökenli alıntı kelimeler yerine en çok Türkçe kelimeler tercih edilmiştir.

Farsça kökenli alıntı kelimelerde yapılan değiştirmeler 174 adettir. Farsça kökenli alıntı kelimenin değiştirilmesi sonucunda yerine getirilen kelimelerden 114'ü Türkçe, 18'i Arapça kökenli alıntı kelime, 16'sı bir başka Farsça kökenli alıntı kelime, 2'si Fransızca kökenli alıntı kelime ve 24'u kelime grubudur. Farsça kökenli alıntı kelimeler yerine en çok Türkçe kelimeler tercih edilmiştir.

Türkçe kelimelerde yapılan değiştirmeler 108 adettir. Türkçe kelimenin değiştirilmesi sonucunda yerine getirilen kelimelerden 100'u bir başka Türkçe kelime, 5'i Arapça kökenli alıntı kelime, 2'si Farsça kökenli alıntı kelime ve 1'i Rumca kökenli alıntı kelimedir. Türkçe kelimeler yerine en çok bir başka Türkçe kelime kullanımı tercih edilmiştir. Getirilen Türkçe kelimelerin halkın günlük konuşma diline daha yakın kelimelerden seçildiği görölmüştür.

Fransızca kökenli alıntı kelimelerde yapılan değiştirmeler 10 adettir. Fransızca kökenli alıntı kelimenin değiştirilmesi sonucunda yerine getirilen kelimelerden 3'ü Türkçe kelime, 1'i Farsça kökenli alıntı kelime, 1'i Arapça kökenli alıntı kelime, 1'i Rumca kökenli alıntı kelime, 1'i bir başka Fransızca kökenli alıntı kelime ve 3'ü kelime grubudur.

İtalyanca kökenli alıntı kelimelerde yapılan değiştirmeler 4 adettir. İtalyanca kökenli alıntı kelimenin değiştirilmesi sonucunda yerine getirilen kelimelerden 3'ü Türkçe, 1'i Fransızca kökenli alıntı kelimedir.

Metinde 509 adet kelime grubu değiştirilmiştir. Çalışmanın boyutlarını aşmasından dolayı kelime gruplarının sınıflandırılması yapılmamıştır. Yine metinde kelime ve kelime grubunun üzerinde 166 adet cümle değiştirme yapılmıştır.

Metnin *dil içi çevirisine* 246'sı ek, 343'ü kelime, 49'u kelime grubu ve 19'u cümle olmak üzere 343 adet ekleme yapılmıştır. Eklenen 246 adet ekin tümü Türkçe ektir. Bu eklerin 17'si yapım eki,

229'u ise çekim ekidir. Çekim ekleri arasından en çok eklenen ekler ilgi hâli eki (48), iyelik eki (32) ve çokluk eki (24)'dir. Eklenen 343 adet kelimenin 291'ı Türkçe, 25'i Arapça, 23'ü Farsça ve 4'ü Fransızca'dır. Metnin *dil içi çevirisi* yapılırken eklenen cümleler incelendiğinde bu cümlelerin bazıları bir önceki cümle ya da paragrafı açıklar nitelikteyken bazıları ise *dil içi çeviriyi* yapan kişinin metne kendi katmış olduğu yorumundan ibaret olduğu görülmüştür.

Metinde 639 adet çıkarma yapılmıştır. Bunların 144'ü ek, 446'sı kelime, 31'i kelime grubu, 14'ü cümle ve 3'ü paragraf düzeyinde yapılarıdır. Çıkartılan 144 adet ekin 2'si Arapça, 2'si Farsça ektir. Geri kalan ekler Türkçedir. Çıkartılan eklerin 4'ü yapım eki, 140'ı çekim ekidir. Çekim ekleri arasından en çok çıkartılan ekler ilgi hâli eki (23), iyelik eki (16) ve çokluk eki (12)'dir. Çıkartılan 446 kelimenin 153'ü Türkçe, 259'ü Arapça ve 34'ü Farsçadır. Metindeki cümle ve paragraf düzeyindeki çıkarma işleminin amacının ifadelerin anlaşılabilirliği ya da rahatsız edici bir içeriğe sahip olması gibi sebeplerden ötürü değil daha kısa bir metne ulaşma gayesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Söz dizimi düzeyinde yapılan müdahaleler 572 adettir. Bunların 150'si bölme, 2'si kısaltma, 96'sı unsurların yerinin değiştirilmesi ve 324'ü Arapça ve Farsça tamlamaların Türkçe tamlama yapıları ile yer değiştirmesidir. Tamlamaların 313'ü Farsça tamlama, 11'i ise Arapça tamlamadır.

Metinde alıntı kelimenin kelime grubu ile karşılandığı durumlarda amacın anlaşılabilirliği arttırmak olduğu görülmektedir. Bu durum bize *dil içi çeviride* alıntı kelime yerine, bu kelimeyi açıklayıcı nitelikte kelime grubu kullanımının önemli bir yöntem olduğunu göstermektedir.

Son Arzu romanın baskılarının karşılaştırılması sonucunda ulaşılan *değiştirme*, *ekleme*, *çıkarma* ve *söz dizimi düzeyinde yapılan müdahalenin* yanı sıra 1984 yılında yapılan baskıda yayinevi, dipnot ve parantez içi açıklama yöntemini de kullanmıştır.

1984 yılında yapılan baskıda 23 adet dipnot ve 4 adet kelimenin parantez içinde açıklaması verilmiştir. Dipnot olarak verilen kelimeler şunlardır:

Direklerarası (s. 12), *harup* (s. 12), *arakiye* (s. 13), *Nasihât-ül Hukema* (s. 24), *Fazılât-ı Nisvan*, *Adab-ı Muhadderat*, *Aptes Namaz* (s. 28), *Şeb-i Yelda* (s. 35), *bad-ı saba* (s. 35), *arakiye*, *haydariye* (s. 36), *amame* (s. 37), *name* (s. 50), *iffet-penah* (s. 57), *rint* (s. 78), *vade-i vasıl*, *dek*, *lâ'l saki*, *mey*, *mahbup*, *şuh*, *âşık-ı bîçare*, *meh* (s. 78), *şehremaneti* (s. 93), *Dahiliye Nezareti* (s. 93), *ilm-i nücum* (s. 99), *Hazreti Mesih* (s. 128), *muharrem*, *sefer*, *şevval*, *zilhicce* (s. 148), *bâisinin bâisi* (s. 175), *ergotin* (s. 182), *konfesör* (s. 185), *tehlil* (s. 193), *Sabih*, *hüsün*, *kabîh* (s. 197).

Parantez içi açıklamaları verilen kelimeler: *Komik-şehîr* (Ünlü Komik) (s. 16), *mah-ı tâbân* (pırıldayan ay) (s. 20), *idée fixe* (saplantı) (s. 135), *Nazaretten* (Bakanlıktan) (s. 175).

Parantez içi açıklamaların metin içinde gösterimi şu şekildedir: Birkaç gün içinde bu tasavvuru Frenklerin **idée fix** dedikleri cinnet-i vahide şeklini aldı (1920, s. 226). Birkaç gün içinde bu tasarısı **idée fix (saplantı)** dedikleri tek delilik biçimini aldı (1984, s. 135).

Parantez içi açıklamaların yanı sıra 1984 yılında yapılan baskıda 2 kelimenin açıklaması şu şekilde gösterilmiştir:

Marazı anladım: **daü's-sevda!** (1920, s. 139). Hastalığı anladım: **Da-üs-sevda=Sevda illeti, hastalığı** (1984, s. 72).

Aman doktor buna bir **deva!** (1920, s. 139). Aman doktor buna bir **deva!=ilâç** (1984, s. 72).

İncelenen kitapların basım yılları olan 1920 ve 1984 yılları arasında dilde meydana gelen değişimin yanında sosyal hayatta yaşanan değişikliklerde yapılan *dil içi çeviriye* yansımıştır. Metinde zaman gösterimi ve para birimlerinin değişmesi bu duruma örnek oluşturmaktadır. Bu durum metne yansımış ve *dil içi çeviri* yapılırken bu unsurlara dikkat edilmiştir. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

Beynimi saran hayalin fûruzan altın saçları yanında **iki yüz bin lira** kaç para eder? (1920, s. 138). Beynimi saran hayalin pırıl pırıl altın saçları yanında **iki milyon lira** kaç para eder (1984, s. 72).

Sabahleyin **alaturka saat dört** vardı (1920, s. 159). Sabahleyin **saat dokuz buçuk** sularıydı (1984, s. 86).

Saat **alaturka sekiz** (1920, s. 294). Saat, **şimdi on dört** (1984, s. 188).

1920 yılı baskısı ve 1984 yılı baskısı karşılaştırıldığında 161 adet kelimedede ses olayından kaynaklanan değişim olmuştur. Bu değiştirmeler ilgili tasnifte yer almamıştır. Tespit edilen örneklerden bazıları şu şekildedir:

komiğin (1920, s. 50)> *Komik'in* (1984, s. 16), *genç ile* (1920, s. 130)>*gençle* (1984, s. 66), *içindeyken* (1920, s. 229)> *içinde iken* (1984, s. 137), *Öyleyse* (1920, s. 266)> *öyle ise* (1984, s. 166), *beklemeye* (1920, s. 273)> *beklemeğe* (1984, s. 171).

Metin sadeleştirilirken Arapça kökenli alıntı kelime yerine Türkçe kelime kullanılmasına rağmen bazı örneklerde Türkçe kelime veya farklı bir dilde kelime yerine tanımlayıcı ya da o kişinin kim olduğunu belirtmek için metin akışına uygun olarak romandaki karakterlerin isimlerini vermeyi tercih etmişlerdir:

Muhtazır süzüldü (1920, s. 307). **Nuriyezd**an süzüldü (1984, s. 196).

Ölmek üzere olan kişi anlamına gelen Arapça kökenli “muhtazır” kelimesi yerine metnin akışını takiben ölmek üzere olan kişinin Nuriyezdan olmasından dolayı bu şekilde gösterim tercih edilmiştir. Metinde bu gösterim şeklinden 7 örnek tespit edilmiştir.

Ahmet Bey, Ayşe Hanım’ı nasıl severse, Mehmed Bey de **Zeliha** Hanım’ı öyle sever (1920, s. 109). Ahmet Bey, Ayşe Hanım’ı nasıl severse, Mehmed Bey de **Fatma** Hanım’ı öyle sever (1984, s.52).

Bu örnekteki Zeliha’nın 1984 yılında yapılan baskıda Fatma olması ilgili tasnife dâhil edilmemiştir. Bu tür değiştirmenin dikkatsizlik ile ilgili olduğu düşünülmüştür.

Romanın 1920 yılında yapılan baskısında nispet *i*’sinin getirildiği renk isimleri 1984 yılında yapılan baskıda kimi örneklerde düşürülmüş kimi örneklerde ise “renk” kelimesi ile karşılanmıştır:

barudi (1920, s. 296) *barutî renkli* (1984, s. 189)

findiki (1920, s. 85) *findık renkli* (1984, s. 37)

yakuti kırmızı (1920, s. 44) *yakut renginde kırmızı* (1984, s. 12)

kehrübai sarı (1920, s. 44) *kehribar sarısı* (1984, s. 12)

Unnabi (1920, s. 87) *hünnap renkli* (1984, s. 38)

1920 yılında yapılan baskıda yer alan *zaman* ve *vakit* kelimelerinin çıkartıldığı örnekler tespit edilmiştir. Çıkartılan bu kelimeler yerine zaman ifade eden ekler eklenmiştir. Metinde bu yapıda 12 örnek tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler şu şekildedir:

aşık olduğu vakit (1920, s. 120) *aşık olunca* (1984, s. 60)

dediği zaman (1920, s. 295) *diyince* (1984, s. 187)

gittiğim vakit (1920, s. 114) *gidince* (1984, s. 57)

güçlüğe tesadüf ettikleri vakit (1920, s. 172) *güçlüğe rastlanınca* (1984, s. 94)

mühendis karısı olduğun vakit (1920, s. 168) *mühendis karısı olunca* (1984, s. 91)

okunduğu vakit (1920, s. 110) *okununca* (1984, s. 53)

örttüğü vakit (1920, s. 243) *örtünce* (1984, s. 148)

sevdalandığı zaman (1920, s. 120) *sevdalanınca* (1984, s. 60)

şayi olduğu vakit (1920, s. 295) *yayılınca* (1984, s. 189)

şüphe ettiğin vakit (1920, s. 206) *şüphe ettikçe* (1984, s. 119)
tuttuğu vakit (1920, s. 165) *tutunca* (1984, s. 89)
vardığım vakit (1920, s. 58) *varırsam* (1984, s. 84)

Çalışmada metinde kelime düzeyinde yapılan değişimler sunulmuştur. Bu değişimler Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca kökenli alıntı kelimeler ve Türkçe kelimeler olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın yanında Arapça+Farsça, Farsça+Arapça veya Türkçe+Farsça kelimelerden oluşan örneklerde tespit edilmiştir. Bu yapılar Türkçe kelime ya da kelime grubu ile karşılanmıştır. Bunlar 79 adet olmakla birlikte örnekler şu şekildedir:

biemsal (1920, s. 290) (Farsça+Arapça) *Eşi bulunmayan* (1984, s. 184) (Kelime grubu)
bitap (1920, s. 289) (Arapça+Farsça) *bitkin* (1984, s. 183) (Türkçe)
kayınvalidesinin (1920, s. 93) (Türkçe+Arapça) *kaynana* (1984, s. 42) (Türkçe+Türkçe)
pürşefkat (1920, s. 186) (Farsça+Arapça) *şefkatle dolu* (1984, s. 104) (Kelime grubu)

Âti gazetesinde tefrika edilip ardından 1338 (1920)'de İbrahim Hilmi Bey tarafından Orhaniye Matbaasında yayımlanan *Son Arzu* romanının günümüze kadar farklı yayınevleri tarafından birçok baskısı yapılmıştır. Bu çalışmanın malzemesini oluşturan ilk baskı olarak kabul edilen 1920 baskısı ile 1984 baskısı karşılaştırılıp *dil içi çevirinin* boyutları incelendiğinde yayınevinin bu uygulamada başarısı tartışmalıdır. İncelemede tespit edilen Türkçe kelimenin bir başka Türkçe kelime ile karşılanması, Arapça kökenli alıntı kelimenin bir başka Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılanması, Arapça kökenli alıntı kelimenin Farsça kökenli alıntı kelime ile karşılanması, Farsça kökenli alıntı kelimenin bir başka Farsça kökenli alıntı kelime ile karşılanması, Farsça kökenli alıntı kelimenin Arapça kökenli alıntı kelime ile karşılanması, Arapça, Farsça ve Türkçe kelimenin Fransızca, Yunanca, Sırpça kelime ile karşılanması *dil içi çeviri* uygulamalarının amacıyla örtüşmemektedir. Metnin *dil içi çevirisinde* yabancı kökenli alıntı kelimelerin varlığı dil içi çevirmenin temel amacının Türkçeleşmek olmadığını göstermektedir. *Dil içi çeviride* yer alan alıntı kelimelerin o dönemde Batının etkisiyle halk tarafından benimsenmiş ve yaygınlaşmış kelimeler arasından seçildiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- A. Kadir (2014), **Bugünün Diliyle Tevfik Fikret**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Abir, Nihan (2012), **Çalıkuşunun Hikayesi**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akalın, Şükrü Haluk (2011), **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akar, Ali (2014), “Bir Dil-İçi Aktarma Metni Olarak Mirkatü'l-Cihad”, İ. Hakkı Aksoyak (haz.), **Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âlî Çalıştayı Bildirileri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 75-84.
- Akay, Recep (2007), “Dil Değişiminin Dilsel ve Toplumsal Nedenleri”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 4(1) 1-9.
- Aksan, Doğan (2020), **Her Yönüyle Dil**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aktaş, Şerif, (1990), **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Kenan (2014), **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılâp Kitabevi, 18. Baskı, İstanbul.
- Alamargot, D. ve Chonquoy L. (2001), **Through the Models of Writing**, Kluwer Academic Publishers.
- Altuğ, Fatih (2017), “Dil İçindeki Aralıklar ve Eleştirel Basımlar: Arap Harfli Türkçe Modern Edebiyatı Neşretmek”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler**, 1. Baskı içinde (88-102), Klasik Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, Mustafa (1997), “Edebi Metne Yazarı Tarafından Yapılan Müdahaleler ve İrazca'nın Dirliği'ne Bu Açından Bir Bakış”, **Türkoloji Araştırmaları 1997/Fuat Özdemir Anısı**, 41-67.
- Arslan, Ömer (2022), “Türkçe Dil İçi Çevirilerde Fransızca Kelimelere Dair Sorunlar: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şipsevdi Romanı Örneği”, **Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dil İçi çeviri**, 1. Baskı içinde (421-452), Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Aslan, Fahrettin (2011) “Dil İçi Çeviri ve Gençliğe Hitabe”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, 18(1), 125-134.
- Avcı Solmaz, Safiye Gül (2020), “Görünmez”i “Görünür” Yapmak: Bir Uzman Olarak Dil içi Çevirmen, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi** (7), 702-722.

- Bal, Evren ve Kırca, Mustafa (2021), “Çevirinin Dilbilimsel Yönleri Üzerine”, **World Language Studies (WLS)**, 1 (1), 64-72.
- Bayraktar, İrem ve Durukan, Erhan (2016), “Türkçe Ders Kitaplarında Metin Sadeleştirme Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi**, 5(3), 1356-1369.
- Berk, Özlem (2015) “The Turkish Language Reform and Intralingual Translation”, Ş. Tahir Gürçağlar, Sa. Parker ve J. Milton (Ed.), **Tradition, Tension and Translation in Turkey**, 165-180, Amsterdam.
- _____ (2013), “Intralingual Translation As ‘Modernization’ Of The Language: The Turkish Case”, **Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice**, 21(2), 257- 271.
- _____ (2005), “Dil İçi Çeviriler: Mai ve Siyah”, **Dilbilim**, (14), 139-149.
- Buran, Ahmet (2021), “Kitâb-ı Güzîde’nin Yeni Bir Nüshası “ (**Doğumunun 60. Yılında Nevzat Özkan Armağanı Ediyâ Yazıkâ**) 1. Baskı içinde (25-36), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Canlı, Gülsüm (2019), **William Faulkner’in Sanctuary Adlı Romanının Kaynak ve Erek Dizgedeki Çeviri Serüveni: Dil İçi Çeviri, Öz-Çeviri, Yeniden Çeviri ve Dolaylı Çeviri Kavramları Işığında Bir İnceleme**, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Ceylan, Emine (1996), **Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri, Çuvaşça-Türkçe/ Türkçe-Çuvaşça Sözlük, (Kril harfli metin, Yazıçevrimi, Türkçeye Çevrimi, Kökenbilimsel Sözlük-Dizin, Çuvaşça-Türkçe Sözlük, Türkçe-Çuvaşça Sözlük)**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 10, Simurg, Ankara.
- Demircioğlu, Cemal ve Gençtürk-Demircioğlu Tülay (2022), “Türkçede Dil İçi Çeviri: Kültürel Bellek Perspektifinden Bazı Gözlemler”, **Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dil İçi Çeviri**, 1. Baskı içinde (153-172), Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (2015), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, 31. Baskı, Ankara.
- Dilçin, Cem (2011), **Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Doğan, Enfel (2011a), “Dil İçi Çeviri ve Mehmed Rauf’un Eylül Romanında Yaptığı Dil İçi Çevirisi Üzerine”, **Türkbilig** (21), 1-21.
- _____ (2011b), “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yapılan Kâbus-Nâme Çevirileri Üzerine”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 43(43), 35-56.
- _____ (2022), “Yeni Türk Edebiyatı Dönemi Metinlerinin Dil İçi Çevirilerinde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Müsameretname Örneği” **Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dil içi çeviri**, 1. Baskı içinde (373-398), Ketebe Yayınları, İstanbul.

- Durmuş, Mustafa (2013), “Metin Değiştirimin Dilbilimsel Süreçleri”, **JASSS**, 6(4), 391-408.
- Eker, Süer (1989), **Kazakça Bir Hikâye: Sonğı Tasil Metin-Çeviri-Dizin**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eker, Ümit (2012), “Tarihî Metin Aktarımlarında Deyimler (Eski Türkiye Türkçesi- Türkiye Türkçesi)”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 1(1), 124-157.
- _____ (2015), **Lehçe İçi Aktarma Yöntemleri**, 1. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017), “Lehçe İçi Aktarma Meselesine Kuramsal Katkılar”, Ali Akar (Ed.), **Nuri Yüce Armağanı**, 1. Basım içinde (75-118), Güncel Yayıncılık, Ankara.
- Enginün, İnci (2017), **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergâh yayınları, 19. Baskı, İstanbul.
- Erbil, Esmâ (2020), **Nazm-ı Risâle-i Rûmî Ahmed’in Dil İçi Çeviri Bağlamında İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi-Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- _____ (2022), “Dil İçi Çeviri Kavramı ve Teorik ve Uygulamalı Olarak Dil İçi Çeviri Üzerine Araştırmaların Tanıtımı”, **Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dil İçi Çeviri**, 1. Baskı içinde (21-36), Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet (2017), **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, 18. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergun, Sadettin Nüzhet (1936), **Türk Şairleri**, 1, 221-223, İstanbul.
- Fatma Âliye Hanım (2005), **Enîn**, (Yayına haz. Tülay Gençtürk Demircioğlu), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Fikret, Tefik (1975), **Kırık Saz [Rübâb-ı Şikeste]**, Seçilmiş Şiirler, (Türkçeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- _____ (1984), **Rübâb-ı Şikeste [Kırık Saz]**, Bütün Şiirleri 1-2, (Bugünkü Dile Çeviriler, Sözlükler ve Notlarla), (haz. Asım Bezirci), Can Yayınları, İstanbul.
- Göçgün, Önder (1987), **“Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu”**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Gökberk, Macit (1969), “Dil Bayramının 37. Yıldönümü: Necati Cumalı’nın Konuşması”, **Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi**, 21(218), s. 155-157.
- _____ (1997), **Değişen Dünya Değişen Dil**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gökyay, Orhan Şaik (2007), **Kabusnâme**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Günay, Doğan (2017), **Metin Bilgisi**, 5. Basım, Papatya Bilim Üniversite Yayıncılığı, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2001), **“Gazetecilikte Son Yazılarım I: Basın ve Basım Özgürlüğü”** (derleyen: Abdullah- Gülçin Tanrıninkulu), Özgür Yayınları, Ankara.

- _____ (1984), “**Son Arzu**”, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- _____ (1998) “**Cadı Çarpıyor/Şakâvet-i Edebiyye**,” Özgür Yayınları, İstanbul.
- Harmancı, Abdullah (2010), **Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Öyküleri ve Öykücülüğü**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2019), “Edebiyatımızda ‘Ara Nesil’”, **Medeniyet ve Toplum Dergisi**, 3(2), 157-166).
- <https://lugatim.com/>.
- <https://sozluk.gov.tr/>.
- <https://t24.com.tr/k24/yazi/konusmalar-dilici-ceviri1,1152>. (erişim tarihi: 10.03.2024)
- <https://www.haberler.com/prof-dr-ilber-ortayli-dan-romanlarin-9639270-haberi/>. (erişim tarihi: 18.05.24)
- <https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2019/12/Son-Arzu-WEB.pdf>
- İlker, Ayşe (1996), “**Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler**”, 3. Uluslararası Büyük Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İmer, Kâmile (1976), **Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İslamoğlu, Feyza (2015), “Tartışmalı Yönleri İle Dil İçi Çeviri Kavramı”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (13), 158-173.
- Kaçar, Mücahit (2022), “Dil İçi Çeviride ‘Notlandırma’ Üzerine”, **Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dil İçi Çeviri**, 1. Baskı içinde (121-151), Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Kansu Yetkiner, Neslihan ve Yetkin Karakoç, Nihal (2015), “Yüzyıllık Süreçte Tevfik Fikret’in Şermin Yapıtı Bağlamında Dil İçi Çeviri ve Yanmetin Olgusu” **Bilig**, (75),195-226.
- Karadoğan, Ahmet (2004), “**Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme**, Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Ceval (2019), “Eski Uygurca Örneğinde Türkçenin Dil İçi Çeviri Sorunları Üzerine”, **Türk Moğol Dil Tarih Kültür Araştırmaları**, 253-257.
- Korkmaz, Zeynep (1972), “ Dilde 'Doğal Gelişme' ve 'Devrim' Açısından Türk Dil Devrimi”, **Türkoloji Dergisi** , 4 (1), 97-114.
- Levend, Âgâh Sırrı (1969), “Ölümünün 25. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, **Türk Dili**, 20.

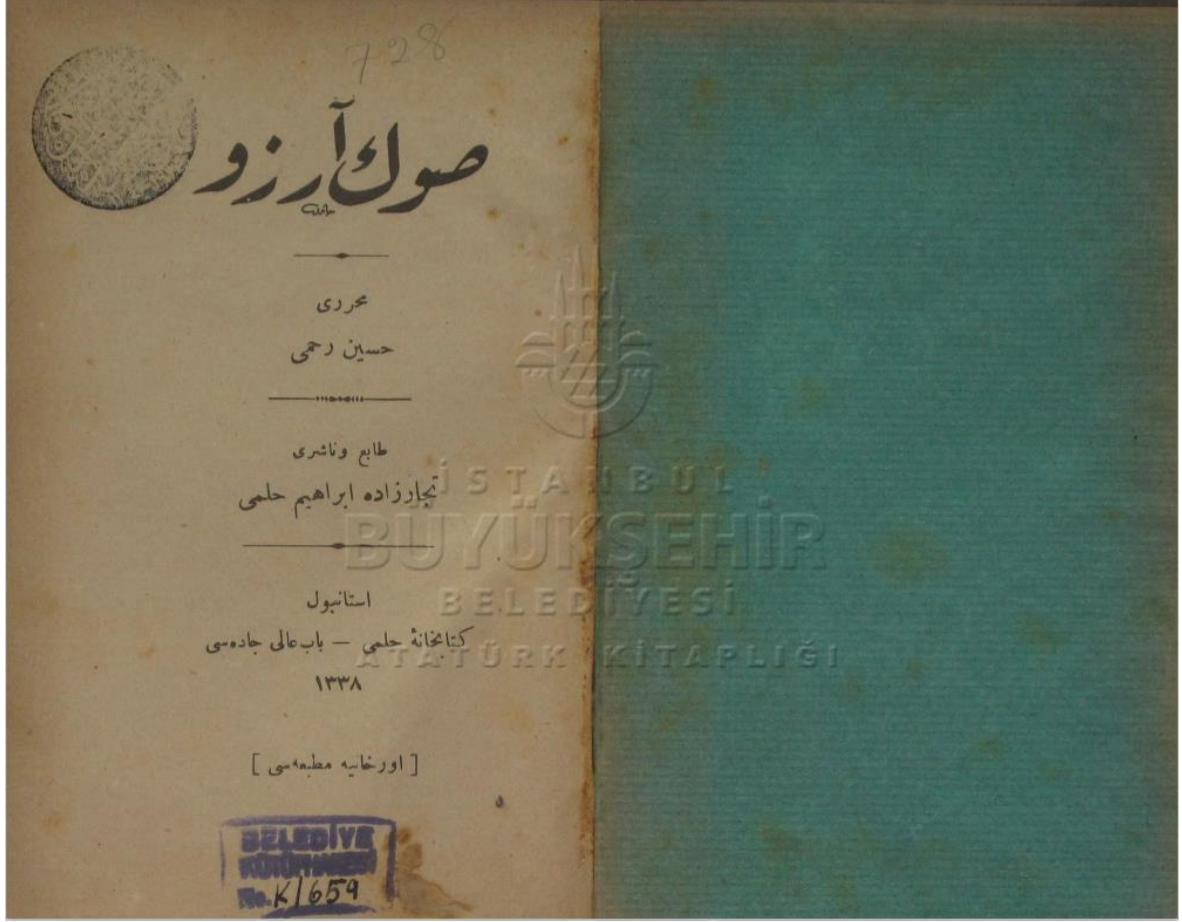
- _____ (2010), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 4. Baskı, Dil Derneği, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2006), **İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı**, Devlet Kitapları Basım Müdürlüğü, Ankara.
- _____ (1997), “Hüseyin Rahmi”, **İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati**, içinde 5 (665-662), Eskişehir.
- Murad, Sibel (2022), “Tarihî Tıp Metinlerinin Dil İçî Çevirisine Dair Bazı Tespit ve Teklifler”, **Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dil İçî Çeviri**, 1. Baskı içinde (319-338), Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Musaoğlu, Mehman (2003), “Türkçede Çeviri ve Aktarma”, **Bilig**, (24), 1-22.
- Newmark, Peter (1988), **Textbook of Translation**, Oxford: Pergamon Press.
- Oral, Haluk (2008), **“Şiir Hikayeleri”**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Özalp, N. Ahmet, (1999), “Edebiyatta Dirijizm: Çalıkuşu Operasyonu”, **Kaşgar**, 2, s.29-36.
- Özdemir, Emin (1973), **Dil ve Yazar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Özkul, Ahmet Sait ve Şatırer, Hüseyin (2020), “Metin Sadeleştirme Bağlamında Yönetim Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: İşletme Organizasyonu ve Sevku İdaresi (1959) ve İşletme Organizasyonu ve Yönetimi (1963)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 11 (27), 381-402.
- Özmen, Kemal (1978), **Univers Français Dans L’oeuvre de Hüseyin Rahmi Gürpınar**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Furkan (2009), Dil İçî Çeviride Şiirsellik ve Neşatî’nin Bir Gazeli”, **Turkish Studies**, 4(6), 360-373.
- Polat, Nazım (1991), “Sadeleştirme Problemi ve Bir Örnek”, **Türk Edebiyatı**, 212, 28-30.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul (2010), **Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Sav, Bahattin (2003), “Anlam Değişimleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme”, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 23(1), 147-166.
- Serdar, Ali (2017), “Bir Tefrika Roman Tarihi Projesi Sergüzeşti”, **Monograf**, 8, 275-282.
- Sevengil, Refik Ahmet (1944), **Hüseyin Rahmi Gürpınar**, Hilmi Kitabevi, İstanbul.
- Sınar, Alev (2008), “Edebi Eserlerin Sadeleştirilerek Yeniden Yayımı Üzerine Uygulamalı Bir Örnek: Nesl-i Ahîr”, **Bilig**, 46, 133- 152.

- Sözer, Ahmet Necdet (1995), **Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi**, Adam Yayınları, İstanbul.
- Şemseddin, Sami (2018), **Resimli Kâmûs-ı Fransevî**, (yayına hazırlayan: Şerif Eskin), II. Cilt, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Taş, Seda (2017) “Kültürel Unsurların Çevirisi ve Çeviri Stratejileri”, **HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(10), 1-14.
- Türkiye Diyanet Vakfı (1996), “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, **İslam Ansiklopedisi**, içinde 14 (324-326) İstanbul.
- Türkmen, Seyfullah (2011), **Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde**, Asistan Yayınları.
- Uluşahin, Esra (2020), “Sabahattin Ali’nin İçimizdeki Şeytan Adlı Yapıtının Farklı Basımdaki Dil İçerik Versiyonlarının Mukayesesi”, **Akademik Hassasiyetler**, 7(13), 431-448.
- Uslu, Zeki (2024), “Dil Değişimi ve Yeniden Çeviri: Franz Kafka’nın “Die Verwandlung” Eseri Örneğinde Bir İnceleme”, **HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(23), 396-410.
- Uşaklıgil, Halit Ziya (1942), **Mai ve Siyah**, (Yay. İbrahim Hilmi), Hilmi Kitabevi, İstanbul.
- Uzun, Muzaffer (2023), “Bir Metne Müdahale Örneği ‘Demiryolu Hikâyecileri- Bir Rüya’ ve Dil İçerik Çeviri”, 11(3), **International Journal of Language Academy**, 364-386.
- Vardar, Berke (2002), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Yazar, Sadık (2020), Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği, **TUDED**, 60(1), 153-178.
- Yazıcı, Hatice (2001), **Cumhuriyet Döneminde Arapça, Farsça Ön ve Son Eklerin Türkçe Olarak Karşılanması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Emine (2004), **Narspi (Kiril harfli metin, Yazıçevrimi, Türkçeye Çevrimi, Sözlük-Dizin)**, Türk Dili Tarihinin Temel Sorunları 3, Öncü Yayınları, Ankara.
- Zülfikar, Hamza (2021), “Dilde Değişme, Gelişme ve Kazanımlar”, **Türk Dili**, 829, 50-54.

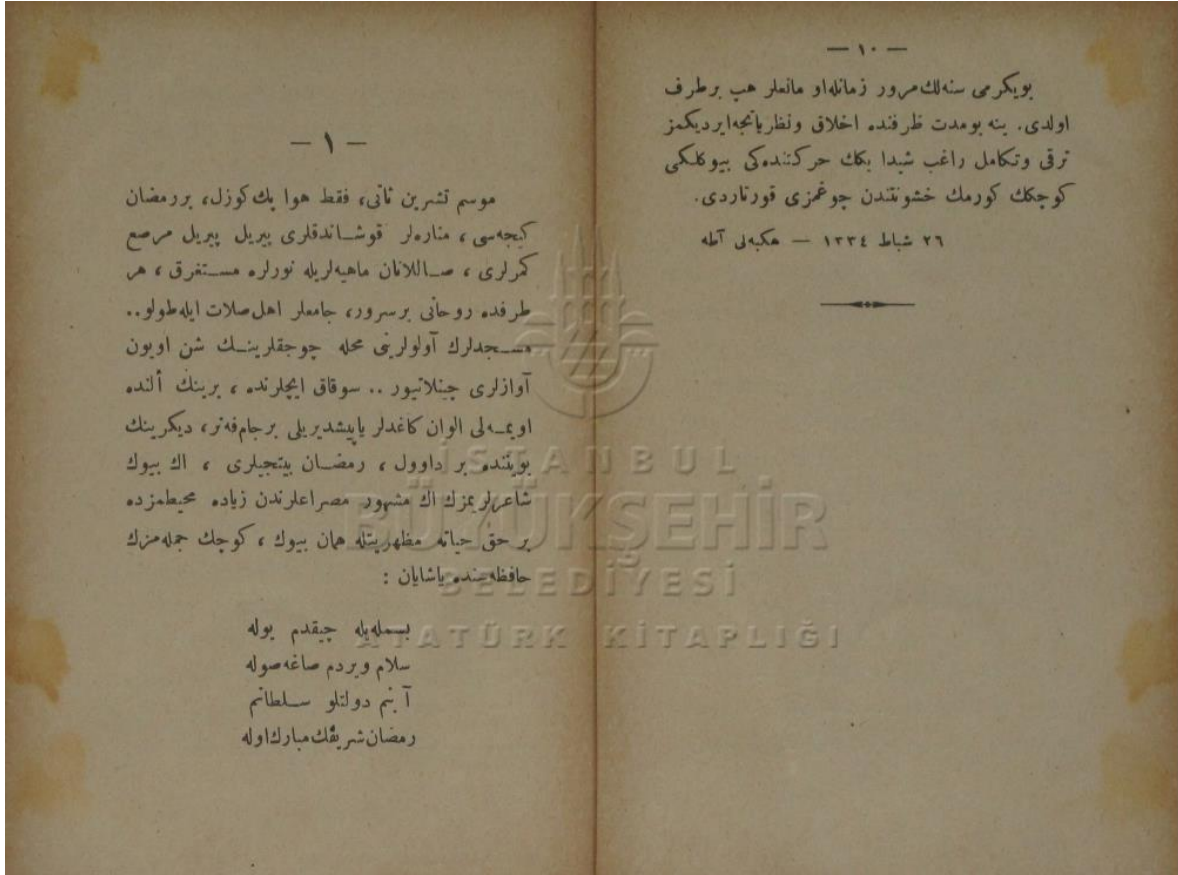

EKLER

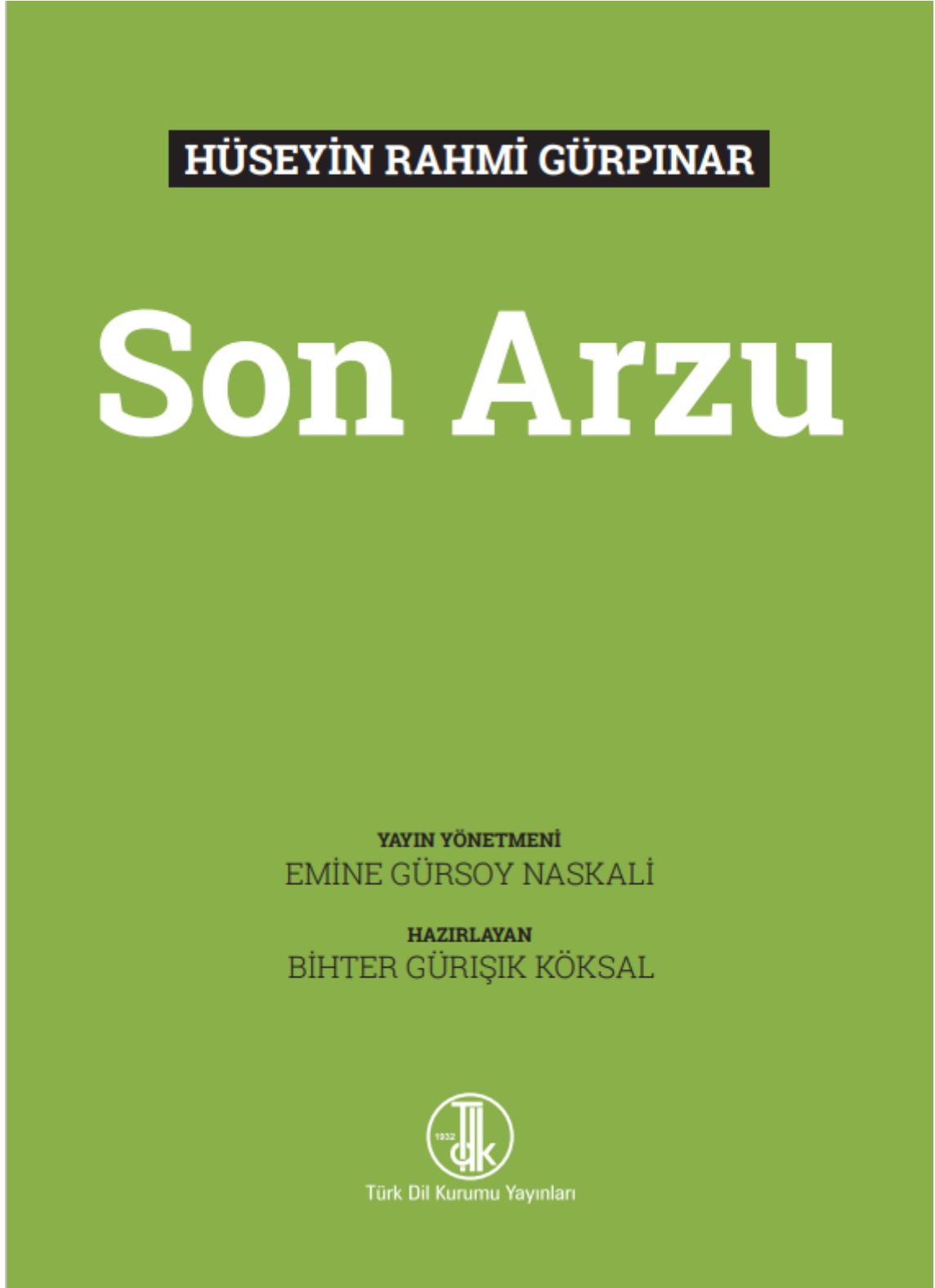
Ek 1: “Son Arzu Romanı” 1920 Yılında Yapılan İlk Baskının Kapağı

Ek 2: “Son Arzu Romani” 1920 Yılında Yapılan İlk Baskı

Ek 3: “Son Arzu Romanı” 2021 Yılında Türk Dil Kurumu Tarafından Hazırlanan
E-kitabın Kapağı

I

Mevsim teşrinisani¹³⁴ fakat hava pek güzel, bir Ramazan gecesi, minareler kuşandıkları pırıl pırıl murassa¹³⁵ kemerleri, sallanan mahyalarıyla¹³⁶ nurlara müstağrak¹³⁷, her tarafta ruhani¹³⁸ bir sürur¹³⁹, camiler ehl-i salat¹⁴⁰ ile dolu. Mescitlerin avlularını mahalle çocuklarının şen oyun avazları çınlatıyor. Sokak içlerinde, birinin elinde oymalı elvan¹⁴¹ kâğıtlar yapıştırılı bir cam fener, diğerinin boynunda bir davul, Ramazan beyitçileri, en büyük şairlerimizin en meşhur mısralarından ziyade muhitimizde bir hakk-ı hayata¹⁴² mazhariyetle¹⁴³ hemen büyük, küçük cümlemizin hafızasında yaşayan:

Besmeleyle çıktım yola

Selam verdim sağa sola

A benim devletlü sultanım

Ramazan-ı şerifin¹⁴⁴ mübarek ola

¹³⁴ teşrinisani: kasım ayı

¹³⁵ murassa: değerli taşlarla bezenmiş

¹³⁶ mahya: ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim

¹³⁷ müstağrak: gömülmüş

¹³⁸ ruhani: dinî bir havası olan, manevi

¹³⁹ sürur: sevinç

¹⁴⁰ ehl-i salat: namaz kılanlar

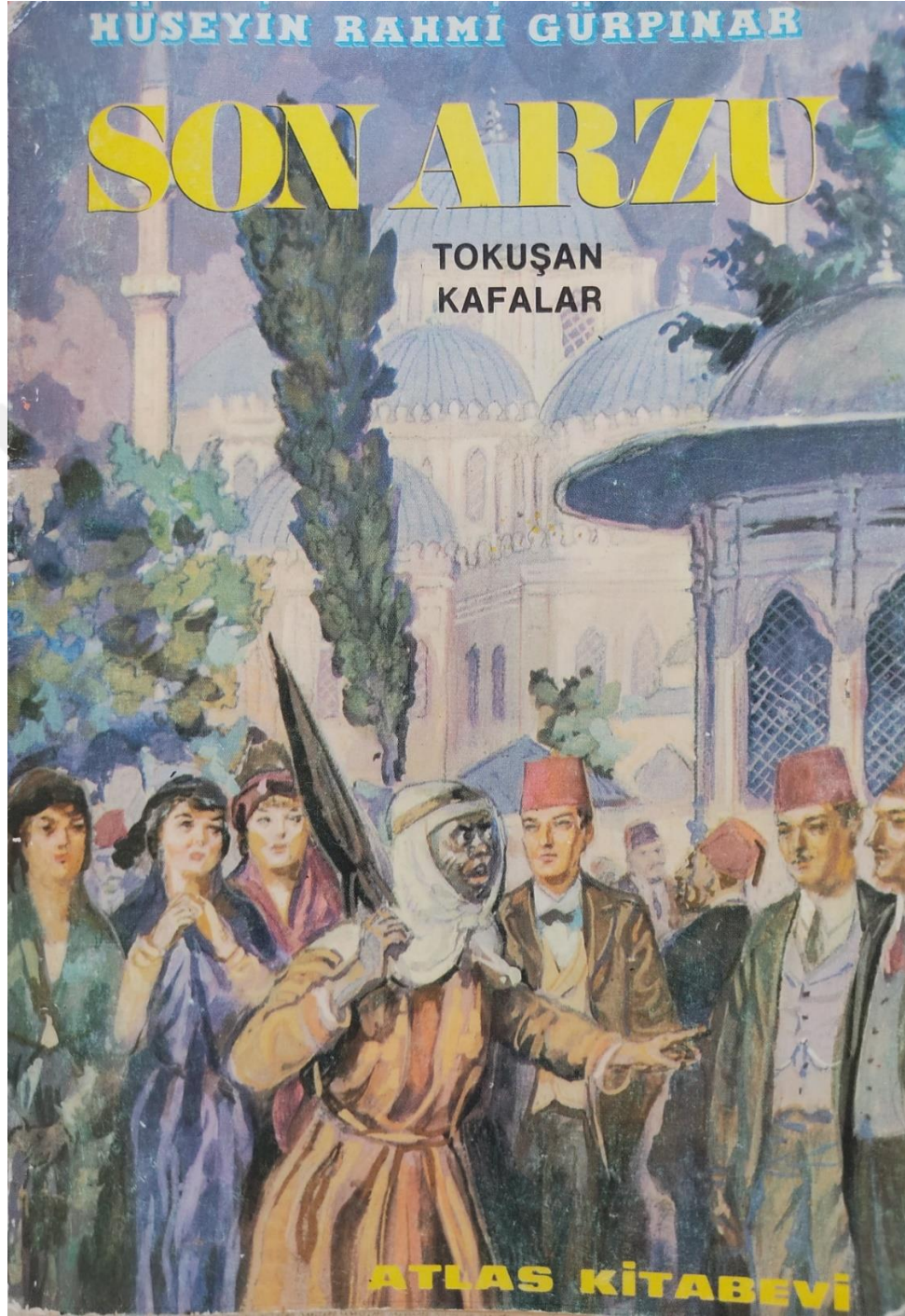
¹⁴¹ elvan: rengârenk

¹⁴² hakk-ı hayat: yaşama hakkı

¹⁴³ mazhariyet: erişme, elde etme

¹⁴⁴ ramazan-ı şerif: kutsal ramazan

Ek 5: “Son Arzu Romanı” 1984 Yılında Atlas Kitabevi Tarafından Hazırlanan Beşinci Baskının Kapağı

MEVSİM kasım. Fakat hava pek güzel, bir ramazan gecesi... Minareler, kuşandıkları pırıl pırıl elmaslı kemerleri, sallanan mahyalarıyla nurlara gömülmüş; her yanda içten taşan bir sevinç... Camiler namaz kılanlarla dolu... Mescit avlularını, mahalle çocuklarının şen oyun çığlıkları çınlatıyor... Sokak içlerinde, birinin elinde oymalı elvan kâğıtlar yapıştırılı bir cam fener; öbürünün boynunda bir bavul, ramazan beyitçileri, en büyük ozanlarımızın en ünlü mısralarından ziyade, çevremizde bir yaşama hakkı kazanmış olmakla, hemen büyük, küçük hepimizin belleğinde yer tutan:

Besmeleyle çıktım yola
Selâm verdim sağa sola
A benim devletlü sultanım
Ramazın-ı şerifin mübarek ola

başlangıç manilerini her kapının önünde söyleye söyleye ilerliyor. Arkalarında bu parasız sokak operasının bir alay tutkununu birlikte sürükleye sürükleye dolaşıyorlar. Bu mısraları dizen ozan kimdir? Birer parça herkeştir, halktır. Bunlar ne aruz veznine gelir, ne de parmak ölçüsüne. İyiden iyiye yumruk hesabıdır. Davulcu onları çomağıyla vezne sokar.

Oruç ayı olmasına karşın. Ramazan her yana bet bereket getiren, en çok yenilip içilen pek kutlu bir aydır. Bu kuthu ayın girişinden önce, gücüne göre, zengin, fakir herkes kilerini reçel, pastırma, sucuk, peynir, makarna, güllaç ve benzerleri ile doldurur. Bu ayda sokaklarda başıboş gezen köpeklere varıncaya dek hiç bir kimse aç kalmaz. Ve hemen her aile çorbasıyla, tuzlusuyla, tatlısıyla, hoşafıyla, soğukluğuyla iftar eder. Soylu zenginlerin konaklarında sofralar hemen herkese açıktır. Kapı çalan dilenciler, boş döndürülmez. Herkes yer, yedirir. Bu, eşsiz bir bol bol yedirme, doyurma, ağırlama ayıdır.

ÖZGEÇMİŞ

İrem ÜÇÜNCÜ, 2008 yılında Merkez İlkokulu'nu; 2011 yılında Cumhuriyet Ortaokulu'nu; 2015 yılında İMKB Anadolu Lisesi'ni; 2019 yılında da Avrasya Üniversitesi-Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 2020 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ÜÇÜNCÜ, bekar olup, İngilizce bilmektedir.

